

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studijní program Genderová studia

Mgr. Linda Dařílková

Intersekcionalita perspektivou feministických aktivistických kolektivů

v České republice

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. Ľubica Kobová, M.A., Ph.D.**

Praha 2024

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a s použitím pramenů a literatury řádně citovaných a uvedených v seznamu literatury. Práci jsem nevyužila k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s tím, že tato diplomová práce může být zveřejněna v elektronické knihovně FHS UK a může být využita i jako studijní text.

V Praze dne 5. 1. 2024

Linda Dařílková

Poděkování:

Ráda bych poděkovala všem, bez kterých by tato diplomová práce nevznikla: Především vedoucí této diplomové práce, Mgr. Ľubici Kobové, M.A., Ph.D., za podporující a inspirativní intelektuální vedení; Karolíně Vinické a Veronice Gajdošíkové za transkripty rozhovorů a Martině Maškové za pilotní rozhovor a všem třem za přátelství; každé jednotlivé osobě účastnící se výzkumu za podnětné myšlenky, společné povídání a důvěru, jakož i za to, že jsem se toho od vás mohla tolik naučit. Svě rodině za podporující zázemí. Dále děkuji nám všem, kdo věnujeme úsilí aktivismu se snahou udělat tento svět (víc než jen) žitelný pro všechny, ale často zapomínáme pečovat o sebe a své kolektivy. V neposlední řadě vnímám vděčnost vůči feministickým generacím přede mnou, jež vybojovaly ženám právo na vzdělávání (mimo mnohé jiné) a díky nimž zde mám vůbec komu za co děkovat.

OBSAH:

1. ÚVOD	1
2. TEORETICKÁ ČÁST	2
2.1. Intersekcionalita jako nástroj	2
2.2. Kořeny intersekcionality	3
2.3. Základy intersekcionality	4
2.3.1. Strukturální intersekcionalita	5
2.3.2. Politická intersekcionalita	5
2.4. Konsolidované uvažování o intersekcionalitě	7
2.4.1. Uvažování na více úrovních prolínajících se mocenských vztahů	8
2.4.1.1. Maticové myšlení	10
2.4.2. Komplexnost, simultánnost a neredukovatelnost	11
2.4.3. Zasazování do sociálních a historických kontextů	12
2.4.4. Vztahovost a překonávání falešných dichotomií	13
2.4.5. Zaměření na sociální nerovnosti a étos sociální spravedlnosti	14
2.5. Aspekty intersekcionality	14
2.5.1. Epistemologický aspekt – intersekcionalita jako nástroj dekolonizace vědění	15
2.5.2. Ontologický aspekt – intersekcionalita jako zkušenost s marginalizací či privilegií	15
2.5.3. Politický aspekt – intersekcionalita jako budování koalic	16
2.6. Intersekcionalita v České republice	17
2.7. Český ženský a feministický aktivismus po roce 1989	19
2.8. Intersekcionalita v rámci aktivismu	21
2.8.1. Intersekcionalita jako identita	21
2.8.2. Intersekcionalita jako budování koalic	22
2.8.3. Intersekcionalita jako inkluзивita	23
3. EMPIRICKÁ ČÁST	24
3.1. METODOLGIE	24
3.1.1. Pozicionalita	25
3.1.2. Výzkumná otázka, předmět zkoumání, strategie a metoda sběru dat	27
3.1.3. Výzkumná metoda a průběh výzkumu	29

3.1.4. Zpracování dat	34
3.1.5. Etika výzkumu	34
3.1.6. Potenciální limity výzkumu	36
3.1.7. Seznam kolektivů	37
3.2. ANALÝZA	38
3.2.1. Obecné znaky vnímání intersekcionality	38
3.2.1.1. Intersekcionalita jako nálepka	38
3.2.1.2. Intersekcionalita jako étos	42
3.2.1.3. Terminologické nejasnosti a používání metafor	43
3.2.2. Diskurzivní pojetí intersekcionality	44
3.2.2.1. Propojené formy útlaků	45
3.2.2.2. Rozdílné zkušenosti s marginalizací a privilegii	47
3.2.2.3. Více oblastí sociální spravedlnosti	50
3.2.2.4. Nehierarchie systémů a vztahů moci	54
3.2.2.5. Spojení projevů útlaků s jejich příčinami	55
3.2.2.6. Inkluzivita	56
3.2.2.7. Reflexivní vnímání světa a své pozice v něm	57
3.2.2.7.1. Reflexe vlastní pozice a privilegií	57
3.2.2.7.2. Zahrnování více marginalizovaných perspektiv	58
3.2.2.7.3. Dekolonizace vědění a dekonstrukce kánonu	58
3.2.2.8. Dekonstrukce mýtu stejnosti	59
3.2.3. Praktické využití intersekcionality v činnostech kolektivů	60
3.2.3.1. Inkluzivní praktiky	60
3.2.3.1.1. Rozmanitost, naslouchání a zohledňování potřeb členstva	61
3.2.3.1.2. Prostředí bezpečné a přístupné pro všechny	63
3.2.3.2. Začleňování zkušeností marginalizovaných osob	64
3.2.3.3. Vzdělávání, zvědomování a sebezcitlivění	65
3.2.3.4. Spolupráce s jinými kolektivy a propojování scén	67
3.2.4. Kolektivní identita	68
3.2.4.1. Intersekcionalita jako hodnota	69
3.2.4.2. Normativní přístup k intersekcionalitě	69
3.2.4.3. Intersekcionalita jako vymezení se	73

3.2.4.3.1.	Vůči liberálně-feministickým organizacím	73
3.2.4.3.2.	Vůči „ženským“ organizacím	75
3.2.4.3.3.	Vůči TERF přístupu k feminismu	76
3.2.4.3.4.	Univerzalita feminismu jako označení	77
3.2.5.	Kritické pohledy a zkušenosti s intersekcionalitou	78
3.2.5.1.	Intersekcionalita jako koncept ze západních akademických kruhů	78
3.2.5.2.	Individualizace a esencializace	80
3.2.5.3.	Kritika z marxistických pozic	83
4.	ZÁVĚR	86
	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE	89
	PŘÍLOHY	96
	Příloha č. 1 - Vzor oslovovacího dopisu (v českém a anglickém jazyce)	96
	Příloha č. 2 - Písemné informační sdělení zaslané před udělením souhlasu (česká a anglická verze)	98
	Příloha č. 3 - Rámcový okruh otázek (verze v českém jazyce)	102
	Příloha č. 4 – Obrázek „stromu problémů“	108
	Příloha č. 5 - Obrázek „kruhu moci a privilegií,“ s chybějící složkou mocenských vztahů	109
	Příloha č. 6 – Obrázek intersekcionality používaný Kimberlé Crenshaw	110

ABSTRAKT:

Intersekcionalita je tématem, které u feministických aktivistických kolektivů v České republice rezonuje. Polovina z kolektivů zahrnutých do tohoto výzkumu se za intersekcionalní veřejně označuje, většina zbylých kolektivů se s intersekcionalitou i tak alespoň do určité míry ztotožňuje. Intersekcionalita je však komplexní teoretický koncept a lze se tak ptát, jak tyto kolektivy intersekcionalitu chápou a jak ji převádějí do své praxe.

Z velké části rozhovorů vyplynulo, že diskurzivní přístupy k intersekcionalitě jsou vedeny étosem sociální spravedlnosti, tedy lepšího světa *pro všechny*. Z něho vyplývá apel na inkluzivitu, který byl v několika rozhovorech rozlišován na inkluzivitu směrem dovnitř a inkluzivitu směrem ven. Inkluzivita směrem ven se projevovala zahrnováním *více oblastí sociální spravedlnosti* do diskurzu i činnosti kolektivu. Na diskurzivní i praktické rovině jsem identifikovala i další, neméně důležité, přístupy k intersekcionalitě, jež popisuji v této diplomové práci.

Intersekcionalita ve vztahu k vlastnímu označení kolektivů vyjadřuje rovněž snahu distancovat se od vylučujících směrů feminismu či aktivismu obecně a v tomto ohledu může intersekcionalita nabývat i normativní charakter. I přes převážně (ovšem nikoliv výlučně) pozitivní vnímání intersekcionality ze strany účastnictva výzkumu mohou neoliberální, individualizující a esencionalizující vlivy, jež jsou chápány jako přicházející zejména ze „západu“, vést k negativním postojům a zkušenostem s intersekcionalitou. I přes víceméně sdílený étos sociální spravedlnosti se navíc může lišit způsob, jakým si některé kolektivy představují jeho dosahování. Tyto potenciálně konfliktní aspekty intersekcionality by si v českém odborném prostředí zasloužily více výzkumné pozornosti.

Klíčová slova:

Intersekcionalita, feminismus, vlny feminismu, sociální spravedlnost, odlišnost a stejnost, diskurz, teorie a praxe, systém moci, mocenské vztahy, sociální kategorie, identita, politika identit, esencionalizace, individualizace, kolektivní vědomí, normativita, étos.

ABSTRACT:

Intersectionality is a topic that resonates with feminist activist collectives in the Czech Republic. Half of the collectives included in this research publicly identify as intersectional, while most of the remaining collectives identify with intersectionality at least to some extent. However, intersectionality is a complex theoretical concept, and one can ask how the collectives understand intersectionality and how they translate it into their practice.

Much of the interviews revealed that discursive approaches to intersectionality are driven by an ethos of social justice, i.e. a better world *for all*. This implies an appeal to inclusivity, which was differentiated in several interviews between inward and outward inclusivity. Outward inclusivity was manifested by including *more areas of social justice* in the discourse and actions of the collective. At the discursive and practical level, I identified other, equally important, approaches to intersectionality, which I describe in this thesis.

Intersectionality, in relation to the actual self-identification of collectives, also expresses an effort to distance oneself from exclusionary strands of feminism or activism in general, and in this respect intersectionality can also take on a normative character. Despite the research participants' largely (but not exclusively) positive perceptions of intersectionality, neoliberal, individualizing and essentializing influences that are perceived as coming from "the West" can lead to negative attitudes and experiences of intersectionality. Moreover, despite a more or less shared ethos of social justice, the way in which some collectives imagine achieving it may differ. These potentially conflicting aspects of intersectionality would deserve more research attention in the Czech scholarly environment.

Keywords:

Intersectionality, feminism, waves of feminism, social justice, difference and sameness, discourse, theory and practice, system of power, relations of power, social categories, identity, identity politics, essentialisation, individualisation, collective consciousness, normativity, ethos.

1. ÚVOD

Intersekcionalita jako teoretický koncept je vnímána rozporuplně. Její kořeny sahají do aktivismu nebilých (zejména černošských a chicanských) feministek, avšak k popularizaci intersekcionality významně přispělo její rozšíření do mainstreamového diskurzu, a to nejen v rámci feminismu vyučovaného na akademických institucích, v němž převažují bílé feministky. Dle některých feministických autorek však právě tato popularizace mohla představovat začátek úpadku intersekcionality (Bilge 2013 cit. dle Kolářová K. 2018). Proto a volají po návratu k původním významům tohoto konceptu, neovlivněných neoliberálními akademickými rámci zejména západních institucí (Bilge 2013 a Collins 2015: 11 dle Broad 2017: 41).

O konsolidaci intersekcionality se snaží Patricia Hill Collins a právě Sirma Bilge (2020), když zdůrazňují, že jedním z podstatných znaků intersekcionality je rovněž étos sociální spravedlnosti jako nutný požadavek pro to, aby intersekcionalita představovala kritickou analýzu a praxi (Collins a Bilge 2020: 223-224).

O intersekcionalitě se zejména ve Spojených státech amerických a jiných „západních“ zemích vedou v rámci feminismu odborné diskuze již od 90. let dvacátého století. Do ČR po pádu státního socialismu tyto diskuze nepřešly. Marta Kolářová v roce 2008 a Kateřina Kolářová o deset let později v roce 2018 se zamýšlí, čím to může být, ale jejich otázky zůstávají nadále nezodpovězeny.

Intersekcionalita je tématem, které u feministických aktivistických kolektivů v České republice rezonuje. Polovina z feministických kolektivů zahrnutých do tohoto výzkumu se za intersekcionalní veřejně označuje, většina zbylých kolektivů se s intersekcionalitou i tak alespoň do určité míry ztotožňuje. Intersekcionalita je však komplexní teoretický koncept a lze se tak ptát, jak tyto kolektivy intersekcionalitu chápou a jak ji převádějí do své praxe.

Zkoumání intersekcionality v praxi feministických kolektivů a organizací se v zahraničí věnuje výzkumná pozornost již přes dvě desetiletí. V České republice žádný takovýto výzkum realizován nebyl a existuje tedy prostor vědecky se zaměřit na to, jak feministické aktivistické kolektivy v ČR chápou intersekcionalitu a jak ji převádí do své praxe.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Intersekcionalita jako nástroj

Intersekcionalita je multidimenzionálním fenoménem. Na jedné straně představuje nadměru komplexní, mnohostranný koncept, na druhé straně se však v souvislosti s popularizací tohoto termínu setkáváme s až příliš stručnými a jednoznačnými definicemi intersekcionality na to, aby mohly vyčerpat všechny její významy a potenciály. Zejména v rámci akademického feminismu se s automatickou samozřejmostí očekává, že význam intersekcionality je a *má být* všem zřejmý.

Podle Anny Carastathis se intersekcionalita stala paradigmatem současné feministické teorie a výzkumu a „převládajícím způsobem konceptualizace vztahu mezi systémy útlaku, jež konstruují naše mnohočetné identity a naše sociální umístění v hierarchiích moci a privilegií,“¹ (2014: 304).

Se snadnou a srozumitelnou, avšak nikoliv redukcující, definicí intersekcionality bojuje feministická teorie již po desetiletí. Vivian May v této souvislosti poukazuje na to, že pokusy o definici intersekcionality s sebou přináší mnohá úskalí. Analytický přístup k intersekcionalitě a pokusy ji všemožnými způsoby klasifikovat podle May „uměle rozdělují vzájemně jinak propojená východiska intersekcionality“ (2015: 19). Často tak dochází ke zplošťování komplexnosti intersekcionality, ignorování historické literatury, z níž vychází, či její depolitizaci (tamtéž).

May se tak ptá, zda je vůbec třeba intersekcionalitu definovat, a volí raději cestu pohlížení na intersekcionalitu jako na *nástroj*: namísto uvažování o tom, co intersekcionalita *je*, se zamýšlí nad tím, co intersekcionalita *umí* a k čemu ji lze využít (tamtéž). V této souvislosti se odkazuje na Kimberlé W. Crenshaw a její heuristické² pojmání intersekcionality jako *hranolu*: Stejně jako (optický) hranol láme světlo na jednotlivé barvy, tak i intersekcionalní přístup nám umožňuje spatřit a zdůraznit konkrétní mocenské vztahy, „zejména tím, že upozorňuje na dynamiku, která je ‚podstatná,‘ ale obecně přehlížená či zamlčovaná,“ (Crenshaw 2011 cit. dle May 2015: 19).³

¹ Všechny překlady z anglického originálu přeloženy LD (mnou).

² Heuristikou se v tomto kontextu myslí metoda objevování nových poznatků, zahrnující zejména kreativní přístup, proces učení se (včetně z vlastních chyb metodou pokus-omyl) a dialog.

³ I May nicméně nakonec z svém textu jakési stručné shrnutí svého přístupu k intersekcionalitě nabízí. Uvádí, že k ní přistupuje jako k „formě jednání, které má své počátky v tzv. maticové filosofii (*matrix philosophy*), založené na historickém dědictví černošského feminismu, jež má široké uplatnění a jež je zaměřené na vymýcení mnohonásobných forem nerovnosti,“ (May 2015: 33).

2.2. Kořeny intersekcionality

Autorství konceptu intersekcionality bývá s častou zkratkovitostí připisováno Kimberlé W. Crenshaw, právničce a zakladatelce kritické teorie rasy ve Spojených státech amerických. Kořeny intersekcionalního uvažování však sahají daleko do historie, a to nikoliv jen v rámci Spojených států amerických⁴ – v tomto kontextu se však uvažování podobné intersekcionalitě objevuje zejména v černošském feminizmu. Crenshaw se odkazuje například na bojovnici za práva lidí osvobozených z otroctví, Sojourner Truth, která již v roce 1851 přednesla na Sjezdu za práva žen v Ohio projev s názvem „Copak nejsem žena?“ (*Ain't I a Woman*), v němž již tehdy kriticky poukazuje na to, že obrázek *univerzálního* ženství zahrnuje jen *bílé* ženy (Crenshaw 1989: 153-154).⁵

Intersekcionalní myšlenky historicky kolovaly v USA v hnutí černošských, chicanských a latinskoamerických feministek. Již začátkem 80. let v tomto ohledu začalo vznikat mnoho významných textů.⁶ Sama Crenshaw byla léta aktivní zejména v antirasistickém hnutí a vznik svých odborných publikací zabývajících se intersekcionalitou sama připisuje své účasti v aktivistickém organizování se proti násilí (Berger a Guidroz 2009: 65 cit. dle Carastathis 2014: 306).

Carastathis uvádí, že termín intersekcionalita zřejmě tak moc rezonoval právě díky jemu předcházejícímu konceptu „do sebe zapadajících systémů útlaku“ (*interlocking systems of oppression*). Ten se poprvé objevil v prohlášení černošského feministického kolektivu Combahee River Collective (1977); tj. pochází právě z oblasti sociálního hnutí. Proto-intersekcionalní⁷ přístupy již dříve nesly i různá jiná označení, například „dvojitá nebezpečí“ (*double jeopardy*; Beal 1970), „vícenásobné nebezpečí“ (*multiple jeopardy*; King 1988) či „souběžný útisk“ (*simultaneous oppression*; Smith 1983). V době vydání zlomového textu

⁴ Například Collins a Bilge pozorují intersekcionalní přístupy (jak je nazýváme dnes) již v 19. století v textech sociální reformistky Savitribai Phule, považované za první generaci moderních feministek v Indii (2020: 460).

⁵ Jordan-Zachery (2007) se odkazuje již na rok 1832, kdy černošská abolitionistka Maria Stewart ve svém prohlášení kriticky poukazovala na spolupůsobení genderu a rasy.

⁶ Např. antologie textů editovaná dvojicí Cherríe Moraga a Gloria Anzaldúa s názvem *This Bridge Called My Back: Writings of Radical Women of Color* (1981), kniha Angely Y. Davis *Women, Race and Class* (1981), antologie textů editovaná Barbarou Smith *Home Girls: A Black Feminist Anthology* (1983), projevy Audre Lorde, zejm. „The Master's Tools Will Never Dismantle the Master's House“ (1984), kniha bell hooks *Ain't I a Woman? Black Women and Feminism* (1981) či text Chandry Mohanty „Under Western Eyes“ (1988) a mnoho dalších, na jejichž jmenování zde bohužel není prostor ani v poznámce pod čarou.

⁷ V návaznosti na kritické komentáře Carastathis ohledně (ne)návaznosti těchto přístupů na intersekcionalní přístup (k tomu blíže Kolářová 2018:15) zde volím právě termín proto-intersekcionalní.

Crenshaw v roce 1989 již v rámci antirasistických feministických hnutí existoval i jazyk „prolínání“ (*intersections*)⁸ (Nash 2011 dle Carastathis 2014: 305).

V 90. letech 20. století a na počátku 21. století se v kontextu Spojených států amerických intersekcionalitě v širším slova smyslu dostalo velkého ohlasu (Garry 2012: 494-495 dle Carastathis 2014: 309), ovšem často bez bližší pozornosti věnované původu, kontextu a dopadům tohoto konceptu (Carastathis 2014: 309). Vliv intersekcionality přešel z aktivismu do akademické sféry a odtud do veřejných politik a diskurzu mezinárodních lidských práv (Yuval Davis 2006). Mimo jiné i v důsledku tohoto nedůsledného rozšíření intersekcionality daný koncept v posledních letech čelí vlně feministické kritiky.¹⁰

2.3. Základy intersekcionality

Crenshaw v textu „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex“¹¹ (1989) a později „*Mapping the Margins*“¹² (1991) popsala intersekcionalitu jako vzájemně se prolínající *kategorie* diskriminace, a to v právním kontextu, jakož i v kontextu sociálních hnutí. Když se mluví o kategorii, myslí se tím sociální (analytické) kategorie ve smyslu teorie sociální stratifikace, např. gender, rasa, etnicita, věk, třída atp. Crenshaw odlišuje tři definiční složky intersekcionality: Strukturální intersekcionalitu, politickou intersekcionalitu a reprezentační intersekcionalitu.¹³ Prvním dvěma se budu věnovat blíže v následujících podkapitolách.

⁸ Termín *intersection* překládám jako „prolínání“ namísto „protínání“ záměrně, jelikož se snažím reflektovat neoddelitelnost systémů moci od sebe navzájem. Marta Kolářová se v tomto ohledu odkazuje na argument Ivy Ken (2007), že systémy moci a mocenské vztahy se *neprotínají* v určitém strukturálním bodě či bodech: „Nepředstavujme si, že existují odděleně a někdy se prolnou, ale že jsou již od začátku spolu svázány a nemohou se oddělit. Zapadají do sebe jako v dětské skládačce v různých kombinacích a vytvářejí institucionalizované formy znevýhodnění a privilegií. Nemohou být redukovány na identity (...),“ (Kolářová 2008: 5). Ken proto vyzývá k návratu k termínu „*interlocking*“ (tamtéž).

⁹ Termínu *intersecting* (prolínající se) předcházela kromě termínu *interlocking* (Collins) i termín *interconnected* (Lorde) či *interrelated* (Sacks) (Kolářová 2008:5).

¹⁰ Intersekcionalita čelí kritice z mnoha důvodů (např. institucionalizace a s ní související neoliberalizace či tzv. whitening), jejichž popis by vydal na samostatnou diplomovou práci. Pro shrnutí vybrané kritiky viz například Kathy Davis (2008). V českém kontextu např. Kateřina Kolářová (2018) z hlediska institucionalizace či Diana Young (2020) z marxistické pozice, ve východoevropském kontextu pak např. Eszter Kováts (2020). Zajímavý je z trochu jiného kontextu Spojeného království rovněž text Loly Okolosie (2014). Vybraným kritickým aspektům se budu věnovat rovněž v analytické části této diplomové práce.

¹¹ Úplný název zní *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*.

¹² Úplný název zní *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color*.

¹³ Reprezentační intersekcionalita se dotýká „produkce obrazů nebielých žen [*women of colour*], které čerpají ze sexistických a rasistických narativních stereotypů, jakož i způsobů, jakými kritika těchto reprezentací marginalizuje nebo reprodukuje objektivizaci nebielých žen,“ (Crenshaw 2014: 307).

2.3.1. Strukturální intersekcionalita

Crenshaw se v právní praxi setkávala s tím, že důsledkem přísného odlišování rasové a genderové diskriminace soudy Spojených států amerických neregistrovaly diskriminaci, která vzniká teprve *prolínáním se* obou těchto diskriminací (jak rasové, tak genderové). Takováto diskriminace však není vidět při zaměření se na genderovou či rasovou diskriminaci *odděleně*. Je tomu tak proto, že „hranice doktríny diskriminace na základě pohlaví a diskriminace na základě rasy jsou vymezeny zkušenostmi bílých žen a černých mužů“ (1989: 143). Antidiskriminační právo v USA tak chrání černé ženy pouze do té míry, dokud se jejich zkušenosti s diskriminací překrývají se zkušenostmi černých mužů, anebo bílých žen (tamtéž).

Intersekcionalitu Crenshaw popisuje metaforou *křižovatky* (viz příloha č. 6 této diplomové práce pro vizualizaci této metafory), přičemž v pozdějších rozhovorech právě na *metaforickou* povahu intersekcionality klade důraz (Berger a Guidroz 2009: 65 cit. dle Carastathis 2014: 305). Metaforu křižovatky popisuje následovně:

„Představte si analogii s dopravou na křižovatce, která se rozbíhá všemi čtyřmi směry. Diskriminace, stejně jako doprava na křižovatce, může proudit jedním směrem a může proudit i směrem jiným. Pokud se na křižovatce stane nehoda, mohou ji způsobit auta jedoucí z libovolného počtu směrů a někdy i ze všech. Stejně tak pokud je černé ženě způsobena újma, protože se nachází v křižovatce, může být její zranění důsledkem diskriminace na základě pohlaví nebo rasové diskriminace (...). Rekonstrukce nehody však není vždy snadná: Někdy stopy po smyku a zranění jednoduše naznačují, že k nim došlo současně, což komplikuje snahu určit, jaké [auto] škodu způsobilo“ (Crenshaw 1989: 149).

2.3.2. Politická intersekcionalita

Politická intersekcionalita označuje způsoby, jimiž historicky feminismus a antirasismus v USA společným působením marginalizovaly černé ženy (Crenshaw 1991: 1245). Crenshaw ve své aktivistické praxi sledovala, že v sociálních hnutích – konkrétně v antirasistickém hnutí za občanská práva a v rámci feminismu – dochází k upřednostňování pouze jedné analytické kategorie na úkor ostatních: v daném případě k upřednostňování *genderu* v rámci feminismu a *rasy* v rámci hnutí za občanská práva (Collins a Bilge 2020: 460).

V této souvislosti Carastathis cituje Angelu Harris, když uvádí, že „[o]ddělitelnost útlaků je založena na stavění esencionalizovaných zkušeností relativně privilegovaného příslušnictva utlačovaných skupin do středu zájmu“ (Harris 1990 cit. dle Carastathis 2014: 305). Tzn. nedostatečné zohlednění rasy ze strany feminismu je možné právě v důsledku zaměření pozornosti pouze na zkušenosti *bílých žen* a na druhé straně ignorace neregistrování genderu ze strany antirasistických hnutí je umožněno v důsledku zaměření tohoto hnutí pouze na zkušenosti *černých mužů*. Toto zaměření se na privilegovanou skupinu však zůstává nevysloveno, *bílá* žena a *černý muž* jsou jakoby „bez příznaků“. V návaznosti na Crenshaw je výše uvedené označováno rovněž jako „intersekcionalní neviditelnost“ (Křížková a Hašková 2018: 3).

V centru zájmu jsou vždy žité zkušenosti *privilegovaných* sociálních skupin *uvnitř utlačovaných* sociálních skupin. Agenda feminismu ani agenda antirasistického hnutí tak „není postavena na zkušenostech, potřebách nebo politické vizi nebílých žen [*women of colour*], a to do té míry, že antirasismus reprodukuje patriarchy a feminismus reprodukuje rasismus“ (Carastathis 2014: 307).

Jak uvádí Mohanty, pro tzv. monistická sociální hnutí (tj. hnutí, která se zaměřují pouze na jednu sociální kategorii a provázanost s ostatními ignorují) je „předpokladem (...), že kategorie rasy a třídy musí být neviditelné, aby byl viditelný gender“ (Mohanty 2003 cit. dle Carastathis 2014: 305). Příkladem – vrátíme-li se k vystoupení Sojourner Truth na ženském kongresu za volební práva žen, Crenshaw (1989: 153) uvádí: „Když Sojourner Truth vystoupila s projevem, mnoho bílých žen naléhalo na její umlčení, protože se obávaly, že odvede pozornost od volebního práva žen ke zrušení otroctví.“

Výše popsany jev nám pomáhá pochopit, že mocenské vztahy se neprojevují pouze *mezi* sociálními skupinami, ale rovněž *uvnitř* nich. S odkazem na známý citát Lorde („*Neexistuje nic jako jednorozměrný boj, protože nevedeme jednorozměrné životy*“¹⁴) je tak v rámci maticového myšlení (viz samostatná podkapitola níže) třeba zahrnout „jednoosé“¹⁵ kategorie, které falešně univerzalizují zkušenosti nebo potřeby několika vybraných osob jako reprezentativní pro všechny osoby v rámci skupiny“ (May 2015: 22).

¹⁴ Jedná se o můj volný překlad citátu Lorde, který je známý zejména v anglickém originálu „*There is no such thing as a single-issue struggle because we do not lead a single-issue lives,*“ (Lorde 1984 cit. dle May 2015:21).

¹⁵ „Osa“ či „osy“ (*axis/axes*) útlaku jsou termínem používaným pro systémy útlaku (gender, třída, postižení atp.). Například Collins ho dříve používala jako označení *os*, *dle nichž je strukturována matice nadvlády* (2000:288), nicméně v novějších publikacích přenášejících pozornost intersekcionality spíše k moci samotné používá již namísto „osa útlaku“ právě termín „systém útlaku“ a namísto „matice nadvlády“ používá „mocenské vztahy“.

2.4. Konsolidované uvažování o intersekcionalitě

Patricia Hill Collins a Sirma Bilge (2020: 434) si ve své publikaci *Intersectionality* všimají, jak různorodá a občas i protichůdná jsou chápání a přístupy ke konceptu intersekcionality. Podle nich se pro účely práce s tímto konceptem hodí mít alespoň pracovní, *neuzavřenou a nefinální* definici, která bude dostatečně široká a flexibilní na to, aby zahrнула různorodé přístupy, avšak poskytne určitá vodítka ohledně základních aspektů a hranic konceptu intersekcionality (tamtéž). Taková definice by dle Collins a Bilge mohla vypadat takto:

„Intersekcionalita zkoumá, jak prolínající se mocenské vztahy ovlivňují sociální vztahy v různých společnostech, jakož i individuální zkušenosti v každodenním životě. Intersekcionalita jako analytický nástroj nahlíží zejména (ale nejenom) na kategorie rasy, třídy, genderu, sexuality, národnosti, (absence) postižení, etnicity a věku jako na vzájemně propojené a vzájemně se utvářející. Intersekcionalita je způsob, jak pochopit a vysvětlit komplexnost ve vztahu ke světu, lidem a lidským zkušenostem.“ (Collins a Bilge 2020: 434).

Výše uvedená pracovní definice je přitom založená na definičních znacích intersekcionality, na které se zaměřuji blíže v následujících podkapitolách¹⁶ a doplňuji je o související pohledy dalších feministických autorek.

Potřeba ustavení definičních znaků vychází z nejasností a kritiky, které se k intersekcionalitě vážou. Cílem je dle mého názoru zejména vyloučit zneužití intersekcionality a vymezit se vůči některým aspektům kritiky, jež je vůči ní směřována (např. z hlediska začlenění intersekcionality do neoliberálních politik v rámci její institucionalizace). Níže uvedené definiční znaky proto právě v této souvislosti mimo jiné zdůrazňují aspekt intersekcionality jako *kritické* teorie a *praxe*, uskutečňované v rámci *étosu sociální spravedlnosti*.

V návaznosti na May (2015: 19), zdůrazňující vzájemnou propojenost všech aspektů intersekcionality, je i zde třeba poznamenat, že tyto definiční znaky jsou spolu vzájemně propojené a nelze je tak jednoznačně od sebe oddělit.

¹⁶ Collins a Bilge definiční znaky strukturují jako (i) sociální nerovnost, (ii) prolínající se mocenské vztahy, (iii) sociální kontext, (iv) vztahovost, (v) komplexnost a (vi) sociální spravedlnost. Pro účely této DP jsem dané znaky přeorganizovala a někde rozšířila v návaznosti na související literaturu jiných autorek (zejm. May 2015, Carastathis 2013, 2014), nicméně v návaznosti na May (2015: 19) a její upozornění vzájemné propojenosti všech východisek intersekcionality toto nepovažuji za riziko změny významu ani původního záměru Collins a Bilge.

2.4.1. Uvažování na více úrovních prolínajících se mocenských vztahů

Collins a Bilge (2020: 225) zdůrazňují, že intersekcionalita zkoumá moc a pohlíží na ni z mnoha úhlů. Moc zároveň chápou jako vztah spíše než jako „statickou entitu“; moc není věcí, kterou lze získat či ztratit, kterou silní mají a slabí nikoliv; namísto toho se moc uplatňuje prostřednictvím *vztahů*, které *produkuji* samotné *kategorie silných a slabých* (tamtéž).

Collins a Bilge tak ve své nejnovější publikaci přenášejí pozornost intersekcionality na analýzu *moci na všech rovinách* a v této souvislosti tříbí a konsolidují rovněž svůj terminologický aparát – ten se v rámci historie intersekcionality do určité míry různí a samy autorky v tomto ohledu procházejí vývojem.¹⁷

Jejich analytický rámec moci nabízí dvojí analýzu moci, jež identifikuje vzájemně propojené, vzájemně se konstruuující nebo prolínající se *systemy moci* (rasa, gender, sexuální orientace, třída a národnost, etnicita aj.) a *mocenské vztahy* (rasismus, heterosexismus, třídní vykořisťování a nacionalismus aj.) jež jsou organizovány napříč *oblastmi moci*¹⁸ (strukturální, disciplinární, kulturní a interpersonální) (Collins a Bilge 2020: 226).

„Za prvé, intersekcionalní rámce chápou mocenské vztahy optikou vzájemné konstrukce. Jinými slovy, životy a identity lidí jsou obecně utvářeny mnoha faktory prostřednictvím různých a vzájemně se ovlivňujících způsobů. Rasa, třída, gender, sexualita, věk, postižení, etnický původ, národ a náboženství a další tvoří vzájemně propojené, vzájemně se konstruuující nebo prolínající se *systemy moci*. Jako kategorie analýzy získávají rasa, gender, sexualita, třída a národnost význam z mocenských vztahů rasismu, heterosexismu, třídního vykořisťování a nacionalismu. V intersekcionalních rámcích neexistuje čistý rasismus nebo heterosexismus. Mocenské vztahy rasismu a heterosexismu získávají význam spíše ve vzájemném vztahu. Za druhé,

¹⁷ Collins a Bilge se tak snaží uzavřít tři desetiletí trvající vývoj a s tím související terminologické nejasnosti či různé výklady ohledně vztahů mezi intersekcionalitou (*intersectionality*) a maticí nadřízenosti (*matrix of domination*) (Collins 2000: 18, srov. Collins a Bilge 2020: 226-227), prolínáním (*intersecting*) a zapadáním do sebe (*interlocking*), anebo systémy útlaku, strukturami útlaku či procesy útlaku. Collins a Bilge se stanovením definičních znaků vypořádávají i s vývojem vlastního chápání intersekcionality a přístupem k ní v čase. Collins například dříve na intersekcionalitu pohlížela jako na nástroj nahlížení mocenských vztahů pouze na *mikroúrovni*, tj. jako na „zvláštní formy prolínajících se útlaků, například prolínání se rasy a genderu nebo sexuální orientace a národnosti,“ (2020: 18), resp. jako na „sociální pozice osob a skupin v rámci do sebe zapadajících struktur moci popsaných metaforou křížovatky,“ (Collins 1997: 74, cit. dle Gimenez 2001: 26-27), a odlišovala tak intersekcionalitu od zkoumání „vztahů systémů moci a jejich propojení na *makroúrovni*“ (Collins 1997: 74, cit. dle Gimenez 2001: 26-27, zvýraznění LD). V textu z roku 2020 však již oproti svým starším textům zdůrazňuje, že intersekcionalita zkoumá rovněž *mocenské vztahy* jako takové, a to na všech úrovních.

¹⁸ Křížková a Hašková používají více vysvětlující překlad „oblast distribuce moci“ (2018: 3).

mocenské vztahy je třeba analyzovat jak v jejich vzájemném průniku, například průniku rasismu a heterosexismu, tak i napříč oblastmi moci, a to strukturální, disciplinární, kulturní a interpersonální. Rámec oblastí moci poskytuje heuristickou pomůcku nebo myšlenkový nástroj pro zkoumání mocenských vztahů“ (Collins a Bilge 2020: 226).

V souvislosti s intersekcionalitou se namísto termínu *system moci* často hovoří o *identitě* anebo analytické či sociální *kategorii*. Tyto termíny jsou v textech týkajících se intersekcionality dle kontextu vzájemně zaměňovány do určité míry jako synonyma.¹⁹ Důležité je však poukázat na to, že identity či sociální kategorie nepředstavují určitou lidskou esenci, ale jsou sociálně *produkovány* právě vzájemně provázanými mocenskými vztahy. „Gender, třída a rasa nejsou (...) biologickými aspekty, nelze s nimi pracovat jen jako s demografickými proměnnými, neboť se neustále mění a jsou sociálně konstruovány v interakcích. Gender, třída a rasa neutvářejí pouze identitu, tedy to, ‚čím lidé jsou‘, ale spíše znamenají aktivity, v jejichž rámci se znevýhodňování a marginalizace děje a opakuje“ (Kolářová M. 2008: 5).

Uvedené chápání rozvíjí May, citující Irene Gedalof, když zdůrazňuje, že kategorie identity nejsou chápány jako „jednoznačné popisy již existujících skutečností, ale jako diskurzivní konstrukty, které neustále vytvářejí skutečnosti, o nichž tvrdí, že je popisují,“ (Gedalof 2012:3 cit. v May 2015: 41).

Collins a Bilge (2020: 227) se dále vymezují proti přístupům k intersekcionalitě pracujících s analyticky redukcujícími pojmy. Pokud totiž namísto termínů jako je kapitalismus, kolonialismus, rasismus, patriarchát či nacionalismus používáme zkratky jako je rasa, třída a gender či národ (případně občanství), zůstává nám skrytý analytický pohled na vzájemnou provázanost a prolínání sociálních vztahů, jež tyto systémy moci produkují.

„Sexismus, rasismus a heterosexismus obsahují ‚-ismus,‘ který je činí rozpoznatelnými jako nespravedlivé systémy moci, což je důležitý rys, který se ztrácí, když se tyto systémy přeformulují na kategorie identity genderu, rasy a sexuality. Termín ‚národ‘ nemůže vystihnout komplexnost, která provází jeho používání. Historické projevy nacionalismu, jak ve formě státem posvěceného útlaku, tak ve formě antikoloniálního hnutí za emancipaci, replikují binární kategorie národa jako entity, která je ze své

¹⁹ Termín „identita“ implikuje politiku identit jako politické mobilizování se na základě stejnosti dle vybrané identity (viz samostatná podkapitola věnující se politickému aspektu intersekcionality dle May). Termín sociální či analytické „kategorie“ vychází z teorie sociální stratifikace, která zkoumá rozdělení společnosti na základě určitých (demografických) kritérií, avšak bez kritického apelu na změnu a bez provázanosti k mocenským vztahům.

podstaty špatná nebo dobrá. Náhradní termíny, jako je občanství nebo ‚migranti bez dokladů‘, mají za cíl nahradit teoretickou mezeru tím, že odkazují na vybrané skupiny obyvatelstva, které jsou penalizovány nacionalistickými ideologiemi a politikou národního státu“ (Collins a Bilge 2020: 227).

Zde je důležité doplnit, že intersekcionalita přistupuje k systémům moci komplexně, a tedy nezaměřuje se pouze na útlak (označovaný liberální terminologií jako „nerovnost“ či znevýhodnění“), ale rovněž na s ním související privilegia, jako druhou stranu téže mince. Collins a Bilge proto volí terminologii *moci* jako zahrnují obě tyto dynamiky.²⁰

Je jasné, že uvažování o vzájemných souvislostech a spojeních mezi systémy moci a mocenskými vztahy je velice komplexní a složité. Vyžaduje od nás myšlení na několika úrovních a v mnoha propojeních zároveň, které May označuje za tzv. maticové myšlení (*matrix thinking*).

2.4.1.1. Maticové myšlení

Maticové myšlení vychází z konceptu tzv. matice nadvlády (*matrix of domination*), který popsala Collins ve své knize *Black Feminist Thought* z roku 1990.²¹ Maticové myšlení označuje jakési *myšlení v mnohosti*, a to na všech úrovních moci – jak na úrovni *mnohosti vztahů moci* (sexismus, rasismus, homofobie atp.), tak na úrovni *mnohosti systémů moci* (gender, rasa, sexuální orientace atp.). Maticové myšlení zahrnuje reflexi vzájemně propojených systémů moci, které ovlivňují vzájemně propojené *zkušenosti* s touto mocí v životech konkrétních lidí, vnímané jako útlak či privilegia (May 2015: 23).

Maticové myšlení ve vzájemných souvislostech a s důrazem na vzájemnou provázanost ve vztahu k moci a identitě tak například může pomoci osvětlit, „jak je heteronormativita součástí toho, co posiluje rasismus (jak heteronormativita, tak rasismus sdílejí přisuzování sexuální deviace - rasismus se opírá o přisuzovanou primitivistickou hyper-heterosexualitu a homofobie

²⁰ V tomto ohledu dle Marty Kolářové došlo v rámci teoretického přístupu k intersekcionalitě k „posunu od zaměření na kumulované nerovnosti a znevýhodnění k relačnímu zkoumání různých vztahů nadřazenosti a podřazenosti,“ (2008: 8).

²¹ V této knize Collins ještě od sebe rozlišovala koncept matice nadvlády a koncept intersekcionality. Zatímco intersekcionalita se podle ní zaměřuje na „vzájemně se prolínající útlaky, například na prolínání rasy a genderu nebo sexuality a občanství“ (Collins 2000:18), matice nadvlády se váže k tomu, „jak jsou tyto vzájemně se prolínající se útlaky uspořádány“ (tamtéž). V pozdějších textech však od tohoto rozlišování upustila a v rámci konceptu intersekcionality již zdůrazňuje *maticové myšlení* jako nezbytný *znak intersekcionality* (Collins a Bilge 2020).

se opírá o pojmy ne(re)produktivní hyper-homosexuality: sdílené logiky deviace racionalizují a podporují vzájemně propojené formy nerovnosti,“ (May 2015: 31).

May přínos maticového myšlení spatřuje v tom, že zabraňuje snadným politickým asimilačním strategiím, které přejímají *status quo*, upevňují a normalizují pozici dominantní skupiny, vycházejí z předpokladu stejnosti a ignorují normotvornou složku moci (Choo a Ferree 2010, cit. v May 2015: 22). Na zjednodušeném příkladu by tak maticové myšlení mělo ambice zamezit umlčování Sojourner Truth pro její odlišnost, jinak vnímanou jako potenciálně ohrožující zájmy (bílých) žen na získání volebního práva.

2.4.2. Komplexnost, simultánnost a neredukovatelnost

Pro to, aby intersekcionalita postihla *komplexní* sociální mocenské vztahy, musí být mnohostranná. To logicky činí intersekcionalitu složitým analytickým nástrojem. Je jí však třeba využít se zohledněním různých sociálních a historických kontextů za účelem demokratizace a dekolonizace vědění a vědy, a to včetně intersekcionality samotné:

„Začlenění globální analýzy do intersekcionality je neustálý proces rozšiřování dialogů a vnášení stále větší komplexnosti do jejího kritického zkoumání a praxe. Přihlížení ke globálním jevům znamená, že intersekcionalita musí zaujmout kritický postoj ke své vlastní sociální pozici jako legitimizovaného diskurzu v rámci globálního severu a musí tuto pozici využít k tomu, aby rozšířila přístup k ní způsobem, který není vykořisťovatelský či tokenistický. (...) Zapojení většího počtu lidí do dialogů o intersekcionalitě je dobrou předzvěstí jejího impulsu směrem k sociální spravedlnosti,“ (Collins a Bilge 2020: 236-237).

Intersekcionalita je dle Carastathis natolik komplexní právě proto, že se nesoustředí na žitou zkušenost pouze skrze jednu analytickou kategorii (tzv. monistický přístup), ale v celé své komplexnosti jak na úrovni žité zkušenosti, tak na strukturální úrovni (2014: 307). K uchopení této komplexnosti se odkazuje na Leslie McCall (2005), jež rozlišuje tři možné analytické přístupy: Interkategoriální přístup (analýza vztahů mezi sociálními skupinami *napříč* analytickými kategoriemi), intrakategoriální přístup (analýza komplexity *uvnitř* sociální

skupiny organizované podle konkrétní analytické kategorie) a antikategoriální přístup (dekonstrukce analytických kategorií jako takových).²²

Na fenomenologické rovině *souběžnost* (simultánnost) popisuje, že útlaky jsou *zažívány současně*. (Carastathis 2014: 307). „[I]ntersekcionálna trvá na tom, že je třeba zohlednit více analytických kategorií, které se navzájem utváří a jsou stejně důležité při konstrukci institucionalizovaných praktik a žitých zkušeností,“ (Carastathis 2014: 307).

Carastathis se tak vymezuje vůči tzv. unitárním či aditivním (kumulativním²³) teoretickým přístupům, které přistupují k útlaku se zohledněním pouze jedné hlavní kategorie, případně k nim maximálně přidávají další sekundární kategorie (tamtéž) a reflektují tak pouze mnohonásobnost útlaku již utlačovaných skupin, namísto reflexe sociální pozice *všech z nás* ve vztazích moci, produkujících jak *utlačované, tak privilegované*, kdy se často ocitáme z různých sociálních hledisek v některých ohledech v pozici *utlačovaných* a v některých ohledech v pozici *privilegovaných*.

Přínos neredukovatelnosti navazuje na přínosy souběžnosti a komplexnosti v tom smyslu, že *neredukovatelnost* poukazuje na to, že „útlak vzniká v důsledku interakce více, decentralizovaných a spoluutvářených faktorů, které se vzájemně ovlivňují,“ (Carastathis 2014: 308). Dle Křížkové a Haškové „[n]eexistuje jediná kategorie (rasa, třída, gender, etnicita, národnost nebo sexualita a další), která by mohla vysvětlit lidskou zkušenost, jež je strukturována rozdíly a distribucí moci, bez odkazu k dalším kategoriím,“ (2018: 3).

2.4.3. Zasazování do sociálních a historických kontextů

V rámci intersekcionální analýzy je třeba vždy konkrétní situace zasazovat do specifických kontextů (například geopolitických či kulturních), reflektujících „jak historickou specifičnost, tak rostoucí význam globálního kontextu,“ (Collins a Bilge 2020: 228). O sociálních nerovnostech a mocenských vztazích je proto třeba přemýšlet v konkrétních kontextech, a to s cílem vyhnout se pouhé abstraktní generalizaci.

Tento požadavek Collins a Bilge vztahují i samy na sebe. Uvádějí, že „verze“ intersekcionality, již ve své publikaci předkládají, nevznikla ve vakuu, ale ve specifickém historickém a

²² Antikategoriální přístup vyplývá z metodologického přístupu „dekonstruujícího jakékoliv analytické kategorie. Společenský život je považován za příliš složitý na to, aby se z pevných kategorií staly jen zjednodušující sociální fikce,“ (McCall 2005: 1773 cit. dle Carastathis 2014: 308).

²³ Kolářová M. (2008: 14).

geografickém kontextu, a proto se mimo jiné snaží například kontextualizovat příklady a argumenty, které používají (Collins a Bilge 2020: 229, 231).

Například Marta Kolářová se při převádění amerických textů o intersekcionalitě zamýšlí nad kategorií rasy v českém prostředí a používá namísto kategorie „rasy“ kategorii „rasa/ethnicita,“ který reflektuje kontext východní Evropy, resp. České republiky, a zároveň zcela nevy mazává či neredukuje kategorii rasy jako takové (viz Kolářová M. 2008: 3).

2.4.4. Vztahovost a překonávání falešných dichotomií

Vztahovost (relacionalita) pracuje s analytickým rámcem překonávajícím binární myšlení v opozicích a falešných dichotomiích buď/anebo. Takové myšlení nám mylně vnucuje dojem vzájemně výlučných kategorií, avšak intersekcionalita se naopak snaží zkoumat jejich propojení (Collins a Bilge 2020: 109). Může tomu být jak na úrovni propojování jednotlivých kategorií historicky utlačovaných skupin, tak na úrovni přemostování vzájemně se zdánlivě vylučujících kategorií jako je například teorie versus praxe, věda versus aktivismus atp. (Collins a Bilge 2020: 232-233).

V tomto ohledu Collins a Bilge ve své knize zdůrazňují „synergický vztah mezi intersekcionalním zkoumáním a praxí“ (2020: 39), respektive mezi „vědění a děláním“ (tamtéž, s. 232). Důraz na převedení intersekcionalní analýzy do praxe je pro ně přitom zcela zásadní, respektive definiční pro intersekcionalitu jako takovou. Je tomu tak proto, že intersekcionalitu vnímají jako formu *kritické* analýzy, neoddělitelně spjaté se svými kořeny v hnutí za sociální spravedlnost (2020: 219).

„Například naše základní premisa, že intersekcionalita je formou kritického zkoumání a praxe, je vyjádřením vztahovosti mezi věděním a konáním, tedy pohledem, který vnímá teorii a praxi jako vzájemně propojené. (...) Nesouhlasíme jsme s verzemi intersekcionality, které redukují identitu na apolitickou, individualistickou kategorii, a namísto toho jsme tvrdily, že identita je vždy konstruována ve vztahu k sociálním kontextům, které jsou utvářeny vzájemně se prolínajícími mocenskými vztahy. Zdůraznily jsme také význam vztahovosti pro vytváření společného odporu mezi různými boji zaměřenými na sociální spravedlnost, které se často zdají být rozptýlené, ale ve skutečnosti mohou být vzájemně propojenými jevy,“ (Collins a Bilge 2020: 232-233).

Je tak třeba problematizovat pokusy akademiček a akademiků, snažících se oddělit intersekcionalitu od praxe pro účely její politické sanace, respektive jejího oddělení od kořenů hnutí za sociální spravedlnost (Collins a Bilge 2020: 220). Rovněž je však nezbytné problematizovat předsudky ze strany určité části aktivistické komunity, zavrhuující zájem o intersekcionalitu pro její přílišnou abstraktnost (tamtéž) a oddělenost od reálné praxe. V tomto ohledu Collins a Bilge právě požadavek provázanosti intersekcionality s praxí zdůrazňují.

2.4.5. Zaměření na sociální nerovnosti a étos sociální spravedlnosti

Sociální nerovnosti jsou ústředním předmětem zájmu intersekcionality, jakožto přístupu vycházejícího z historických a praktických reálií, které daly vzniknout zejména antirasismu, dekolonialismu či kritickým studiím postižení (*critical disability studies*) (Collins a Bilge 2020: 223-224).

Je však třeba nezapomínat, že intersekcionalita byla a je *kritickým* zkoumáním a praxí a jako taková je založená na étosu sociální spravedlnosti (Collins a Bilge 2020: 1036).²⁴ Vivian May zdůrazňuje, že bezpodmínečným znakem intersekcionality je její aktivní orientace na „boření utlačovatelských struktur na více frontách a s tím související vize spravedlivějšího světa,“ (2015: 32).

2.5. Aspekty intersekcionality

Vivian May intersekcionalitu vnímá ve své mnohosti jako epistemologickou praxi, ontologický projekt, politickou orientaci na budování koalic (založenou na solidaritě namísto stejnosti) a jako rezistentní imaginaci a historickou intervenci (May 2015).²⁵ Prvním třem aspektům se budu věnovat níže v samostatných podkapitolách.

²⁴ Tak například v akademickém prostředí Spojených států se Collins a Bilge obávají, že „růst, přijetí a legitimizace intersekcionality v akademickém prostředí a v některých oblastech veřejné politiky nutně mění její složení a účel, často k lepšímu, ale také k horšímu.“ (2020: 230). Intersekcionalita se zároveň prostřednictvím opatření na podporu diverzity redukuje na pouhou politiku identity a ztrácí svou kritickou složku, jakož i s tím spojený étos sociální spravedlnosti (2020: 230-231). „Prostřednictvím těchto obav nastolujeme otázku, kdo má prospěch z legitimizace intersekcionality v akademickém sociálním kontextu. (...) Nestačí se jen zahrabat do vlastní práce, prohlašovat intersekcionalitu za soubor podnětných myšlenek, a přitom ignorovat podmínky, které tuto práci umožňují,“ a vyhýbat se kritické analýze mocenských vztahů, včetně uvnitř akademické obce (Collins a Bilge 2020: 230-231).

²⁵ Pro úplnost doplňuji, že na intersekcionalita má rovněž metodologický aspekt, tedy je relevantní v kontextu volby správné metody pro získání validních závěrů (např. Lykke 2012).

Původní dělení a text May dávám do dialogu a rozšiřuji ho o navazující pohledy feministických autorek. I zde si je možné všimnout vzájemné provázanosti aspektů jak mezi sebou, tak společně s definičními znaky intersekcionality dle Collins a Bilge (2020).

2.5.1. Epistemologický aspekt – intersekcionalita jako nástroj dekolonizace vědění

Epistemologie je oblastí filosofie zabývající se teorií poznání. Pokládá si otázku *Jak můžeme poznat svět?* Podle May intersekcionalita demokratizuje poznání tím, že boří hierarchii mezi osobami oprávněnými produkovat vědění – respektive mezi poznávajícími (subjekty poznání) a poznávanými (objekty poznání).

Epistemologický aspekt navazuje na apel za boření falešných dichotomií mezi teorií a praxí, věděním a děláním, myslí a tělem, rozumem a cítěním či stejností a odlišností (May 2015: 35, 41). Vyzývá nás k zapojení logiky „jak/tak“ a kritickému přístupu k tomu, co je věda a co je za vědu považováno. Přistupuje zároveň kriticky k přijímané logice a metodám poznání. Chceme-li analyticky nahlížet na mocenské vztahy a nadvládu ve společnosti, je třeba tuto intersekcionalní logiku vztáhnout i na uvažování o vědě jako takovém.

Epistemologický aspekt intersekcionality legitimizuje osobní zkušenost (odrážející sociální pozici poznávající osoby) jako jeden z mnoha zdrojů poznání. Všichni jsme součástí mocenských vztahů a hegemonických diskurzů, nikdo z nás není vně nich, a proto je poznání všech poznávajících situované v konkrétních vztazích moci a „povaha produkce a přijímání vědění [je proto] inherentně politická,“ (May 2015: 35).

„Tím, že odhaluje neplatnost tvrzení, že věda je neutrální a univerzální, [intersekcionalita] vyvolává otázky ohledně toho, koho považujeme za autoritativní subjekt poznání, či tvrzením se dostává pozornosti, které formy vědění jsou uznány (a zaznamenány, archivovány a předávány) a kdo má přístup k prostředkům tvorby vědění a vzdělávání (včetně přístupu ke vzdělávání, akademii a publikování),“ (tamtéž).

2.5.2. Ontologický aspekt – intersekcionalita jako zkušenost s marginalizací či privilegií

Ontologie se zabývá povahou toho, co existuje a co lze zkoumat, a snaží se odpovědět na otázku *Co je realita?* Intersekcionalita podle May významným způsobem mění pohled na to, kdo je subjektem. K lidem je přístupováno jako k „ontologicky plurálním, a to nejen z hlediska mnohosti identit, ale také z hlediska lokální a vztahové moci,“ kdy dle různých kontextů na různých rovinách můžeme být jak v pozici utlačovaných, tak v pozici privilegovaných (či přímo aktivně utlačujících) (May 2015: 39-40). Mezi jednotlivými útlaky/privilegií není dána jasná hierarchie a jeden ze systémů (či vztahů) moci například není primární a ostatní sekundární (tamtéž).

May v souladu s intersekcionalním přístupem považuje subjektivitu za zprostředkovanou, nikoli za staticky danou: „Ztělesnění [*embodiment*], žitá zkušenost, sociální pozice i historický kontext jsou relevantními faktory. (...) Přístupování k identitám jako ke ‚schématům,‘ a nikoli jako pevně daným esencím, nám umožňuje přistupovat k nim jako k významným rámcům,“ (May 2015:40). Barvosa (2008) přitom doplňuje že těmito rámci (a uvnitř nich) „subjekt myslí, cítí, posuzuje a jedná ve světě,“ (Barvosa 2008:62 cit. dle May 2015:40-41).

2.5.3. Politický aspekt – intersekcionalita jako budování koalic

V rámci tzv. politiky identit docházelo historicky k politickému sdružování na základě *stejnosti* s ohledem na určitou kategorii identity. Příkladem může být hnutí za práva *žen* či hnutí za práva *gayů a leseb*. Z levicových pozic bývá politika identit kritizována jako separatistická politická strategie zaměřená na kulturní otázky namísto materiálních, s limitovaným mobilizačním potenciálem, štěpící levici (argument fragmentalizace, „the infinite regress problém“ (Ehrenreich 2002) dle Collins a Bilge 2020: 180) + chtějí recognition namísto redistribution (181 – citát přidat) + victimhood, + jde na ruku neoliberalismu

Z hlediska feministické kritiky probíhá dekonstrukce ideálu *stejnosti* jako reflektující pouze dominantní privilegovanou skupinu a vylučující všechny ostatní (viz koncept politické intersekcionality v samostatné podkapitole výše). Je tak nasnadě, že zatímco politika identit představovala zřejmě logickou reakci na liberální představu *univerzálního* lidství – které ve skutečnosti označuje velice úzkou skupinu osob (viz např. Okin 1989), sama tuto skrytě vylučující logiku reprodukuje.

Předmětem kritiky se proto stává samotná představa, že k politickému sdružování se je nutná kategorická *stejnost*. Carastathis v tomto ohledu zdůrazňuje, že identity jsou vzájemně

provázané a „vnitřně heterogenní, komplexní jednotky tvořené svými vnitřními rozdíly a disonancemi a vnitřními i vnějšími mocenskými vztahy,“ (2013: 942). S odkazem na Harris připomíná, že kategorie identity jsou vždy projevem kreativního utváření, namísto prosté deskripce, což komplikuje snahy mobilizovat určité kategorie s předpokládaným *sdíleným zájmem* (například zdaleka ne všechny ženy si přejí svržení patriarchy) (Harris 1990 dle Carastathis 2013: 947). Je proto třeba se politicky organizovat nikoliv na základě vybrané esencionalizované (jednoosé) stejnosti, ale na základě solidarity napříč odlišnostmi (May 2015:50).²⁶ Zda k tomu využijeme identity, koncipované jako „politický projekt“ je pak otázkou politické strategie (Collins a Bilge 2020: 170, 186) + příklad Dalit women (183)

Carastathis (2013) však v návaznosti na Elizabeth R. Cole (2008) upozorňuje na to, že solidaritu napříč odlišnostmi je nezbytné uplatňovat nikoliv pouze na úrovni spolupráce *mezi* odlišnými *skupinami* v rámci politických koalic, jak bývá automaticky předpokládáno, nýbrž i *uvnitř* jednotlivých *skupin* samotných.: „Důraz se přesouvá od vytváření koalic napříč odlišnostmi mezi skupinami k poznání, že skupiny již vnitřně odlišné jsou,“ (Carastathis 2013: 945). Tento koncept nazývá tzv. *intersekcionalita zevnitř (interesectionality within)* (tamtéž).

Podle Crenshaw totiž v tomto ohledu „[p]roblémem politiky identity není to, že nedokáže překonat odlišnosti, jak někteří kritici tvrdí, ale spíše naopak – že často zplošťuje nebo ignoruje rozdíly uvnitř skupin. (...) Ignorování rozdílů *uvnitř* skupin navíc přispívá k napětí *mezi* těmito skupinami (...),“ (Crenshaw 1991: 1242, zvýraznění v původním textu).

Přistoupíme-li tak dle Carastathis ke kategoriím identity v souladu s Crenshaw jako k „faktickým koalicím,“ umožní nám to zaměřit se zároveň *jak* na odlišnosti uvnitř skupin (intrakategoriální přístup), *tak* na odlišnosti mezi těmito skupinami (interkategoriální přístup) (2013: 941, 945).

2.6. Intersekcionalita v České republice

O intersekcionalitě se zejména v USA a jiných „západních“ zemích vedou v rámci feminismu odborné diskuze již od 90. let dvacátého století. Do ČR po pádu státního socialismu tyto diskuze nepřešly. Marta Kolářová se v roce 2008 zamýšlí, čím to může být, a dovozuje, že důvodem

²⁶ K tomu Kolářová uvádí: „I v českém kontextu se objevují vzácné momenty solidární politiky mezi komunitami žijícími v různých formách a lokalitách sociálního vyloučení. Romové (s postižením i bez postižení) se účastnili protestů proti takzvaným Drábkovým reformám (srov. Kolářová K. 2012) a aktivisté s postižením dojížděli podpořit romské komunity během rasistických a národoveckých útoků v roce 2011 (...),“ (Kolářová 2018: 28).

byl „na jedné straně odpor k třídní rétorice a levicovému feminismu a za druhé slepota k rasovým a etnickým rozdílům v rámci českého feminismu,“ (s. 7).²⁷ Teoretické uchopení intersekcionality přináší do ČR na základě svých zkušeností z USA víceméně až v roce 2008 právě ona.

Text Marty Kolářové však nemá v odborných kruzích větší odezvu. Odborné pozornosti se intersekcionalitě začíná pozvolna dostávat opět až kolem roku 2015, kdy jsou na téma intersekcionality publikovány zprávy z mezinárodních odborných konferencí a recenze zahraničních publikací.²⁸ V témže roce rovněž startuje dvouletý výzkumný projekt s názvem *Intersekcionalita v sociologickém výzkumu sociálních nerovností a důsledků ekonomické krize na zaměstnanost*, vedený řešitelským týmem Alenou Křížkovou, Hanou Haškovou, Lenkou Formánkovou, Marií Dlouhou a Evou Nechvátalovou. V rámci projektu dochází k publikaci téměř tří desítek sociologických publikací v oblasti sociálních nerovností, využívajících intersekcionalitu jako výzkumnou metodu.²⁹

V roce 2018 pak časopis Gender a výzkum prostřednictvím Aleny Křížkové a Hany Haškové jako editorek vydává tematické číslo věnované právě intersekcionalitě. Najdeme v něm kromě výzkumných publikací například stať Kateřiny Kolářové *Paradoxy úspěšné teorie: intersekcionalita mezi kritikou a stvrzováním hegemonie*, shrnující kritiku pojící se zejména k institucionalizaci intersekcionality.³⁰

Ve svém textu se Kateřina Kolářová logicky ptá: „Jestliže si v roce 2008 Marta Kolářová (...) kladla otázku, „Co zamezilo rozvoji intersekcionalní teorie v českém/československém kontextu?“ (...), je v roce 2018 nasnadě otázka jiná: „Co znamená rostoucí zájem o

²⁷ Kolářová se odkazuje na Terezu Kodíčkovou (2002), když se v této souvislosti domnívá, že v českém feminismu došlo v 90. letech k nekritickému přijetí liberálního feminismu americké druhé vlny: „Do českého prostředí byla importována a zde reflektována jediná verze (i na Západě dávno překonaného) amerického liberálního feminismu 70. let, který vytvářely bílé středostavovské ženy. Postkoloniální kritika Západu české feministky nezajímala, neboť se bály být spojovány s něčím, co nedosahuje ‚rozvinutého‘ světa,“ (Kolářová 2008: 7). Tuto kritiku později rozvádí a upřesňuje Kateřina Kolářová ve svém textu z roku 2018 (s. 14).

²⁸ V roce 2015 se objevuje zpráva Lubicí Kobové a Zuzany Uhde z mezinárodní odborné konference z roku 2015, ta však zprostředkovává hlasy známých, zejména „západních“ a marxistických feministek jako je např. Lise Vogel, Martha Gimenez či Nira Yuval-Davis, víceméně kritických ke konceptu intersekcionality. V roce 2017 pak vyšla například recenze zahraničních publikací zaměřujících se na intersekcionalitu (viz např. Kovalová 2017).

²⁹ Blíže o projektu viz <http://intersekcionalita.soc.cas.cz/>. Předmětem samostatného výzkumu by mohla být analýza, do jaké míry tyto výzkumy vychází z kumulativního přístupu k intersekcionalitě.

³⁰ Kolářová zároveň hodnotí „mocensk[é] dynamik[y]“ současné akademické intersekcionalní praxe, přičemž zdůrazňuje povahu intersekcionality jako otevřené a kontinuálně přetvářené disciplíny: „Zvláště ve chvíli, kdy se obracíme k intersekcionalitě pro její příslib komplexnějších analýz a pro příslib méně vylučujících či inkluzivnějších reprezentací, je potřeba kritickou debatu i o tom, zda tato teorie, tak jak s ní pracujeme a jak ji využíváme v konkrétních výzkumech, neparticipuje na udržování státu quo,“ (Kolářová K. 2018:26).

intersekcionalní teorie?“ Spíše než „Proč ne dříve?“ je potřeba se ptát „Proč právě nyní?““ (Kolářová K. 2018: 13). Odpověď však není snadná a v jejím textu ji nenalezneme.

V roce 2020 se intersekcionalita jako samostatný povinný předmět vyučovaný právě Kateřinou Kolářovou dostává do osnov studijního programu Genderových studií Fakulty humanitních studií v Praze. Intersekcionalita se v různých formách postupně dostává do sylabů předmětů i v rámci jiných fakult a univerzit.

Intersekcionalita (jako takto označená teorie a praxe) souběžně začíná již v před-kovidové době rezonovat mezi feministickými aktivistickými kolektivy, kdy některé začínají s termínem intersekcionality explicitně pracovat a začínají se tak označovat. V roce 2020 pak organizuje feministický aktivistický kolektiv Sdružení on-line konferenci věnovanou právě tomuto tématu a o rok později vydává z konference sborník s názvem Intersekcionalita, v němž například najdeme texty Diany Young či Eszter Kováts (2020), z různých hledisek ke konceptu intersekcionality kritické. V roce 2022 vychází výzkumná publikace *Budoucnost je feministická: Gender a intersekcionalita v českém klimatickém hnutí* od autorské dvojice Michaela Pixová a Véronique Ananké Nebeská, mapující intersekcionalitu zejména s ohledem na inkluzivitu klima hnutí v ČR.

2.7. Český ženský a feministický aktivismus po roce 1989

V této kapitole stručně shrnuji vývoj feministického aktivismu v ČR po roce 1989. Hana Havelková (2008: 323) uvádí, že české proženské organizace, vznikající v ČR po pádu státního socialismu v roce 1989 z různých důvodů nenavázaly na první vlnu feminismu u nás, respektive tato první vlna pro jejich vznik nebyla zásadně relevantní. Z hlediska nabývání feministického vědomí (s. 238) tak došlo k přeskočení první vlny a navázání rovnou na pozdější druhou, respektive třetí, vlnu feminismu, jež do České republiky v tomto období přicházela ze západních zemí (Havelková 2008: 238-239).

Havelková zmiňuje, že velká část těchto organizací se ze začátku jako „ženské“ ani nenazývala a k politickému uvědomění docházelo až postupně, a to pouze u části z nich a často i nuceně v důsledku vnějších institucionálních vlivů (2008: 238). Z tohoto důvodu se rovněž zdráhá v tomto období mluvit o „feministickém hnutí“ (tamtéž, s. 240).

Díky zahraničnímu (západnímu) financování a know-how, které souvisely s navázáním na pozdější stadia západního feminismu, Havelková uvádí, že v ČR navíc došlo oproti západnímu

vývoji feminizmu (a oproti obecnému východisku teorie sociální spravedlnosti) rovnou k zakládání institucionalizovaných organizací (Havelková 2008: 239), aniž by této fázi předcházela vznik kolektivů dělajících aktivismus „zdola“.

Z hlediska charakteru těchto nově vznikajících proženských organizací tu vznikaly organizace poskytující sociálně-psychologickou pomoc a poradenství, osvětovou a vzdělávací činnost, expertní a výzkumnou činnost monitorování postavení žen a genderové problematiky jakož i zprostředkování informací a kontaktů (Chaloupková 2006: 32-33 dle Havelková 2008: 234); Havelková k nim řadí ještě mateřská centra (2008: 234).

V souvislosti se začátky jednání ČR o vstupu do EU se v rámci feministického aktivismu začalo prostředí měnit: „Výzkum ukázal, že organizace rychle měnily své zaměření, fungování, aktivity, strategii a partnerství, neboť se změnilo jejich financování. Naskytla se jim také větší možnost ovlivňovat proces politického rozhodování, ale jen v rámci určitých témat a aktivit – jiná byla naopak marginalizována“ (Hašková a Křížková 2006: 98 dle Havelková 236).

Dané období se vyznačovalo zejména profesionalizovanými organizacemi, využívajících převážně lobby ve vztahu ke státu a státním či mezinárodním institucím namísto protestu (Nyklová 2014: 11-12).

Po roce 2000 se z levicového/anarchistického hnutí začaly vydělovat anarchofeministické proudy (Kapusta-Pofahl, Hašková a Kolářová 2005: 45). Ty se vymezovaly právě proti institucionalizovaným feministickým organizacím (tamtéž). Nyklová (2014: 13) však za použití konceptu „scény“ na feministické hnutí poukazuje na skutečnost, že hranice mezi anarchofeminismem, profesionalizovanými neziskovými organizacemi či akademickou oblastí nejsou pevně stanoveny, jelikož na úrovni jednotlivých osob i spoluprací ke vzájemné interakci mezi konkrétními kolektivy, organizacemi a institucemi dochází.

Císař, Navrátil a Vráblíková (2011) uvádějí, že přestože mobilizační kapacita feministických organizací a kolektivů v České republice není vysoká, v návaznosti na Petrovu a Tarrow (2007) si všímají, že významnou roli hraje tzv. transakční kapacita, tedy schopnost navazovat spojení s jinými aktivistickými organizacemi: „[M]obilizační kapacita není jediným znakem síly občanské společnosti a neschopnost organizací mobilizovat tak nutně neindikuje její slabost. (...) [P]ro občanskou společnost ve východoevropských zemích [je] charakteristická existence politicky orientovaných skupin, které sice nejsou schopny mobilizovat velký počet občanů, ale přesto vykazují určitou schopnost prosazovat své zájmy. Namísto mobilizace totiž tyto skupiny

spoléhají na meziorganizační sítě a vazby“ (Petrova a Tarrow 2007 dle Císař, Navrátil a Vráblíková 2011: 157).

2.8. Intersekcionalita v rámci aktivismu

Z feministických kruhů občas zaznívají normativní požadavky na rozšíření intersekcionalního přístupu napříč feministickým aktivismem. Kathy Davis se domnívá, že „sociální hnutí musí být intersekcionalní, pokud zamýšlí dosáhnout emancipační sociální změny,“ (Davis 2008 cit. dle Kolářová K. 2018: 27).

Kateřina Kolářová (2018: 13) v této souvislosti uvádí: „Feministicky orientované proudy a další kolektivy nebo hnutí bojující za sociální a ekonomickou spravedlnost se k intersekcionalitě obracejí jako k teoretickému i politickému principu, který zdůrazňuje komplexnost mocenských struktur a vzájemnou souvislost struktur nerovností. Koncept intersekcionality tak pro tato hnutí otevřel nové možnosti, jak budovat koaliční politiku založenou nikoliv na úzce definovaných zájmech, ale na porozumění komplexnosti a provázanosti sociálních hierarchií a nerovnosti a nutnosti vzájemné podpory.“

Tomu, jak intersekcionalitu do své činnosti převádí aktivistické kolektivy a organizace (terminologií teorie sociálního hnutí označované za „sociální hnutí“³¹), je v mezinárodním měřítku³² věnována posledních více než deset let značná pozornost.

V souhrnném sborníku publikací zkoumajících intersekcionalitu v rámci feministických a queer kolektivech či organizacích z různých zemí po celém světě Elizabeth Evans a Éléonore Lépinard (2020) identifikují tři hlavní způsoby či taktiky, jimiž feministická a queer hnutí využívají intersekcionalitu – jako identitu, jako nástroj budování koalic a jako nástroj inkluзивity. Tyto taktiky jsou na teoretické i praktické rovině vzájemně propojené.

2.8.1. Intersekcionalita jako identita

³¹ V této kapitole se snažím na tuto terminologii teorie sociálních hnutí nenavazovat a používám proto termíny „kolektiv“ pro neprofesionalizované aktivistické subjekty, jejichž členstvo aktivismus převážně *nedělá* v rámci námezdní práce, a „organizace“ pro označení profesionalizovaných aktivistických subjektů, jejichž členstvo aktivismus převážně *dělá* v rámci námezdní práce. Tyto termíny používám s vědomím vzájemné provázanosti aktivistických „scén“ (Nyklová 2014) a problematičnosti vymezení samotného termínu „aktivismus“.

³² V ČR se tomuto tématu věnuje pouze dříve uvedená publikace *Budoucnost je feministická* (Pixová a Nebeská 2022).

Evans a Lépinard si všímají, že mnohé feministické a queer aktivistické kolektivy a organizace používají pro vlastní označení termín „intersekcionalní“ (například „intersekcionalní feministický“) a dovozují, že intersekcionalita je často používána jako označení vlastní kolektivní identity (Evans a Lépinard 2020a: 5).

Upozorňují však na riziko esencionalizace sdílené identity, kdy je třeba mít vždy na zřeteli, že „sebeorganizace založená na mnohonásobně marginalizované identitě (...) není ‚přirozeným‘ produktem identity, ale je také *prací*, kterou osoby pohybující se v aktivismu *performují* za účelem vytvoření solidarity a pocitu identity: politické identity nejsou nikdy ‚čisté‘ a dokud nejsou mobilizovány, neexistují,“ (Lugones 1994; Mohanty 2003 dle Evans a Lépinard 2020a: 7, zvýraznění LD).

Toto označení zároveň feministické a queer kolektivy a organizace využívají pro vymezení se vůči jiným, ne-intersekcionalním organizacím (tamtéž). To naznačuje, že intersekcionalita má rovněž normativní rozměr (Tungohan 2016 dle Evans a Lépinard 2020a: 7-8)

2.8.2. Intersekcionalita jako budování koalic

Intersekcionalita je často využívána také jako strategie k navazování spolupráce a budování inkluzivních koalic (Evans a Lépinard 2020a: 5). Jako inkluzivní je přitom koalice vnímána buď prostřednictvím zastoupení *dalších* marginalizovaných skupin, případně prostřednictvím zastoupení *vícenásobně* marginalizovaných skupin, anebo prostřednictvím dosahování politických úspěchů navzdory odlišnostem (tamtéž, s. 5, 8). Dalšími důležitými faktory je uznání mocenských vztahů mezi kolektivy či organizacemi, které jsou součástí koalice (tamtéž s. 8)

Koaliční politika, využívající intersekcionalitu jako analytický rámec, je označována za tzv. *intersekcionalní solidaritu* (Evans a Lépinard 2019, Irvine et al. 2019a dle Ciccía a Roggeband 2021: 183). Intersekcionalní solidarita zahrnuje spolupráci mezi více organizacemi, mobilizujícími osoby na základě kategorie identity, anebo – v rámci transnacionální spolupráce – osoby z různých zemí (tamtéž).

Rosella Ciccía a Conny Roggeband citují Ericu Townsend-Bell (2009) když nastiňují, jak je intersekcionalní solidarita (tj. interkategoriální přístup) vzájemně spojena s politickou intersekcionalitou, respektive intersekcionalitou zevnitř (intrakategoriální přístup) (Carastathis 2013): Za účelem intersekcionalní praxe je třeba „aby se skupiny zabývaly všemi relevantními

osami rozdílů. V ideálním případě tak skupiny činí nejprve *uvnitř* svých vlastních organizací, a to zapojením se do kontinuálního procesu koalic, který neustále přetváří hranice epistemologické a ontologické komunity (komunit). Poté přejdou k vytváření těchto druhů aliancí s *jinými* organizacemi, protože jejich konečným závazkem je odstranění mocenských rozdílů a marginalizace,“ (Townsend-Bell 2009: 3 cit. dle Ciccía a Roggeband 2021: 183, zvýraznění LD).

Ciccía a Roggeband si všímají, že termín (intersekcionalní) solidarita bývá používán bez bližšího určení, jak by měla taková solidarita (ideálně) vypadat. Navrhují proto model čtyř různých forem solidarity, a to z hlediska rámování témat a z hlediska transformativní praxe. Normativně nejideálnější formou je tzv. *transformativní solidarita*.

Transformativní solidarita je založena na principu uznání a zahrnování odlišností v rámci koalice (namísto snahy o minimalizaci odlišností) a na inkluzivitě (z hlediska uznání, reprezentace i redistribuce v souladu s přístupem ke spravedlnosti dle Fraser), jež má zajistit vyrovnávání mocenských vztahů při podílení se na spoluurčování cílů, strategií a taktik v rámci obecného étosu zrušení všech forem mocenských nerovností (Townsend-Bell 2011, 2009; Fraser 1997 dle Ciccía a Roggeband 2021: 187), a to za účelem transformace koalice na „spolupráci sobě rovných“ (Ciccía a Roggeband 2021: 187).

2.8.3. Intersekcionalita jako inkluzivita

Intersekcionalita rovněž feministickým a queer kolektivům či organizacím slouží jako strategie inkluzivity a konfrontace vlastních privilegií, a to jak směrem dovnitř, tak směrem ven v rámci svých aktivit (Evans a Lépinard 2020a: 5).

Intersekcionalita je tak užívaná často jako synonymum k inkluzivitě, konkrétně z hlediska složení kolektivů a zastoupení vícenásobně marginalizovaných skupin (tamtéž). Inkluzivita se stává „repertoárem či praxí (...) k transformaci vlastních organizací“ či kolektivů a nabývá formy zejména „identifikace vylučujících procesů, zajištění inkluze marginalizovaných skupin, a tedy změny postupů [v rámci dělání aktivismu],“ (tamtéž).

Evans a Lépinard nicméně poukazují na to, že výše uvedená deklarace inkluzivity nemusí být vždy převáděna i do praxe a nejasnosti či komplikace s jejím dosažením mohou v kolektivech a organizacích vyvolávat úzkostné emoce (tamtéž s. 6). Intersekcionalita zároveň slouží jako

signál inkluzivity daného kolektivu k různým odlišnostem ve vztahu k jednotlivým identitám (kategoriím) (tamtéž s. 5-6).

3. EMPIRICKÁ ČÁST

3.1. METODOLGIE

V této diplomové práci vycházím z paradigmatu kritické teorie, jak jej definují Guba a Lincoln (1994). Paradigma představuje světonázor či systém přesvědčení ohledně povahy světa, zahrnující odpovědi na ontologické, epistemologické a metodologické otázky, tj. otázky co je realita, jaký je vztah mezi poznávajícími a poznávanými a jakými způsoby lze k poznatkům dojít (Guba and Lincoln 1994: 105, 107-108). Paradigma ovlivňuje nejen způsob, jakým se poznávající osoba vztahuje ke světu, ale rovněž jak přistupuje k poznání, tomu, co je poznáváno, a výsledným poznatkům.

Paradigma kritické teorie z ontologického hlediska „předpokládá, že je možné zachytit realitu, jež byla kdysi plastická, ale v průběhu času se formovala souborem sociálních, politických, kulturních, ekonomických etnických a genderových faktorů a poté vykryštovala (...) do řady struktur, které jsou nyní (nesprávně) považovány za ‚skutečné,‘ tj. přirozené a neměnné,“ (tamtéž, s. 110). Vychází tedy z existence struktur, které přestože nejsou reálné, svazují nás jako by tomu tak bylo (tamtéž, s. 111).

Z epistemologického hlediska kritická teorie předpokládá vzájemnou interakci mezi poznávajícími a poznávanými (tamtéž, s. 110). V rámci výzkumu je uznána skutečnost, že poznání závisí na hodnotovém rámci poznávajících (tamtéž, s. 111).

Z metodologického hlediska je vyžadován dialektický dialog mezi poznávajícími a poznávanými, který povede k informovanějšímu povědomí ohledně možné změny daných struktur a způsobu, jak toho dosáhnout (tamtéž). „Identifikace způsobů, jak společenské podmínky (ekonomické, politické, genderové, etnické) ovlivňují názory, chování a zkušenosti“ a jejich kritika a transformace, představuje samotný cíl výzkumu založený na paradigmatu kritické teorie (Hendl 2016: 50, rovněž Guba a Lincoln 1994: 113).

Výzkum prezentovaný v této diplomové práci považuji za feministický (Holland a Ramazanoglu 2002; Letherby 2003; Reinharz 1992). Je založen na feministických teoriích pojednávajících o genderovanosti moci a její provázanosti s dalšími sociálními kategoriemi, jakož i apelu na sociální spravedlnost (Holland a Ramazanoglu 2002: 147, Reinharz 1992: 249-

251). Rovněž reflektuje a uznává lidskou rozmanitost, resp. vzájemné odlišnosti (Reinharz 1992: 252), vychází z mé vlastní zkušenosti jako osoby provádějící výzkum (tamtéž, s. 258) a pracuje se zapojením osob účastnících se výzkumu, jakož i vztahem vznikajícím v rámci výzkumu mezi osobou provádějící výzkum a osobami, jež se ho účastní (tamtéž, s. 263-267).

Tato diplomová práce navazuje na stávající výzkum intersekcionality v zahraničí i České republice a klade si za cíl ho obohatit zejména o perspektivu vybraných feministických aktivistických kolektivů v České republice (dále jen „kolektiv“). Provázání teorie s praxí považuji obecně za velmi důležité, a to včetně konceptu intersekcionality. Patricia Hill Collins ve svém textu z roku 2015 zdůrazňuje, že zkoumání intersekcionalní praxe je hlavní výzvou v oblasti intersekcionality, a to mimo jiné právě na úrovni lokálních kolektivů dělajících aktivismus „zdola“ (Collins 2015 dle Broad 2017: 43). V návaznosti na epistemologickou aspekt intersekcionality (May 2015: 35, 41) K. L. Broad dále zdůrazňuje, že výzkum intersekcionality by měl zahrnovat vždy rovněž perspektivy „komunit odporu“ (2017: 44).

Jelikož nese intersekcionalita více významových rovin a ty jsou navíc často reprodukovány nepřesně, cílem mé diplomové práce je mimo jiné zjistit, v jakém významu či významech kolektivy v České republice s tímto konceptem pracují a jak mu rozumí.

Už v začátcích rozhovorů jsem si uvědomila, že informace, které jsem díky nim nasbírala, dalece přesahují omezenou kapacitu této diplomové práce a zároveň mají velký potenciál pomoci sdílet know-how mezi jednotlivými kolektivy (jak stávajícími, tak nově vznikajícími), a to nejen v rámci feminismu. Z tohoto důvodu jsem při pozdějších rozhovorech rovněž zmiňovala možnost pozdějšího (kolektivního) vytvoření praktické příručky ohledně témat, která s tématem této diplomové práce souvisí, jako je ne-hierarchie či mocenské nerovnosti vznikající uvnitř kolektivů i při spolupráci mezi více kolektivy či jinými organizacemi, inkluзивita, reflexe privilegií a znevýhodnění a jejich souvislost se společenskými strukturami moci, signalling atp., jakož i sdílení nejčastějších problémů a dobré praxe. Většina účastnictva výzkumu, s nimiž jsem tuto myšlenku sdílela, projevila o spolupodílení se na příručce zájem. V době dokončování předložené práce (prosinec 2023) probíhaly diskuze o možnostech financování.

3.1.1. Pozicionalita

Guba a Lincoln uvádí, že dle pozitivistických přístupů se na pozici poznávající osoby nahlíží jako by stála za jednosměrným zrcadlem a poznávané jevy zachycovala „objektivně“ (1994: 107). V rámci kritického paradigmatu je dekonstruována představa „objektivity“ a namísto toho je přijímáno (a reflektováno) přesvědčení, že výzkumné poznatky jsou konstruovány a jsou tedy výsledkem *interakce* mezi poznávajícími a poznávanými osobami (tamtéž).

Esterberg zdůrazňuje, že umístění osoby provádějící výzkum ve vztazích moci ovlivňuje způsob, jakým se vztahuje k tomu, co a jak zkoumá – nikdo nejsme jen nezaujatými přihlížejícími (Esterberg 2002: 43): „To, kým jsme, utváří druhy teorií, jež vytváříme, a druhy vysvětlení, jež nabízíme. Namísto předpokladu, že objektivita je možná, je třeba být reflexivní: Je nezbytné rozvíjet své porozumění tomu, jak naše postoje utvářejí námi zvolená výzkumná témata a metody, jež používáme ke studiu sociálního světa. To, co vidíme, je doslova utvářeno tím, kým jsme,“ (tamtéž, s. 44).

Reflexi své pozicionality považuji za důležitou z hlediska transparentnosti ohledně způsobů, jakými může ovlivňovat samotnou pokládanou výzkumnou otázku, zvolené metody, rámcové otázky (tj. okruhy otázek pro rozhovory) a jejich posloupnost, jakož i selekci a interpretaci závěrů výzkumu, včetně toho, co a jak je citováno. V dané souvislosti má pozicionalita souvisí rovněž s etickou stránkou fakticky nerovné pozice osoby provádějící výzkum a osob, jež se ho účastní.

Zásadní je zejména zmínit, že jsem členkou safe space kolektivu, a to společně s osobami, jež se za safe space kolektiv účastnily tohoto výzkumu. Nejen, že nás tedy pojí velice úzké přátelství, ale rovněž i povědomí o záležitostech kolektivu samotného. Zejména druhý z těchto aspektů tak může ovlivňovat obsah a formu rozhovorů. To reflektuji i v samostatné podkapitole týkající se možných limitů tohoto výzkumu.

Z hlediska svého dvouletého působení zejména mezi kolektivy dělajícími tzv. aktivismus zdola jsem se ještě před společnými rozhovory znala s více než polovinou osob účastnících se tohoto výzkumu a s mnohými mě pojí přátelství a případně i zkušenost spolupráce na konkrétních akcích.

Vzájemné přátelství a povědomí o tom, jak to v rámci aktivismu „chodí,“ mi jistě ve výzkumu pomohly a díky tomuto aspektu se některé rozhovory protáhly na společné uvažování a sdílení překračující rámcové otázky výzkumu. Přátelské vztahy s osobami účastnícími se výzkumu zároveň jistě ovlivňují mou opatrnost z hlediska citlivosti k anonymizaci citovaných částí rozhovorů.

Rovněž považuji za relevantní, že v rámci svého studia genderových studií na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy jsem absolvovala samostatný předmět na téma intersekcionality, vedený Mgr. Kateřinou Kolářovou, Ph.D., nicméně průběh studia byl do určité míry ovlivněn epidemií covid-19.

Je jistě poctivé uvést, že své chápání konceptu intersekcionality před tímto obdobím (a hlavně před psaním této diplomové práce) bych označila spíše za *intuitivní*. Vycházím z přesvědčení, že učení se je kontinuální proces bez jasně vymezeného konce a diplomový výzkum a jeho zde předložené výsledky jsou jeho součástí.

To jistě ovlivnilo můj zájem o poznání, jak intersekcionalitu jako koncept vnímají a kdy se o něm dozvěděly ostatní osoby z jiných kolektivů, účastníci se tohoto výzkumu. K rozhovorům jsem tedy přistupovala v souladu s empatickým předpokladem, že otázka týkající se definice intersekcionality může vyvolávat rozpačité či jiné složité emoce, odrážející obecné (a internalizované) očekávání, že význam intersekcionality *je* všem zřejmý (zvláště pokud kolektiv, jehož jsou dané osoby členstvem, se tímto termínem sám označuje či ho veřejně používá).

Je zásadní zdůraznit, jak velkou roli hrálo účastnictvo výzkumu v mém vlastním posunu vnímání intersekcionality a jak moc jsem se toho od nich při rozhovorech naučila. To jen dokládá interaktivní povahu výzkumu v rámci paradigmatu kritické teorie (Guba and Lincoln 1994: 110).

3.1.2. Výzkumná otázka, předmět zkoumání, strategie a metoda sběru dat

Výzkum si klade hlavní výzkumnou otázku: Jak feministické aktivistické kolektivy v ČR chápou koncept intersekcionality a jak intersekcionalitu uplatňují ve své praxi?

Vedlejší výzkumné otázky jsou pak následující:

1. Jakým způsobem se u kolektivů intersekcionalita projevuje v chápání světa?
2. Jakým způsobem inkorporují kolektivy koncept intersekcionality do vztahů uvnitř kolektivu?
3. Jakým způsobem inkorporují kolektivy koncept intersekcionality do vztahů vně kolektivu (tj. s jinými kolektivy, organizacemi i jednotlivci)?
4. Jak kolektivy interpretují, pokud se určitá organizace označí za intersekcionalní?

Předmětem výzkumu je tedy teoretické pojmání intersekcionality ze strany feministických aktivistických kolektivů a způsoby, jimiž je intersekcionalita reflektována v praxi – jak směrem dovnitř ve vnitřním fungování kolektivů, tak směrem ven při spolupráci s jinými kolektivy či organizacemi.

Výzkum intersekcionality se v drtivé většině případů zaměřuje na její teoretické uchopení, případně použití intersekcionality v metodologii pro účely – zejména sociologického – výzkumu. Za posledních více než deset let se pozornost obrací rovněž na výzkum intersekcionality v oblasti sociálních hnutí, nicméně v ČR se s menšími výjimkami žádný takový výzkum v oblasti feministických kolektivů zatím nerealizoval.

Postupovala jsem prostřednictvím strategie účelového výběru účastnictva výzkumu, jak tuto strategii popisuje Hedvika Novotná (Novotná, Výběr vzorku a prostředí výzkumu In: Novotná et al 2019: 293–295). V rámci výzkumu jsem vybírala výzkumný vzorek z okruhu kolektivů (jak byl tento termín vymezen výše) působících na území ČR a splňujících všechna níže uvedená kritéria. Splnění jsem posuzovala dle informací veřejně dostupných na sociálních sítích (Facebook a Instagram) a webových stránkách kolektivů.³³

Do okruhu výzkumného vzorku byly vybírány kolektivy, které jsou:

- a) Feministické (tj. kolektivy, jež se označují jako feministické a/nebo se ve své *vlastní* činnosti v *nikoliv zanedbatelném* rozsahu zaměřují na otázky, které jsou *obecně* považovány za feministické³⁴), a
- b) potenciálně intersekcionalní (tj. kolektivy, které se označují za intersekcionalní a/nebo při rámování témat využívají intersekcionalitu jako analytický rámec, tj. reflektují více systémů moci či mocenských vztahů a v tomto ohledu se *nezaměřují výlučně* na jedinou kategorii analýzy – například gender – ale zohledňují i jiné kategorie jako je například rasa, etnicita, třída, (absence) postižení atp.,³⁵ a to v *nikoliv zanedbatelném rozsahu*), a
- c) existující minimálně 1 rok (toto kritérium jsem stanovila z hlediska větší pravděpodobnosti vyjasnění postojů a praxe v rámci kolektivů; splnění kritéria jsem

³³ Důvodem je to, že tyto platformy slouží daným kolektivům – jakožto subjektům aktivismu – jako formy politického jednání – k sebe prezentaci a sebevyjádření z tohoto hlediska jsou proto pro mě relevantní.

³⁴ Např. sexualizované a genderově podmíněné násilí, reprodukční spravedlnost, feminizovaná chudoba, dostupnost menstruačních pomůcek, rozdíl v odměňování žen a mužů, reprezentace žen ve veřejném prostoru, sex work atp.

³⁵ Z hlediska nastavení kritérií jsem nezkoumala, zda mezi útlaky způsobenými jednotlivými vztahy moci kolektivy vidí určitou hierarchii, mimo jiné i proto dané kritérium označuji jako „potenciálně intersekcionalní“.

posuzovala podle informací o založení profilu kolektivu na sociálních sítích či z webu), a

- d) aktivní (tj. za předcházejících 12 kalendářních měsíců dle veřejných zdrojů popsaných výše projevila alespoň minimální aktivitu).

Výběr výzkumného vzorku dle těchto kritérií probíhal v srpnu 2023, a to metodou textové analýzy obsahu zjištěného z výše uvedených zdrojů (Facebook, Instagram a web kolektivu). Při výběru kolektivů, jež jsem oslovila ohledně účasti ve výzkumu, jsem postupovala následovně. Nejdříve jsem zmapovala kolektivy, které by potenciálně mohly kritéria výše splňovat.³⁶ Poté jsem za pomoci textové analýzy zmíněných zdrojů zkoumala, zda konkrétní předvybrané kolektivy naplňují všechna zmíněná kritéria. Tento proces potvrdil názory zahrnuté v odborné literatuře ohledně nejasnosti hranic a odlišení ne-feministických a ne-aktivistických kolektivů, respektive samotného procesu určování „zvnějšku“, zda kolektiv feministický/aktivistický je.

K překonání těchto nejasných hranic mi posloužila pomocná kritéria výše (viz například upřesňující termíny označené *kurzívou*, navazující na nejasnosti v konkrétních případech v rámci výběru), která mají jedinou funkci – při omezených informacích dostupných osobě „zvnějšku“ (mně) posoudit, jaké kolektivy zahrnout do tohoto konkrétního výzkumu. Rozhodně se nejedná a *nemá jednat* o normativní kritéria pro to, jaké kolektivy feministické či aktivistické jsou a jaké ne.³⁷

Jsem si jistá, že existuje mnoho kolektivů, které by výše uvedené podmínky naplnily rovněž, jen to není zřetelné dle kritérií a ze zdrojů informací, které jsem zvolila v tomto výzkumu. To reflektuji jako limit tohoto výzkumu v příslušné podkapitole.

3.1.3. Výzkumná metoda a průběh výzkumu

Výzkum provádím výzkumnou metodou kvalitativního výzkumu. Historicky dochází k vyvracení panujícího přesvědčení ohledně výlučné legitimnosti kvantitativních výzkumů z důvodu jejich předpokládané obecné uplatnitelnosti (Guba a Lincoln 1994: 106). Guba a Lincoln upozorňují, že obecné generalizace nejsou vztáhnutelné na konkrétní osoby a lidskému

³⁶ V rámci mapování jsem mohla některé kolektivy opomenout. To reflektuji v limitech tohoto výzkumu.

³⁷ V tomto ohledu Evans a Lépinard v kontextu *situovaného* a tedy vždy pouze *částečného* vědění jednotlivých osob (Collins 1990; Harraway 1988 dle Evans a Lépinard 2019b: 292) upozorňují na to, že normativní určení kritérií toho, zda je intersekcionalita zahrnuta v diskurzivních a praktických přístupech kolektivů a organizací, z povahy věci nikdy nemůže být úplné (a tím víc by nemělo záviset například pouze na pohledu osoby provádějící výzkum) (Evans a Lépinard 2019b: 292).

jednání nelze porozumět bez návaznosti na významy a účely, jež jsou jim konkrétními osobami přikládány; k těmto účelům může sloužit kvalitativní výzkum (hovoří o tzv. kvalitativním zakotvení teorií) (tamtéž).

Hendl však uvádí, že kvalitativní výzkumná strategie není pouhým doplňkem (ani protipólem) těch kvantitativních – obě strategie jsou rovnocenné a měly by se doplňovat, jelikož obě „přispívají každá po svém k rozšiřování našich znalostí o člověku a sociálním světě,“ (Hendl 2005: 45, 52). „Cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa,“ (Hendl 2016: 58) Jako jednu z nevýhod kvalitativního výzkumu lze spatřovat snadnější ovlivnitelnost výsledků výzkumu hodnotovým rámcem poznávající osoby (Hendl 2016: 48).

Metodou sběru dat jsou v tomto výzkumu polostrukturované rozhovory (Reinharz 1992: 18-22, Zandlová, Rozhovor In: Novotná et al 2019: 322-326). Ty zahrnují přípravu rámcového okruhu otázek rozhovoru, které mohou být pouze orientační, ale rovněž předem jasně formulovány a seřazeny, přičemž jejich pořadí i rozsah mohou být v průběhu rozhovoru měněny (Zandlová, Rozhovor In: Novotná et al 2019: 322). Tento druhý případ jsem využila v rozhovorech v rámci této diplomové práce. V případě nejasnosti rozhovory zahrnovaly i doplňující otázky, což bylo umožněno flexibilitou zvolené metody sběru dat (tamtéž).

Vzor rámcového okruhu otázek je přiložen k této diplomové práci jako příloha č. 3 (v neformálním formátu, v jakém jsem ho pro sebe připravila). Tento přehled rámcových otázek jsem měla vytištěný k nahlédnutí při samotných rozhovorech (včetně ve verzi v anglickém jazyce ve vztahu k rozhovorům probíhajícím v angličtině). Otázky označené světlejší barvou představují méně důležité otázky, na které jsem se ptala pouze, bylo-li to vzhledem k plynutí rozhovoru, atmosféře a časovým možnostem účasti vhodné.

Posloupnost tematických částí rámcových otázek jsem dodržovala ve všech rozhovorech, většinou však šly jednotlivé rozhovory v různých tématech různě do hloubky a tomu odpovídala i volba doplňujících či dalších otázek, případně vynechávání určitých otázek či částí (nejčastěji jsem vynechávala otázky týkající se spolupráce s jinými kolektivy v druhé části). První a třetí část byly součástí všech rozhovorů (bez otázek označených světlou barvou či v závorkách). V návaznosti na rozhovory jsem v průběhu přidala i pár „bonusových“ otázek, na něž jsem se ptala osob účastnících se výzkumu, s nimiž jsme se rozovídaly a kde jsem cítila, že pro ně může být daná otázka (rovněž) zajímavá.

Rozhovory probíhaly v období 6. 10. 2023 až 8. 11. 2023. Celkem jsem v tomto období realizovala 19 rozhovorů s osobami z 12 kolektivů (z celkem 15 oslovených). Medailonky kolektivů jsou uvedeny v samostatné podkapitole níže. Ze všech rozhovorů probíhaly 3 rozhovory on-line (prostřednictvím aplikace Google Meets), zbylých 16 rozhovorů probíhalo naživo.

I v souvislosti s etikou výzkumu (viz samostatná podkapitola níže) pro mě bylo zásadní co nejvíce se časově a místně účastnictvu výzkumu přizpůsobit – v rámci navazující komunikace jsem navrhovala i možnost dojezdu za danými osobami účastnicími se výzkumu (čehož jedna osoba využila). Za tímto účelem on-line forma umožňovala účast ve výzkumu i osobám, které by jinak z důvodu geografické vzdálenosti tuto možnost neměly či ji měly ve větší či menší míře ztíženou. Toto je pro mě důležitý aspekt feministického výzkumu.

Dle Zandlové je rozhovor provedený s využitím komunikačních technologií (tzn. on-line) v takových situacích vhodný, nicméně logicky ovlivňuje povahu interakce – zejména omezuje možnost vnímat komplexnější či detailnější verbální a neverbální projevy a ovlivňuje míru spontaneity; „rozhovor s využitím komunikačních technologií je vždy jen určitou simulací rozhovorů v reálném čase“ (2019: 333, 335).

Z rozhovorů, které probíhaly naživo, se 14 z nich realizovalo v kanceláři safe space kolektivu v Kampu Hyberská v Praze.³⁸ Jeden rozhovor probíhal doma u osoby účastnicí se výzkumu v Praze, druhý v místě bydliště konkrétní osoby v Brně.

Rozhovory probíhaly převážně v českém, v některých případech v anglickém jazyce. Některé rozhovory probíhaly nikoliv v rodném jazyce dané osoby účastnicí se výzkumu. To jistě představuje možný limit výzkumu. Pro účely citací jsem rozhovory v anglickém jazyce přeložila (při překladu jsem použila zájmena, která používaly dané osoby v průběhu rozhovoru).

Ze všech rozhovorů jsem pořizovala audio nahrávky (video nahrávky nevznikaly ani u rozhovorů on-line). Po skončení rozhovorů jsem reflektovala své dojmy a úvahy, které jsem zaznamenala ve formě poznámek sloužících jako další zdroj analyzovaných dat.

Kontaktování účastnictva výzkumu

³⁸ V rámci Prahy se tak jednalo relativně o dostupnou lokalitu, nevyžadující utrácení peněz pro to, aby bylo možné v tomto prostoru trávit čas, jak tomu bývá v komerčních podnicích. Tím jsem se snažila přispět ke komfortu účastnictva výzkumu a dostupnosti rozhovorů samotných.

Na oficiální e-mailové adresy kolektivů splňujících kritéria uvedená výše jsem zaslala emailem oslovovací dopis s žádostí o výzkum s jednou až dvěma osobami z daného kolektivu (upřesnila jsem, že rozhovory proběhnou jednotlivě). Vzor oslovovacího dopisu (ve formátu, reflektujícím formu genderově inkluzivního jazyka v dané oblasti obvyklou) tvoří přílohu č. 1 této diplomové práce. U jednoho kolektivu jsem psala na oficiální facebookový účet, protože e-mail jsem nikde veřejně uvedený nedohledala. Upomínala jsem se případně e-mailem či na oficiální sociální síť.

Záměrně jsem se snažila provést rozhovor s více než jednou osobou ze stejného kolektivu, a to proto, že mě zajímalo více perspektiv a zároveň jsem chtěla reflektovat nehierarchickou povahu většiny kolektivů, které jsem v rámci výzkumu kontaktovala. Pokud se v rámci kolektivu přihlásila se zájmem o rozhovor jen jedna osoba, snažila jsem se i později připomenout s tím, že stále je ještě prostor na jeden další rozhovor a lze mě tedy stále kontaktovat.

Ve dvou případech se osoby účastnící se výzkumu ohledně chápání konceptu intersekcionality odvolávaly na význam, který konceptu dává jiná osoba z kolektivu. V takových případech jsem se snažila domluvit druhý rozhovor v rámci kolektivu právě s těmito osobami, abych slyšela jejich myšlenky a úvahy ohledně intersekcionality napřímo a mohla je tak vzájemně provázat a pochopit.

V pár případech jsem se na možnost účasti ve výzkumu někoho z kolektivu ptala i konkrétních lidí, které znám, a to buď osobně a/nebo přes jejich soukromé sociální síť. Jednalo se pouze o situace, kdy jsem z obecného kontaktního e-mailu po delší dobu (zhruba okolo dvou týdnů) nedostávala odpověď.

Před započítáním samotných rozhovorů jsem provedla pilotní rozhovor se členkou safe space kolektivu, Martinou Maškovou, na němž jsem si otestovala navržené rámcové otázky výzkumu a vyzkoušela nanečisto celkový průběh.

Rozhovory

Většina rozhovorů trvala něco přes 1,5 hodiny (od okamžiku spuštění nahrávání těsně před první otázkou, po okamžik dokončení demografických otázek a prostoru pro doplnění či doptání se a reflexi rozhovoru). Několik podnětných a velice vzájemných rozhovorů plných teoretizování a společného sdílení úvah ve vztahu k předmětu výzkumu však trvalo i k 2,5 hodinám.

Před každým rozhovorem jsem po kratší či delší neformální fázi představila sebe a výzkum, který provádím. Zároveň jsem informovala o tom, že při prepisech rozhovorů spolupracuji s třetí osobou (těm, kteří ji znají, jsem se souhlasem dané osoby sdělila, o koho jde a že je v konkrétním případě možné, že danou osobu přepisující osoba pozná po hlase).

Dále jsem zmínila, že je samozřejmé, že v rámci rozhovoru daná osoba účastníci se výzkumu sdílí vlastní zkušenosti v souvislosti s daným kolektivem a že zkušenost dané osoby nevnímám tak, že má představovat názor kolektivu jako takového. A že odpověď „nevím“ je zcela v pořádku, jakož i skutečnost, že v průběhu rozhovoru si mohu dělat občas poznámky.

V průběhu rozhovoru jsem často zmiňovala obraty jako „klidně to popište vlastními slovy“ či „jak vnímáte“. V konkrétních situacích jsem zmiňovala například, že odpovědi v rámci rozhovoru nijak nehodnotím a nezajímají mě učebnicové definice a že neexistuje například jen jedna odpověď, případně že já sama s odpovědí na danou otázku bojuji, proto mě zajímá perspektiva dané osoby. Zdůraznila jsem, že dané otázky jsou koncipované primárně za účelem generování myšlenek a asociací a že není třeba zodpovědět všechny otázky stoprocentně či zcela přesně a že v případě potřeby se doptám. Dále že jakákoliv myšlenka a odpověď je pro mě relevantní. Občas jsem se díky tomuto asociačnímu potenciálu zpětně doptávala účastnictva výzkumu, jak daná odpověď souvisí s daným tématem, a osoby účastníci se výzkumu si tak tuto souvislost občas zvědomovaly až sekundárně.

Pokud jsem se doptávala, zda by osoba účastníci se výzkumu chtěla ke své odpovědi ještě něco doplnit, upřesňovala jsem, že se neptám proto, že by pro mě dané odpověď byla nedostatečná, ale že se chci ujistit, zda daná osoba už za sebe nemá nic k doplnění a je za ně v pořádku přesunout se k další otázce.

Po rozhovoru

Na závěr rozhovorů jsem se začala ptát i na zpětnou vazbu, respektive později explicitně i na to, co by šlo udělat lépe nebo jinak. Poděkovala jsem a zmínila možnost dodatečně se ptát na otázky a ověřila, zda mohu účastnictvo výzkumu kontaktovat, pokud by vyvstal nějaký dodatečný dotaz. Znovu jsem zopakovala časový horizont dalších kroků.

Pokud jsem toto neuviedla už v úvodu, doplnila jsem, že dané téma diplomové práce jsem si vybrala v souvislosti se svou zkušeností v aktivismu a mým cílem je, aby se výsledky výzkumu do aktivismu vrátily. V tomto ohledu jsem zmiňovala, že uvažuji o tom, že z výsledků výzkumu by mohla vzniknout praktická příručka (jež jsem popsala v úvodní podkapitole výše).

Předběžně jsem se také zeptala, zda by byl potenciálně zájem se kolektivní finalizace příručky zúčastnit. Většině osob účastnících se výzkumu se tento nápad líbil.

3.1.4. Zpracování dat

Audiozáznamy rozhovorů byly metodou doslovné transkripce (Hendl 2016: 208) přepisovány, a to ve spolupráci s Karolínou Vinickou (všechny rozhovory v češtině) a Veronikou Gajdošíkovou (všechny rozhovory v angličtině).

Kódování a analýzu dat jsem prováděla metodou inspirovanou zakotvenou teorií (Strauss a Corbin 1999; Hendl 247). Kódování jsem prováděla procedurou otevřeného a axiálního kódování (Strauss and Corbin 1999: 14, Hendl 2016: 251-253). V rámci axiálního kódování jsem identifikovala vztahy mezi jednotlivými kategoriemi (důsledky, příčiny, procesy atp.) a hledala kategorie nové (Hendl 2016: 252).

Kódovala jsem v systému Atlas.ti (v. 24), který přestože má funkci AI tak jsem ji nevyužila. Analyzovala jsem s využitím kódů vytvořených v systému Atlas, avšak rovněž i mimo něj (v dokumentech word a excel), a to vzhledem k velkému objemu dat (celkem 1236 kódů a 30 kategorií kódů), z nichž ne všechny jsem využila pro účely této diplomové práce (zbytek dat bude využit pro přípravu již zmiňované praktické příručky). Při kódování jsem si dělala poznámky, které jsem poté rovněž zahrнула v procesu analýzy (Hendl 2016: 250).

Citované části rozhovorů jsem upravila tak, aby neobsahovaly hovorová a výplňková slova ani informace, které by mohly odkrýt identitu osob účastnících se výzkumu. Texty v anglickém jazyce jsem přeložila do češtiny. V případě potřeby jsem pro vyšší plynulost textu upravila slovosled. Všechny úpravy jsem prováděla s nejvyšší mírou citlivosti tak, aby původní význam zůstal, pokud možno, zcela zachován. Tam, kde z citovaných částí rozhovoru nebyl patrný rod, jsem používala generické femininum.

3.1.5. Etika výzkumu

Vztah poznávající a poznávané osoby v rámci jakéhokoliv výzkumu není nikdy zcela ekvivalentní, nicméně v rámci feministické metodologie panuje snaha tuto mocenskou nerovnost pokud možno co nejvíce narovnat. Reinharz poukazuje na oblíbenost rozhovorů v rámci feministických výzkumů z důvodu, že umožňují osobám, kterého se ho účastní, sdílet

své „názory, myšlenky a vzpomínky *vlastními slovy*, namísto slovy osoby provádějící výzkum“ (1992: 19, zvýraznění LD).

Pro zdůraznění aktivní role osob účastnících se výzkumu a jejich genderovanosti (tzn. nejedná se pouze o muže, jak tomu historicky tradičně bylo) se v rámci feministického výzkumu zvažuje, jak je co nejvhodněji ve výzkumu označovat, přičemž Reinharz podotýká, že osoba provádějící výzkum má kreativní moc „pojmenovávat či přejmenovávat“ (tamtéž, s. 22). V rámci feministických výzkumů se navrhuje upustit od označení jako je například „subjekt výzkumu“ a používat namísto toho termíny jako „komunikační partnerka a komunikační partner“ či „narátorka a narátor“ nebo „participantka a participant“. V některých feministických výzkumech se používá namísto generického maskulina generické femininum.

Z hlediska principu inkluzivity, který je pro mě (a domnívám se, že rovněž pro účastnictvo tohoto výzkumu) důležitý, se za účelem překonání genderové binarity českého jazyka snažím psát tuto práci genderově neutrálním jazykem (s výjimkami, kdy dané osoby určité zájmeno samy používají). V jednotném čísle proto používám namísto termínů uvedených výše označení „osoba účastnící se výzkumu“ (jednotné číslo), dle kontextu občas pouze „osoba“, je-li zřejmé, že se jedná právě o osobu účastnící se výzkumu. V množném čísle používám označení „účastnictvo výzkumu“ (hromadně), případně „osoby účastnící se výzkumu“. Jedná se o tvary utvořené podle pravidel české slovo tvorby.

V souladu s Hendlem (2016: 157) jsem s dostatečným předstihem před začátkem výzkumu sdílela s osobami, jež se ho účastní, text informací potřebných k udělení *informovaného* souhlasu. Samotný souhlas byl udělen ústně před samotným začátkem nahrávání, po sdělení rozšířených informací o výzkumu rovněž v ústní podobě, s potvrzením, že všemu dané osoby rozumí a nemají další otázky. Text písemné informace uvádím jako přílohu č. 2 této diplomové práce.

Ve výzkumu jsem se zaměřovala rovněž na otázku zajištění anonymity, respektive „soukromí“ účastnictva (Hendl 2016: 157). V rozhovorech až na výjimečné případy nezaznívala citlivá témata. Nicméně určité kolektivy se mohou nacházet v citlivých situacích z hlediska významnosti vztahů se „silnějšími“ organizacemi či institucemi a může pro ně proto být důležité tyto vztahy nenarušit. S přepisujícími osobami jsem kromě záznamu nahrávky nesdílela žádné osobní údaje.

Při rozhovorech jsem se snažila v maximální možné míře zachovávat emoční bezpečí účastnictva a zdůrazňovat faktory důležité pro reciprocitu (Hendl 2016: 158) (například vznik

příručky, informace o tom, že dané téma mě dlouhodobě zajímá, takže v případě potřeby mě lze kontaktovat atp.).

3.1.6. Potenciální limity výzkumu

Jak jsem již uvedla výše v této empirické části diplomové práce, limitem tohoto výzkumu může být vliv užších přátelských vztahů na menší tendenci k dovysvětlování ze strany účastnictva výzkumu, respektive menší potřebu se doptávat z mé strany. Přestože je pravděpodobné, že sdílíme mnoho významů, nelze vyloučit, že v některém případě jsem předpokládala, že je mi význam určitého sdělení jasný, ale přitom byl zamýšlen odlišně, než jak jsem ho interpretovala. Tento možný limit jsem reflektovala ještě před započítím rozhovorů a snažila jsem se ho co nejvíce minimalizovat.

V této souvislosti můžeme já a osoby účastníci se výzkumu z hlediska jazykových a kulturních odlišností přikládat různým slovům a konceptům v českém, respektive anglickém, jazyce různé významy, aniž bychom si to vzájemně uvědomovaly.

Při výběru výzkumného vzorku jsem rovněž mohla některé kolektivy opomenout v rámci mapovací fáze, případně ve fázi porovnávání vybraného okruhu kolektivů dle nadefinovaných kritérií pro účast ve výzkumu.

Další limit vyplývá ze zvolené metody výzkumu – polostrukturovaných rozhovorů. Ty jsou sice obecně flexibilní a umožní dát osobám účastnícím se ve výzkumu hlas, nicméně s ohledem na výzkumné otázky je osoba provádějící výzkum závislá opravdu jen na daných výpovědích vybraných osob. Nabízí se tedy možnost porovnat rozhovory rovněž například s výstupy daných kolektivů na sociálních sítích (textová analýza), či etnografie, případně skupinové rozhovory s více osobami ze členstva daných kolektivů k podrobnějšímu prozkoumání zkoumané oblasti (přístup feministických aktivistických kolektivů k intersekcionalitě).

Pokud jsem dělala rozhovory s více lidmi ze stejného kolektivu, snažila jsem si naplánovat dané rozhovory co nejvíce za sebou (ideálně hned za sebou či hned druhý den ráno). V některých případech se mi to povedlo, jindy jsem první osobu požádala o nesdílení obsahu otázek s druhou osobou pro účely neovlivnění výsledků výzkumu. Zde samozřejmě evidentně existuje možný limit výzkumu, jelikož nelze zaručit, že ke sdílení nedošlo.

Limitem je i mé možné subjektivní a nepřesné čtení afektů vyskytujících se při rozhovorech – určitě by bývalo bylo dobré, pokud by nás rozhovory dělalo více lidí a bylo možné se pobavit

o tom, jestli afekty vnímáme a interpretujeme podobně a proč ano či ne. Navíc díky tomu, že otázka ohledně vnímání konceptu intersekcionality zaznívala až ke konci rozhovorů, ve více případech bylo poznamenáváno, že se zde účastnictvo bude opakovat a v tomto ohledu jsem si všímala afektu mírné podrážděnosti. Nelze však říct, zda to je způsobeno opravdu tím, anebo obavou z dostatečného (správného) pochopení konceptu intersekcionality.

Závěrem je třeba doplnit, že některé osoby účastníci se výzkumu se na odborné úrovni v minulosti či současnosti intersekcionalitou zabývají a jejich pochopení daného konceptu může být proto velice komplexní a informované. Zde může být limitem má možná nedostatečná informovanost ohledně konceptu a možné kritiky konceptu intersekcionality (zejména z marxistických pozic), nicméně tento limit jsem se snažila dle svých možností co nejvíce snížit. I z tohoto důvodu však v tomto výzkumu detailněji do oblasti kritiky intersekcionality z marxistického pohledu nezacházím.

3.1.7. Seznam kolektivů

Níže uvádím seznam kolektivů (v abecedním pořadí), ze kterých pocházejí osoby účastníci se výzkumu:

1. Beastie Girlz (Praha, punck DIY feminismus, kterému je blízký anarchismus, funguje s takovýmto názvem 1 rok, nicméně část členstva feministické aktivity realizovala již daleko dříve) - 1 x rozhovor (on-line)
2. CLARA (Praha, zahrnuje i expat, socialistický feministický kolektiv, funguje přes 3 roky) – 2x rozhovor
3. FUK – Feministický univerzitní kroužek (Plzeň, CZ, self-declared intersekcionalní, funguje přes 1 rok) – 2x rozhovor (jeden on-line)
4. IFU – International Feminists United (Praha, expat, historicky self-declared intersekcionalní, ale není jasné, zda se s tímto označením ztotožňuje i aktuálně, funguje 4 roky) – 1x rozhovor
5. FAR - Feminist Anti-war Resistance CZ (Praha, expat, anti-imperialistický, funguje přes 1 rok) – 1x rozhovor
6. K115 – Kolektiv 115 (Praha, CZ, radikálně levicový feministický kolektiv, funguje přes 5 let) – 1x rozhovor
7. Mater Nostra (Praha, CZ, lidskoprávní kolektiv, funguje přes 1 rok) – 2x (jeden online)

8. Ostravský Prajd (Ostrava, CZ, antikapitalistický kvír kolektiv, funguje přes 4 roky) – 2x rozhovor
9. Pangea Prague (Praha, expat, self-declared intersekcionalní, funguje více než 1 rok) – 2x rozhovor
10. Plusko+ (Brno, Praha, CZ, kvír, self-declared intersekcionalní, funguje přes 1 rok) – 1x rozhovor
11. Safe space kolektiv (Praha, CZ, self-declared intersekcionalní, funguje přes 2 roky) – 2x rozhovor
12. Sdružený (Brno, Praha, CZ, self-declared intersekcionalní feministický kolektiv, fungují přes 6 let) – 2x rozhovor

3.2. ANALÝZA

3.2.1. Obecné znaky vnímání intersekcionality

3.2.1.1. Intersekcionalita jako nálepka

Intersekcionalita je tématem, které rozhodně rezonuje. Jako nálepka (*label*) vzbuzuje intersekcionalita převážně pozitivní reakce: Kolektivy, jež nálepku intersekcionality používají, jsou vnímané jako inkluzivní (KP1, KP2, KP3, KP4, KP8, KP10), edukované a reflektující komplexitu světa (KP5, KP7, KP11, KP13, KP15, KP16) a potenciálně vhodné ke spolupráci (KP1, KP5, KP7, KP12, KP13, KP15). Co tyto pozitivní reakce zpravidla spojuje, je reflexe propojenosti různých oblastí sociální spravedlnosti, vedená étosem *lepšího světa pro všechny*, popsáním v následující kapitole 3.2.1.2).

„A proč by se tedy někdo označoval za intersekcionalní a k čemu to je dobré? Abychom spojili síly a uvědomili si, že stejně tak jako já jsem stigmatizovaný v některých oblastech života a jiní jsou v jiných, tak pojďme společně vytvářet společnost rovnější, bez znevýhodnění a nedbat jen na to své stigma, tu mou část problému, ale na to, že ty problémy jsou často systematické (...). V jednotě je síla.“ (KP13)

„Myslím, že chce ukázat – a my děláme totéž – (...) „Ano, jsme inkluzivní. Ano, máte tu prostor.“ (...) Myslím, že chceme ukázat, že jsi tu vítaná bez ohledu na to, odkud jsi nebo jak vypadáš (...).“ (KP4)

„Jo mně přijde, že [intersekcionalní kolektiv] hodně o tématech, která řeší, přemýšlí komplexně a mezioborově. A že i propojuje věci, které na první pohled propojené nejsou. A řeší systémové problémy a ne jenom individuální problémy.“ (KP7)

„Myslím si, že je to hlavně takový tajný signál. Víš co, dřív se nosila náušnice v jednom uchu, když jsi byla gay, tak my si teďka dáme slovo intersekcionalní a je to jako „mrk mrk, pojd'te se s námi kamarádit, pokud to myslíte podobně jako my“.“ (KP1)

Tyto pozitivní reakce však mohou být tlumeny opatrností ve vztahu k různému chápání významu intersekcionality (KP1, KP3, KP4, KP9, KP12) či obavou z toho, že intersekcionalita je sice deklarovaná, ale nikoliv převedená do praxe (KP3, KP17):

„Samozřejmě, intersekcionalita, ale mnohdy lidé, kteří to slovo používají, ani neví, co to znamená.“ (KP12)

„Dobře, když to tam to slovo bude mít. Protože není často používané. Tak pravděpodobně nám to bude sympatické a zjistíme, jestli tím myslí to samé, co my.“ (KP9)

„Ale to, že my sdílíme tu definici, (...) tak to neznamená, že by to signalizovalo ostatním něco, co bychom vyloženě chtěly. Taky to znamená různé věci v různých kontextech. (...) Samozřejmě nemusí to být v praxi, ale aspoň to, že používají tohle slovo, tak to naznačuje, že chápou, že feminismus je právě propojením.“ (KP3)

„Člověk vidí, když se dívá na to, co ty kolektivy dělají, jestli aspoň v nějakých aspektech se o to reálně snaží, nebo je to „password“, co o sobě řeknou, a pak je to „skutek utek“.“ (KP17)

V rozhovorech zaznívá i připuštění rizika použití nálepky intersekcionality jako formy pinkwashingu (KP5, KP9, KP15).

(otázka: Takže ten „vibe“, které slovo [pozn.: intersekcionalní] vysílá, bude spíš pozitivní?)

„Ano. Pokud to není pinkwashig – že třeba [kolektiv] dělá něco jiného než to, co hlásá –, tak jo.“ (KP15)

Laperrière (2020: 232) proto upozorňuje na to, že i samotné praktikování intersekcionality je předmětem mocenských vztahů, a ve svém výzkumu hnutí proti násilí v Chicagu si všímá, že intersekcionalita může sloužit jako užitečný nástroj k dekonstrukci mocenských vztahů,

nerovností a privilegií, ale může být také zneužita rovněž za účelem „legitimizace strategií, jejichž změně se brání“, přičemž tato rezistence může vyplývat i z neochoty osob pohybujících se v aktivismu vzdát se vlastních privilegií, respektive ze snahy je ochránit.

Nálepka intersekcionality je předmětem kritiky rovněž z hlediska přílišné délky daného slova³⁹ či její přechodné módnosti, přičemž na tom, že se jedná o módní označení, se shodovaly i osoby účastnící se výzkumu, které se k nálepce v této souvislosti nestavěly kriticky:

„Pro mě to slovo intersekcionalita blízké není. Špatně se mi říká, je strašně dlouhé. (...). V těch nálepkách, když jsme nějaké používaly, tak to bylo „feministický a queer“ (...). Ale někdy to teda zas obnášelo takové to „ne rasismu, ne homofobii, ne tomuhle a ne tamtomu“, tak to asi možná je ještě delší než být intersekcionalní.“ (KP16)

„Myslím si, že jednak v našich kruzích slovo intersekcionalní je takové to „catch“ slovo. Přijde mi, že to je „cool“ slovo.“ (KP6)

„Jsou některá slova, která se používají, která si nezapomeneš někde napsat, když chceš nějak působit (...). Jako „intersekcionalní“ kolektiv, „antikapitalistický“ kolektiv. Jsou věci, na které člověk myslí, když chce zapůsobit na okolí. A ne, že to nemyslí vážně, ale nezapomene je zmínit.“ (KP5)

Některé osoby účastnící se výzkumu chápaly intersekcionalitu jako akademický termín vzdálený životu běžných lidí (s tím souvisí i kritika intersekcionality jako teoretického konceptu ze západních akademických kruhů v kapitole 3.2.5.1):

„Přijde mi, že lidi, kteří nestudovali feministické teorie, to může fakt hrozně „vysírat“, protože [intersekcionalita] je pojem, který je hrozně složitý, a přitom říká něco strašně důležitého a něco, co třeba ti lidé přesně ve svých životech zažívají. Například nějaká paní, co bydlí na ubytovně a má pět dětí a užívá se maximálně jako uklízečka. Tak pro tu je intersekcionalita sakra relevantní, ale nikdy o ní neuslyší.“ (KP16)

Intersekcionalita rovněž některým osobám účastnícím se výzkumu asociovala politiku identit, s negativními konotacemi, jež toto spojení asociuje (viz kapitola 3.2.5.3 věnující se kritice intersekcionality z marxistických pozic):

„U nás to vycházelo z jiného prostředí a podle mě obzvlášť tehdy to slovo intersekcionalní bylo hodně specifické a queer feministické a (...) z jiného prostředí.“

³⁹ Například Sharon Smith (2017) se pozastavuje nad tím, že se jedná o osmislabičné slovo.

Pro některé lidi by to možná zavánělo politikou identity. Nebylo to něco, co jsme nějak potřebovali nebo jsme měli pocit, že by to tam mělo být.“ (KP18)

„Já mám většinou pocit, že lidé tíhnou k té mojí druhé definici, a to je to štěpení. (...) K té víc identitářské. Pro mě by bylo ideální, když by o sobě [kolektiv] řekl, že je intersekcionalní, tak by to znamenalo, že si uvědomuje, že jsou lidé vykořisťováni, nebo znevýhodněni, na základě více faktorů, ale tím samym problémem [pozn.: kapitalismem]. A vždycky mám obavu, že to bude tak, že si lidé uvědomí, že jsou znevýhodněni na základě více faktorů, ale vnímají ty faktory odděleně.“ (KP8)

Výše uvedená kritika nálepky intersekcionality však v žádném z rozhovorů nebyla vnímána natolik intenzivní, aby zabraňovala spolupráci (i když v některých rozhovorech osoby účastníci se výzkumu poukazyvaly na omezené možnosti výběru z hlediska toho, že lokální feministické hnutí je malé – KP8 – viz následující citace níže, rovněž KP17).

V rámci diskuze o označování se nálepkou intersekcionality zazněly i různé reakce na použití nálepek obecně. Jeden pohled, kritický k nálepkám jako k žargonu potenciálně zneužitelnému pravici a nesrozumitelnému pro okolí mimo „bublinu“ (KP12), či dokonce i v rámci ní (KP8), a druhý pohled, vyzdvihující (zpětně) přisvojování si významů (*reclaim*) nálepek:

„Jako informace o kolektivu ano, ale nemám ráda, když někdo používá žargon. Ale to je moje osobní věc. (...) Já se snažím nepoužívat žargon, protože když funguješ v levičácké bublině, začneš používat žargon a pak vyjdeš ven a lidi na tebe koukají nechápavě (...) Pokud chceme dosáhnout toho, že lidé mimo bublinu se k nám začnou přidávat, tak bych žargon omezila. Hlavně kvůli tomu, že to jsou to taková hesla, které pravičáci hodně vytahují a definují podle svého. Potom se ukazuje, že někdo, kdo není začleněný [do stejné bubliny] a slyší „intersekcionalita“ nebo „patriarchát“, tak se vůbec nechce bavit.“ (KP12)

„Třeba feministický kolektiv. Tak vlastně je otázka, s kým tedy spolupracujeme. Co to znamená? S kým sdílíme hlas? Když bylo MDŽ, tak tam bylo několik kolektivů, které říkaly, že jsou antikapitalistické. No jo, ale, co to znamená? Co se tím snaží říct? To je strašně široké. A to jde ruku v ruce s těmi ryze ideologickými problémy. A ten rybníček českého feministického aktivismu je poměrně malý, ale stejně se v něm vyskytuje spousta „wild cards“,“ žolíků, kdy člověk ví, že na nějaké bázi je to téma společné, ale nějak se pročíst...to je obecně problém, že „emancipace žen.“ Ale co to znamená? Jak si ji představují oni? Jak si to představujeme my? To může být hodně diametrálně rozdílné

a v mnoha ohledech to může být protichůdné. A to vlastně řešíme nonstop, když s někým spolupracujeme, nebo když chceme někoho přizvat. Přizvat někoho, o kom víme, že je nám blízký, spíše než přizvat někoho, kdo používá stejná „passwords,“ ale ve skutečnosti moc nevíme, co to znamená.“ (KP8)

„K těm negativním konotacím, co se váží ke slovům jako „feminismus,“ „levice,“ „radikální,“ „aktivistka“ atd., tak já ta slova hrozně ráda používám, protože cítím chuť si je „reclaimnout“ a být hrdá feministická aktivistka a uvažovat o sobě takhle. Zároveň si uvědomuji, že to jsou pořád nějaké labely, které můžou být zavádějící nebo omezující. A vím, že někteří lidé to mají naopak. Že vůbec nemají potřebu si to slovo vzít zpátky, ale naopak by ho klidně odeslali někam pryč a jenom by dělali to, co dělají, bez ohledu na to, jak je to pojmenovááno.“ (KP6)

3.2.1.2. Intersekcionalita jako étos

Z rozhovorů je evidentní, že diskurzivní přístupy k intersekcionalitě (a z nich vyplývající praxe) vychází z hodnotového přesvědčení, že svět by měl být lepší *pro všechny*. Právě důraz na slovo „pro všechny“ je zde zásadní a mnoho diskurzivních přístupů k intersekcionalitě, popsaných v kapitole 3.2.2 níže, jsou tak logickým vyústěním tohoto étosu (např. zaměřování se na více oblastí sociální spravedlnosti, propojování útlaků, případně nehierarchie mezi nimi, inkluzivita atp.). Tato skutečnost reflektuje étos sociální spravedlnosti jako zásadní podmínku intersekcionality dle Collins a Bilge (2020: 1036; rovněž May 2015: 32).

V rozhovorech konkrétně zaznívala *spravedlnost pro všechny* (KP1, KP15), či *rovnost a spravedlnost pro všechny* (KP9), případně *rovnost pro všechny* (KP4, KP13, KP14), dále *konec vykořisťování a jiného útlaku pro všechny* (KP3) nebo *osvobození (či emancipace) pro všechny* (KP6, KP19).

„Intersekcionalní princip vnímám tak, že nám jde o to, aby všichni lidé, nehlédě na jakoukoliv marginalizaci, mohli mít spravedlivý přístup k životu. Není to o nějaké konkrétní skupině lidí, ale myslím si, že naše paradigma je nastavené tak, že chceme, aby svět byl spravedlivý fakt pro všechny.“ (KP1)

„A jde o rovnost a bezpečné prostředí pro všechny lidi. Ať už se identifikují jakkoliv. (...) To je asi hodně důležité. Takhle já vnímám feminismus.“ (KP9)

„Každý vychází z jiných myšlenek, ale to, kde se shodujeme, je to – mě teďka napadají jenom taková ta velká hesla – (...), že dokud nebudeme osvobození všichni, tak nikdo nebude svobodný. A to je hlavní myšlenka, ze které vycházíme.“ (KP6)

Nehledě na to, že kolektivy se v praxi zaměřují na určité vybrané oblasti sociální spravedlnosti (feminismus, klimatická spravedlnost atp.), považují v rámci výše uvedeného intersekcionalního étosu na hodnotové rovině za důležité i ostatní oblasti.

3.2.1.3. Terminologické nejasnosti a používání metafor

Z výše uvedených citovaných částí rozhovorů je rovněž patrná celkem vysoká míra používání zástupných termínů: Tam, kde používám termín *oblast sociální spravedlnosti* (čímž mám na mysli např. feminismus, queer aktivismus, hnutí za klimatickou spravedlnost atp.), tam se v rozhovorech velice často používaly termíny jako *téma/tématika*, *problém/problematika*, *věci* aj. Tam, kde používám termín *system moci* (označující politicky produkováné kategorie jako gender, etnicita, věk, náboženství atp.), tam zaznívaly termíny jako *složky*, *sekce*, *body*, *škatulky*, *roviny*, *lokality*, *faktory*, *důvody*, *hlediska*, *charakteristiky* aj. Tam, kde já používám termín *spravedlnost*, tam byl důraz dáván rovněž na *rovnost* a *osvobození*.

Vztah mezi politickými principy spravedlnosti, rovnosti a svobody představuje důležitou, avšak komplexní problematiku, jejíž zkoumání by si vyžadovalo jiný výzkumný přístup než ten, který aplikuji v této diplomové práci. Ostatní výše uvedená zástupná označení však dávají smysl z hlediska terminologické komplexity a nejednotnosti samotné odborné literatury týkající se feminismu a především intersekcionality. Právě tato terminologická komplexita významně ztěžuje hlubší proniknutí do teorie věnované intersekcionalitě (a to dokonce i osobám zvyklým pracovat s odbornou feministickou literaturou).

Intersekcionalita je mnohdy chápána v metaforách, kromě *křížovanky* (KP13), tak jak tuto metaforu formulovala Crenshaw (1989: 149, viz příloha č. 6 této diplomové práce), zaznívá rovněž metafora intersekcionality jako *brylí*, jimiž lépe prohlédneme současný komplexní svět (KP6) či *stromu*, který propojuje viditelné symptomy problémů k jejich kořenům (KP6) (viz příloha č. 4 této diplomové práce). Metafora stromu přitom vychází z nerůstového hnutí a lze tedy sledovat vzájemné obohacování se mezi různými oblastmi sociální spravedlnosti. Intersekcionalita je dále vnímána rovněž jako *síť* vzájemně propojených systémů moci a mocenských vztahů (KP3).

3.2.2. Diskurzivní pojetí intersekcionality

V rámci rozhovorů se ukázalo, jak různorodé jsou přístupy účastnictva výzkumu k teoretickému chápání intersekcionality. Zatímco pro účely lepší orientace čtenářstva níže uvádím diskurzivní přístupy k intersekcionalitě od sebe *odděleně*, ve skutečnosti se typicky v rozhovoru s tou samou osobou objevovalo hned několik (minimálně však tři) z níže popsaných diskurzivních přístupů k intersekcionalitě. Vnímání intersekcionality se navíc zpravidla mění dle kontextu.

Tak například tatáž osoba může v jednom kontextu vnímat intersekcionalitu jako zahrnující inkluzivitu vzhledem ke členstvu, různé zkušenosti s útlakem a s tím související zahrnování více marginalizovaných perspektiv a zaměřování se na více oblastí sociální spravedlnosti obecně:

„V tom případě hledáme to, že kolektiv má rozmanité členstvo a jejich tematizace na různých akcích není tady z toho jednoho sedmdesátkového TERFského pohledu a rasistického pohledu, ale vnímá a reflektuje to, že genderová témata na nás každého dopadají trochu jinak a řeší se tam práva translidí a řeší se kvíření, disability justice, ideálně se tam řeší rasová témata, což nám obecně českému feministickému hnutí také moc nejde. Když máme štěstí, tak tam zazní i nějaký materiální třídní pohled. A nemusí to být všechno najednou, ale hledáme to, že k těmto tématům se kolektiv vztahuje z několika perspektiv a snaží se tím pádem být inkluzivní, tu problematiku nerovnosti ve společnost nazírat z mnoha různých úhlů pohledů a neřeší jen, jak ty tematiky dopadají na ně, ale jak dopadají na nás všechny.“ (KP17)

Jak je vidět na níže citovaném rozhovoru (KP8, taktéž KP2, KP10, KP17), často je rovněž diskurzivní přístup k intersekcionalitě rámován principem inkluzivity v tom smyslu, že inkluzivita funguje jak dovnitř (např. v očekávání, že kolektiv by měl být přijímající pro všechny, nehledě na jejich identitu atp.), tak směrem ven, kde se projevuje jako inkluzivita k více oblastem sociální spravedlnosti. Z toho logicky plyne důležitost přikládána různým zkušenostem s útlakem a propojování útlaků samotných (např. patriarchát, homofobie, kapitalismus atp.), jakož i reflexe vlastní pozice ve světě a zahrnování více marginalizovaných perspektiv:

„Spíš mam pocit, že se to [pozn.: označení intersekcionalní] používá, že se klade důraz na inkluzi. Jakože nebereme v potaz jenom nás, ale víme, že existují jiné skupiny, co jsou na tom podobně. Myslím si, že je to hodně signální slovo pro otevřenost dalším problémům. Myslím, že je přínosné, že člověk vidí, že i když se třeba tento kolektiv zabývá klimatickou změnou, tak budou přístupní k tomu bavit se o feministických problémech, protože říkají, že jsou intersekcionalní, tím pádem i interně řeší i ženskou otázku ohledně těch věcí.“ (KP8)

Tento jev rovněž odráží skutečnost popsanou v teoretické části této práce, totiž že intersekcionalita je nástrojem, jak přistupovat ke světu, v němž se moc projevuje velice komplexním a lokálně i historicky specifickým způsobem (Collins a Bilge 2020) na více rovinách a v rámci více oblastí moci (Collins 1990).

3.2.2.1. Propojené formy útlaků

Z rozhovorů je patrné, že velká část účastnictva přistupuje k intersekcionalitě diskurzivně jako ke konceptu zaměřenému na propojenost forem útlaků. Používám zde termíny „propojenost“ a „útlak“, nicméně jak jsem již zmínila v předchozí kapitole, terminologie používaná účastnictvem výzkumu se v závislosti na kontextu a osobě liší případ od případu.

V rozhovorech se hovoří například o *nerovnosti* (KP9, KP13, KP15), *znevýhodnění* (KP9, KP12, KP16), *diskriminaci* (KP6, KP11, KP13) či *útlaku* (KP11, KP18). Dále, zatímco některé osoby účastníci se výzkumu pracují s termínem *protínání* (KP1, KP6), případně *propojení* (KP3, KP6, KP16, KP18) či *spojení* (KP3), jiné se odkazují na *překrývání* (KP13), *vrstvení* (KP9), *sčítání* (KP9), *násobení* (KP9, KP11, KP16) *stupňování* (KP1) či *posilování* (KP1).

Některé osoby účastníci se výzkumu používají více těchto termínů naráz, v níže uvedeném příkladu se ve dvou větách objevuje *sčítání*, *násobení* i *vrstvení*:

„No a my si tady řešíme takové drobnosti, ale musíme si uvědomit, že jsou tady matky samoživitelky, lidé z vyloučených lokalit (...) a že ty nerovnosti a znevýhodnění se potom sčítají, ne-li násobí. (...) Nerovnosti se vrství. Není to jen o genderu, může to být rasa, sociální pozice, mocenská pozice, náboženská, politická atd. a to se vrství.“ (KP9)

Jak je rovněž vidět z výše uvedené citace, v rozhovorech často figuruje doprovodný příklad (např. *matka samoživitelka, tlustá nebílá žena s postižením, neslyšící nebinární osoba, queer příslušnice romského etnika žijící v ČR, romské uprchlictví* atp.) či jsou vyjmenovány další

systémy moci jiné než gender (rasa či etnicita, třída/socioekonomický status, kulturní kapitál, sociální, náboženská či politická pozice, národnost, psychické a fyzické zdraví, zda je člověk z vesnice nebo města atp.).

Slovo *intersekcce* nabývá různé významy a může figurovat jako sloveso – ve významu *protínání* (KP12) – i jako podstatné jméno – ve významu *útlaku* (KP3) či *systémů útlaků* (KP1):

„Je to aktivismus, kde je intersekcce různých faktorů, skrze které mohou být lidé znevýhodnění.“ (KP12)

„Alespoň že používají tohle slovo, tak to naznačuje, že chápou, že feminismus je o propojení a vnímání propojení různých intersekcí, těch vrstev útlaku (...).“ (KP3)

„Je potřeba, aby ta témata spolupracovala, nebo je žádoucí intersekcce protínat.“ (KP1)

Odborná literatura zejména ve Spojených státech amerických se ve velké míře zaměřuje na odlišení intersekcionality od tzv. aditivního (kumulativního⁴⁰) přístupu, který považuje systémy moci (např. gender či etnicita) za od sebe oddělené (respektive *oddělitelné*) kategorie. Tato diskuze vychází z argumentu, že spolupůsobením mocenských vztahů (rasismus, sexismus atp.) nedochází k jejich prostému „sčítání“ či „násobení“, ale k úplné transformaci na povahově zcela specifickou formu moci. S. Laurel Weldon (2008) toto demonstruje na příkladu pečení dortu⁴¹ – dort sestává z vajíček, mouky, cukru a jiných ingrediencí, ale po upečení je nelze znovu oddělit, získat z nich původní ingredience, a ani chuťově nebude dort chutnat jako vejce, mouka či cukr samostatně (s. 207). Toto shrnuje níže uvedená odpověď na otázku vnímání významu intersekcionality:

„[Je to] způsob, jakým se různé aspekty života (...) překrývají a nefunguje to jako 2 + 2 = 4, že pak máš dvojí viktimizaci.“ (KP4)

S tím souvisí důraz na skutečnost, že systémy moci od sebe nelze oddělit, respektive nikdy ani oddělitelné nebyly.⁴² Jordan-Zachery (2011) se proto ptá: „Když se na mě podíváte, vidíte ženu, která je černá, anebo černou ženu?“ (s. 261). Na této rétorické otázce deklaruje vzájemnou neoddělitelnost obou systémů moci (gender a rasa). V tomto duchu obdobně i další osoba

⁴⁰ Viz Kolářová M. (2008: 1, 4).

⁴¹ Ohledně metafory dortu obdobně Jordan-Zachery (2007: 261).

⁴² Z tohoto důvodu je předmětem kritiky dokonce i termín „prolínání“ (*interlocking*), jelikož údajně nereflektuje nemožnost oddělitelnosti od sebe jednotlivých mocenských vztahů – tyto nikdy oddělené ani nebyly, vždy fungují neoddělitelně navázané na sebe (Ken 2007 dle Kolářová M. 2008: 5; rovněž Jordan-Zachery 2007: 260.).

účastníci se výzkumu zmiňuje, že intersekcionalní kolektivy se „hlásí k myšlence, že formy útlaku jsou propojené a jedno bez druhého nejde vyřešit.“ (KP3).

Weldon (2008) s výše uvedeným souhlasí, pokud jde o spolupůsobení a propojenost více mocenských vztahů (například patriarchy a rasismus). Poukazuje však na to, že některé projevy moci mohou být rovněž výsledkem *odděleného* působení vztahů moci. Tvrdí, že stejně jako totalitu působení moci na lidské životy nelze vysvětlit prostřednictvím jednoho mocenského vztahu (například patriarchy) v rámci tzv. monistického přístupu, nelze ji vysvětlit zcela ani pouze *více překrývajícími se*⁴³ a *stejnou měrou* působícími mocenskými vztahy (tamtéž; z marxistické pozice k tomu taktéž Gimenez 2001: 31).

Sama Crenshaw uvádí: „Černé ženy někdy zažívají diskriminaci způsobem podobným zkušenostem bílých žen; někdy sdílejí velmi podobné zkušenosti s černými muži. Často také zažívají dvojí diskriminaci – sečtené účinky praktik, diskriminujících je jak na základě rasy, tak na základě pohlaví. A někdy zažívají diskriminaci jako černé ženy – nikoli jako součtu diskriminace na základě rasy a pohlaví, ale jako černé ženy“ (Crenshaw 1989: 149 cit. dle MacKinnon 2013: 1028).

Takovýto přístup ke vzájemnému působení „sociálních struktur“, kdy ne všechny působení moci jsou výsledkem překrývajících se vztahů moci, nazývá tzv. *intersectionality-plus* a jeho výhodu vidí zejména v komparativní analýze, respektive v poukázání na to, že například patriarchy, rasismus či kapitalismus se neprojevuje ve všech zemích stejně či ve stejné míře a působení mocenských vztahů je třeba zkoumat vždy v lokálním a historickém kontextu (2008: 207-208).

3.2.2.2. Rozdílné zkušenosti s marginalizací a privilegií

Nancy D. Wadsworth (2011: 2013) rozlišuje mezi tzv. identitární intersekcionalitou (*identity intersectionality*) a základní intersekcionalitou (*foundational intersectionality*). Identitární intersekcionalita se zaměřuje na zkušenosti osob zažívajících útlak na základě více stigmatizovaných identit, přičemž tato zkušenost je považována za osvětlující specifickou politickou zkušenost (tamtéž). Toto pojetí navazuje na ontologický aspekt intersekcionality dle Vivian May (2015:40), popsany v teoretické části této diplomové práce.

⁴³ Weldon pracuje s metaforou (částečně) překrývajících se barevných sklíček skla.

Z rozhovorů vyplývá, že intersekcionalita je v mnoha případech vnímána na úrovni odlišných zkušeností s útlakem či privilegovaného postavení v rámci mocenských struktur, a to s důrazem na to, že na nás nedopadají stejně:

„Vnímaly jsme různé formy útlaků a ty mají různé dopady a člověk může zažívat různé další formy útlaku, privilegií.“ (KP18)

„Je to [pozn.: intersekcionalita] mnohočetná diskriminace, nebo spíše znevýhodnění, pramenící z kombinace vícero různých stigmatizovaných nebo znevýhodněných společenských či kulturních identit.“ (KP13)

„Někteří lidé jsou kapitalismem utlačováni mnohem víc než jiní. A i proto nemají prostor na věci jako je aktivismus. Protože jsou v práci a pak jsou doma a pečují o svoje blízké a nemají na tohle kapacity.“ (KP3)

„Člověk není jedna věc, ale je spoustu různých věcí a zažívá útlak v různých oblastech svého života. (...) Já tady existuji ve světě v klimatické krizi a zároveň jsem vnímána jako žena, zároveň jsem queer člověk a všechno je to pro mě důležité v různých instancích. Je pro mě hrozně příjemné být v kolektivu, v němž děláme, co můžeme v tom smyslu, abychom se nezabývali jen tou jednou věcí. Protože pak bych měla dojem jako „a co ty ostatní věci?“ (KP3)

Na výše uvedeném posledním citovaném rozhovoru s KP3 lze identifikovat koncept politické intersekcionality (Crenshaw 1989: 143), tedy potřebu, aby činnost kolektivu reflektovala fakt, že vlastní zkušenost s útlakem není jednodimenziální, ale zahrnuje více systémů moci. Důraz na zažívání klimatické krize pak může značit posun od sociálních kategorií (*identit*) k oblastem sociální spravedlnosti.

Většina citovaných rozhovorů zároveň výstižně vypovídá o obecnější tendenci určité části osob účastnících se výzkumu tematizovat útlak, avšak nikoliv privilegia. Daný jev je i v rámci teorie předmětem kritiky z hlediska svého neúplného přístupu k intersekcionalitě: „Intersekcionalní modely, trvající na tom, že jsme stejní i odlišní zároveň, (...) se nesoustředí pouze na naše podobnosti co do útlaku, se současným přehlížením spoluúčasti [na vztazích moci] ve formě nadvlády,“ (May 2015: 42, zvýraznění v původním textu). S tím souvisí i reflexe dynamické povahy moci – tedy že *tatáž osoba* může být v některých ohledech a kontextech utlačována a v některých privilegována, respektive se na útlaku podílet (Collins 1990: 225; May 2015: 39-

40). Tento přístup zabraňuje esencionalizujícímu pohledu na určitou skupinu osob jako na *oběti* vždy a za všech okolností.

Dynamické fungování moci pozorovala Wadsworth ve svém výzkumu zaměřeném na politické taktiky a rámování volené odlišnými zájmovými skupinami v souvislosti s politickou diskuzí o legalizaci manželství „stejnopohlavních“ párů v Kalifornii. Všimla si, že pracující latinskoamerické ženy se ve jménu „tradičních rodinných hodnot“ podílely na kampani proti přijetí tohoto zákona, přičemž Wadsworth tuto skutečnost staví do kontrastu s možným vnímáním daných žen pouze jako *utlačovaných* (Wadsworth 2011: 202).

Na tomto příkladu poukazuje na to, že mocenské vztahy působí i *uvnitř* utlačovaných skupin, ovšem výzkumná pozornost se aspektu relativní moci utlačovaných příliš nevěnuje, čímž se podílí na jejich esencionalizaci: „Intersekcionalita je klíčovým rámcem pro zachycení skutečných dopadů vícenásobné marginalizace. Umožňuje však také (a mnohem lépe než aditivní modely identity) zkoumat, jak privilegované vazby napříč [kategoriemi], jako je náboženství nebo sexualita, zajišťují mocenskou trakci, a tím komplikují politická rozhodnutí i v rámci marginalizovaných komunit,“ (Wadsworth 2011: 202).

Některé účastnictvo výzkumu toto dynamické chápání moci zdůrazňovalo také:

„To, že jsi žena, neznamená, že jsi vždy a ve všech oblastech nebo ve všech ohledech na spodu společenské hierarchie, to rozhodně ne.“ (KP4)

„Dobře nebudu [hájit] bílé muže, ale ne každý bílý muž je privilegovaný.“ (KP12)

„Ale ono se zase objevuje, že muži, že se jim ten patriarchát vrací jak bumerang a mají také své problémy. A my tomu chceme naslouchat a nechceme říct, že ‚podívejte, chudinky ženy a muži tytyty.‘ A že tady jsou i další osoby, které se vůbec takhle neškatulkují.“ (KP9)

„Myslím, že intersekcionalita rozšiřuje perspektivu a umožňuje člověku pochopit, že existuje víc aspektů, které hrají roli, a to, že jsi zažila jeden typ diskriminace, neznamená, že nemůžeš být také tím, kdo diskriminuje ostatní.“ (KP4)

Wadsworth (2011: 202) však poukazuje na možnost hlubšího zkoumání sociálních kategorií, které překlenuje riziko jejich esencionalizace v důsledku toho, že k nim budeme přistupovat jako k pevně daným a fixním identitám. Tento hlubší přístup ke zkoumání sociálních kategorií nazývá Wadsworth tzv. základní intersekcionalitou.

Tam, kde se identitární intersekcionalita zaměřuje na překrývání se či prolínání více sociálních kategorií, tam základní intersekcionalita zkoumá způsob, jak byly tyto kategorie „vzájemně definovány a konstituovány“ (Wadsworth 2011: 203-204). Tam, kde identitární intersekcionalita zkoumá, jak příslušnost k více sociálním skupinám definuje zkušenosti jednotlivých osob, jež jsou komplexní a nedělitelné na jednotlivé části dle konkrétních identit, tam základní intersekcionalita zkoumá způsob, jakým do sebe vzájemně zapadají (*interlock*) různé mocenské vztahy (např. náboženský fundamentalismus, rasismus, patriarchát), ovlivňující marginalizace a privilegia, která se mohou na základě různých sociálních kategorií setkat u téže osoby, a jak se vzájemně ovlivňuje historie institucí (např. rodina) (tamtéž).

Ange-Marie Hancock (2007: 249-250, 253) tvrdí, že je načase posunout se od úrovně individuální zkušenosti (tzv. specializace na obsah, *content specialization*) k analýze vztahů moci, přičemž zároveň poukazuje na to, že sociální lokace jednotlivých osob je výsledkem dynamické interakce mezi jednotlivými osobami a institucemi a intersekcionalita nám může pomoci tuto interakci osvětlit.

Podle Catherine MacKinnon (2013) intersekcionalita začíná na úrovni konkrétní zkušenosti s vícenásobným útlakem, avšak nekončí zde a je vždy třeba tuto zkušenost ve vztahu k daným systémům moci (například gender a rasa) propojit s mocenskými vztahy (dle MacKinnon nadřazenost bílé rasy, neboli v angličtině *white supremacy*, a nadvláda mužů), jehož jsou tyto systémy produktem (2013: 1020, 1023). V rozhovorech se tento přístup objevoval těž, viz kapitola 3.2.2.5 ohledně propojování projevů útlaků s jejich příčinami.

V podobném duchu rovněž Rita K. Dhamoon (2011) argumentuje, že byt' je přístup k intersekcionalitě na úrovni individuálních identit a sociálních kategorií přínosný, efektivnější je zkoumat je v kontextu procesů a systémů (s. 233-234), tedy na makroúrovni. Procesem myslí proces „zjinačování“ (*Othering*), jenž popisuje „způsoby, jimiž jsou subjekty a sociální odlišnosti utvářeny, například prostřednictvím diskurzů a praktik genderování, rasizace [racialization], etnizace, kulturalizace, sexualizace, atp.“, a s konceptem tzv. „systémů nadvlády“, tedy „historicky utvořenými strukturami nadvlády, jako je rasismus, kolonialismus, patriarchát, sexismus, kapitalismus atd.“ (Dhamoon 2011: 234).

3.2.2.3. Více oblastí sociální spravedlnosti

Rezonujícím přístupem k intersekcionalitě je zaměřování se nikoliv pouze na jedinou oblast sociální spravedlnosti,⁴⁴ ale rovněž na další oblasti sociální spravedlnosti. Jak je zmíněno již v obecné části v kapitole 3.2.1, intersekcionalita je v tomto ohledu vnímána jako étos spravedlivějšího či rovnějšího světa *pro všechny*, a proto je v rámci intersekcionalního imperativu inkluзивity důležité přinejmenším reflektovat důležitost i jiných oblastí sociální spravedlnosti:

„[Queer aktivismus] je prolnutý se strašně moc věcmi, takže z toho vychází, že jsme i feministický kolektiv, že nás zajímají práva všeobecně menšin a nedá se z toho vytrhnout jedna minorita z ostatních. Je to tak moc prolnuté, že mám pocit, že všechen náš aktivismus se točí kolem toho, aby všichni měli rovné podmínky pro život.“ (KP14)

Zaměřování se na *více témat* může být zároveň vnímáno jako podstatný normativní znak intersekcionalního feminismu (viz kapitola 3.2.4.2 níže ohledně normativního přístupu k intersekcionalitě), zvláště ve vztahu k inkluзивitě a zahrnování více perspektiv, jak jsou rovněž popsány níže v samostatných podkapitolách:

„V tom případě hledáme to, že kolektiv má rozmanité členstvo a jejich tematizace na různých akcích není tady z toho jednoho sedmdesátkového TERFského pohledu a rasistického pohledu, ale vnímá a reflektuje to, že genderová témata na nás každého dopadají trochu jinak, a řeší se tam práva translidí a řeší se kvíření, disability justice, ideálně se tam řeší rasová témata, což nám obecně českému feministickému hnutí také moc nejde. Když máme štěstí, tak tam zazní i nějaký materiální třídní pohled. A nemusí to být všechno najednou, ale hledáme to, že k těmto tématům se kolektiv vztahuje z několika perspektiv a snaží se tím pádem být inkluзивní, tu problematiku nerovnosti ve společnosti nazírat z mnoha různých úhlů pohledů a neřeší jen, jak ty tematiky dopadají na ně, ale jak dopadají na nás všechny.“ (KP17)

Pokud se tedy například feministický kolektiv zaměřuje primárně na gender, pak v rámci intersekcionalního přístupu věnuje pozornost i jiným systémům moci či mocenským vztahům (buť třeba jen diskurzivně), respektive jiným oblastem sociální spravedlnosti. Tyto oblasti jsou v rozhovorech nejčastěji označovány jako *témata*, respektive *tematiky*:

„Myslím si, že v našem podání je to hodně o tom, že akcentujeme queer tematiku spolu s environmentální tematikou. Že věci, které se týkají klimatu (...) jsou nám taky blízké,

⁴⁴ Když říkám sociální, myslím tím i ekonomickou a klimatickou a spravedlnost, zahrnující i spravedlnost ve vztahu ke zvířatům.

že to není jenom o té queer tematice. Stejně tak to není jenom o genderové – už vlastně vůbec to není o genderové tematice.“ (KP1)

„Já mám nejbližší k genderu, ale to neznamená, že si myslím, že gender je důležitější než jiné zdroje společenských hierarchií. (...) Pro mě to není o tom, že musím řešit všechna témata, jen je to uvědomění, že moje téma není důležitější než témata jiných lidí. (...) Zahnuje to smýšlení, které směřuje k tomu, aby společnost byla spravedlivější pro všechny.“ (KP1)

Tohoto jevu si všímá odborná literatura, avšak s drobnými výjimkami (např. Evans a Lépinard 2020a: 4) jsou tato *další témata* vztahována vždy k primárnímu zaměření daného kolektivu, tzn. například žena či gender u feministických kolektivů či organizací, kdy intersekcionalita slouží toliko k zvýznamnění „propojenosti různých forem útlaku, které ovlivňují životy žen“ (Evans 2016: 73, zvýraznění LD; z hlediska omezení intersekcionalního přístupu na genderové otázky rovněž Ciccio 2021: 184).

Paradoxní – a ve vztahu k intersekcionalitě na první pohled potenciálně problematický – je fakt, že ve velké části případů jsou tato témata chápána jako figurující samostatně; jedná se o rozšíření *záběru* (KP13) či *šíře* (KP1) aktivismu o další oblasti, avšak bez toho, aby docházelo k jejich nutnému propojování.

„Náš feminismus je feminismus, kterému nejde jen o práva žen a problémy genderu. (...) Nejde jen o to narovnat znásilnění, pay gap atd. Ale jde o to pojmenovávat problémy jakýchkoliv menšin: translidí, gay, LGBTQIA+ lidí a další. (...) Jasně, ženy, ale není to jediné. Kdokoliv má nějaký problém, je utlačovaný, tak nás to zajímá.“ (KP9)

Na druhý pohled si však lze všimnout, že v širším kontextu tomu tak není – propojování témat mezi sebou je důležitým aspektem, objevujícím se v několika rozhovorech ve stejném kontextu jako rámování témat samostatně vedle sebe. To znamená, že v rámci širšího záběru na různá témata sociální spravedlnosti je pozornost zaměřovaná na další témata *jak samostatně*, tak (avšak ne nutně) v *propojení s jinými tématy*:

„Já si myslím, že [intersekcionalní kolektiv se pozná] asi z témat, která řeší. Z jejich akcí si myslím, že se to hodně pozná. (...) Třeba typicky Limity jsme my, které jsou environmentální lokální hnutí, řeší zateplování budov pro sociálně slabší lidi. Nebo třeba já jsem byla na Klima kempu a byly tam přednášky o feminismu.“ (KP7)

„Je pro nás důležité tam vtahovat i témata, která třeba na první pohled nejsou queer, ale nějakým způsobem je to předmět našeho intersekcionalního pohledu. (...) A snažíme se to propojovat a ukazovat, proč jsou ta témata důležitá.“ (KP6)

Domnívám se, že rámování intersekcionality jako zahrnující témata bez nutné podmínky jejich propojování nepředstavuje výklad intersekcionality *proti* jejímu smyslu, jelikož boj za sociální spravedlnost je stále podle Collins a Bilge (2020) jedním z definičních znaků intersekcionality (narozdíl od prolínání). Většina osob účastnících se výzkumu navíc přistupuje k intersekcionalitě i ve významu *propojených útlaků*, popsaném v předcházející podkapitole, avšak v tomto kontextu propojenost není zvýznamněna. Je možné, že je v některých případech považována za samozřejmou a v některých případech jednoduše není propojování v daném kontextu při verbalizaci relevantní.

Je tedy otázkou, jde zde o nedůsledné přenesení teorie do praxe, jak se může na první pohled zdát, či o rozšíření konceptu intersekcionality vedené étosem sociální spravedlnosti jako jednoho z podstatných znaků intersekcionality.

Rozšíření reflexe vnímané sociální nespravedlnosti i na jiné oblasti je z určitého úhlu pohledu jedním z možných logických důsledků intersekcionality, k čemuž dochází rovněž Ethel Tungohan: „[P]okud, jak nabádá Dhamoon (2011) v diskusi o jí navržené „matrici tvorby významů“ [*matrix of meaning-making*], není možné radikálně kritizovat, a tedy narušit, jeden proces a systém, aniž bychom současně nenarušili jiné procesy a systémy právě proto, že jsou vzájemně provázané,“ (239) jsou aktéři [sociálních] hnutí nuceni přehodnotit rozsah svého aktivismu, svůj normativní program a své cíle,“ (2015: 4).

Z níže uvedeného rozhovoru (KP5) dále do určité míry vyplývá uvažování o oblastech sociální spravedlnosti jak v rámci intrakategoriálního přístupu (kategorie queer zahrnuje osoby identifikující se – respektive *identifikované* – např. jako lesby, gay, bisexuální, transgender, intersex atp.), tak v rámci interkategoriálního přístupu (kromě osvobození queer lidí existují ještě další témata – klimatická spravedlnost, antikapitalismus atp.):

„Jednak je fakt hodně různých věcí, které se dají zahrnout pod pojem queer. Strašně moc různých. A potom asi že se nedržíme jenom toho jednoho tématu, ale jsme otevření různým tématům. Třeba klima i antikapitalismus jsou důležité, protože jde obecně nejenom o menšiny, ale o lidi, kteří jsou v slabším postavení ve společnosti. (...) Já jsem mluvila o tom, že se snažíme postihnout všechna ta možná písmenka [pozn.: obsažená

v termínu queer, tj. LGBTQIA+] a potom taky mimo to přemýšlet nad tím, jestli jsme bezbariéroví a inkluzivní anebo z hlediska jiných věcí.“ (KP5)

3.2.2.4. Nehierarchie systémů a vztahů moci

V pár rozhovorech explicitně (a v jiných spíše implicitně) zaznívalo jako důležité, že oblasti sociální spravedlnosti mezi sebou nemají hierarchii:

„Myslím si, že jednotlivé intersekcce a jednotlivá témata nebo jednotlivé oblasti, které způsobují sociální nespravedlnost, mezi sebou nemají hierarchii. (...). Zároveň to, že můj feminismus je intersekcionalní, tak znamená, že vím, že jsou i jiná důležitá témata než gender a já jim třeba nerozumím, ale vím, že jsou stejně důležitá, i když nemám takovou expertízu v klíma věcech nebo věcech, které se týkají etnicity nebo třídního rozložení společnosti. Tak to neznám, že (...) bych si myslela, že gender je nejdůležitější téma na světě. Je to prostě dílek do skládačky (...).“ (KP1)

„Diskutujeme všechna témata. Všichni jsou na jedné rovině (...) A máme různé znevýhodněné lidi, diskutujeme různá znevýhodnění a není nic větší nebo menší, když to tak řeknu. Dáváme pozornost všem těm problémům, když s nimi někdo přijde.“ (KP9)

Jak však vyplývá ze kapitoly 3.2.5.3 věnované kritice intersekcionality z marxistických pozic, ne všechny osoby účastníci se výzkumu se s tímto přístupem ztotožňovaly a kapitalismus představoval v očích několika z nich vztah moci, k jehož zboření by síly měly být směřovány primárně.

V této souvislosti je dále třeba upozornit na diskuzi „třída vs. rasa“ (Lewis 2009 a 2013 cit. dle Kolářová K. 2018: 23). „Tyto diskuse v rámci feministické obce odrážely širší debatu v evropských sociálních a humanitních vědách a spory o to, zda je kategorie rasy v evropském kontextu skutečně nosná a potřebná, nebo zda je pro evropský kontext zásadnější kategorie třídy a sociálního statusu. Je samozřejmě zcela proti logice teorie, která deklaruje zájem o nasvícení spletených vztahů mezi různými a mnohými formami znevýhodnění a nespravedlnosti, dohadovat se, která jedna linie útlaku či která jedna konkrétní kategorie je důležitější“ (Kolářová K. 2018: 23).

Na úrovni intersekcionalního étosu sociální spravedlnosti jako spravedlnosti *pro všechny*, tedy ve výše uvedeném kontextu, dává nehierarchie mezi jednotlivými mocenskými vztahy smysl a

je rovněž v souladu s principem simultánnosti a neredukovatelnosti intersekcionality (Carastathis 2014: 307-308, rovněž Collins a Bilge 2020). Pokud se vrátíme k textu Weldon (2008), na úrovni (zejména komparativní) analýzy může však být produktivní zohlednit možnou odlišnou důležitost jednotlivých mocenských vztahů v konkrétních lokálních a historických kontextech.

Nehierarchie oblastí sociální spravedlnosti na hodnotové úrovni je jedna věc, nicméně související otázkou je pak zkoumání toho, s jakými oblastmi sociální spravedlnosti kolektivy aktivně pracují a s jakými méně či vůbec (Cherubini et. al 2020: 251). Z rozhovorů vcelku často vyplývalo, že oblasti sociální spravedlnosti, jimž se kolektiv věnuje, jsou do velké míry určeny tím, jaké otázky považuje za důležité členstvo. Členstvo zároveň často tematizuje ty oblasti sociální spravedlnosti, jež se daných osob osobně dotýkají či je považují z jiného důvodu za důležité. Na *hodnotové* a *diskurzivní* úrovni tedy určité kolektivy mohou zvýznamňovat nehierarchii všech oblastí sociální spravedlnosti, nicméně ve své *praxi* se pak zpravidla zaměřují převážně jen na pár vybraných, pro členstvo nejrelevantnější, oblastí.

3.2.2.5. Spojení projevů útlaků s jejich příčinami

Některé osoby účastníci se rozhovorů přistupovaly k intersekcionalitě velice komplexním a do větší hloubky zacházejícím způsobem. Nejlépe spojování projevů útlaků s jejich příčinami vystihuje citace popisující tzv. strom problémů (přiložen k této diplomové práci jako příloha č. 4), který jsem zmiňovala výše v obecné části v kapitole 3.2.1.3 věnující se metaforickému vnímání intersekcionality:

„Já zkusím intersekcionalitu popsat na obrázku. Když si představíš strom, tak ve větvích jsou environmentální, sociální problémy, nějaké symptomy. Člověk může zůstat na povrchové stránce a koukat na to jakoby „tady je klimatická krize“, „tady je krize bydlení“, anebo může koukat na to, že to jsou symptomy něčeho hlubšího a jít k těm kořenům, být v tom radikální. (...) S tím stromem pracovala děcka v rámci nerůstové akademie,⁴⁵ kde právě na tom stromu se ukazovalo, že je možné koukat na klimatickou krizi a třeba na to, kolik máme odpadu, jako na symptomy, ale když člověk jde níž, tak najde, že to má stejný základ v produktivistické společnosti. (...) A tohle pro mě znamená

⁴⁵ Bližší informace o Nerůstové akademii lze nalézt na stránkách organizace Nerůst zde: <https://nerust.cz/nerustova-akademie/>.

intersekcionalita. Propojování různých symptomů ke stejnému bodu, odkud to vychází, k těm kořenům.“ (KP6)

Další příklady popisují propojení kapitalismu, patriarchátu, ableismu a produktivismu:

„Já si myslím, že na tom je hrozně vidět, kolik lidí by se mělo líp, kdyby byl změněný současný systém. (...) Protože patriarchát a kapitalismus utlačuje ženy, tak tím pádem jsou na tom špatně pečující profese, protože feminizovaná scéna a tím pádem jsou na tom špatně všechny klientky pečujících profesí, což jsou vlastně v určitém bodě všichni, ať už děti, staří lidé, nemocní. A s tím souvisí, že když máš jakékoliv tělo, které není „peak performance“, tak, jak je nějaká ta děsivá představa normálního těla, tak zažíváš útlak tím, že nesplňuješ ty kvóty, nedokážeš pracovat tempem, který po tobě kapitalismus chce. Pokud jsi žena, tak je to ještě horší. Nebo pokud děláš feminizovanou práci, třeba i doma, tak máš druhou, třetí, čtvrtou směnu. Pokud jsi někde v globálním jihu, tak je to úplně v píči. A že když se jedna forma útlaku aspoň trochu rozbije, tak, ne že by to stačilo, ale ovlivňuje to tu síť.“ (KP3)

Právě přístup spojování vnímaných zkušeností s mocí na individuální úrovni a úrovni sociálních kategorií s procesy a systémy, které tyto kategorie ustavily a udržují, prosazuje Dhamoon (2011: 233-234). Cílem tohoto propojení je „odhalování a identifikace procesů diferenciací (*processes of differentiation*) (např. rasizace) a systémů nadvlády (např. kolonialismu), které odlišují marginalizované skupiny od dominantních skupin,“ (Al-Faham, Davis, Ernst 2019: 253).

Se spojováním projevů útlaků s jejich příčinami pak souvisí rovněž politické propojení utlačovaných skupin, kdy jsou zdánlivě oddělené boje vnímány jako vzájemně související a vedené proti *stejnému nepříteli*:

„Anebo když se jedná o romské lidi, tak je naprosto pochopitelné, že je moc nezajímá, co dělají nějaké bílé aktivistky. Je to úplně pochopitelné, akorát máme dojem, že „fightíme stejnej fight“, snažíme se o stejné věci. O to, aby lidi nebyli vykořisťováni, aby lidi nebyli utlačováni.“ (KP3)

3.2.2.6. Inkluzivita

Odborná literatura se shoduje, že přístup k intersekcionalitě se nejčastěji projevuje jako závazek k inkluzivitě (Evans 2016: 71; Evans a Lépinard 2020a: 5). To se potvrdilo i v rozhovorech,

kdy velká většina osob účastnících se výzkumu v tom či onom kontextu navázala své vnímání intersekcionality na inkluzivitu.

Konkrétní praktické formy inkluzivity popisují v samostatné kapitole 3.2.3.1 věnující se převedení intersekcionalního diskurzu do činnosti kolektivů. Zde se soustředím právě na rámování intersekcionality jako inkluzivity, které z některých rozhovorů bylo velice jasně deklarováno:

„Jaký feminismus děláme...no intersekcionalní, což vnímám jako inkluzivní, který je pro všechny a který vytváří bezpečný prostor. (...) Přijde mi, že to je gró toho našeho feminismu.“ (KP2)

„A u nás tu intersekcionalitu máme pojmenovanou. A dbáme na to (...), aby to bylo bezpečné prostředí (...) prostě pro všechny. Ale asi to znamená inkluzivní.“ (KP9)

Jak je patrné z výše uvedených citací, inkluzivita je spojována mimo jiné s bezpečným prostorem *pro všechny*, což navazuje na odbornou literaturu (Evans 2016: 71) a promítá se rovněž v samostatné podkapitole věnované intersekcionalitě v praxi.

3.2.2.7. Reflexivní vnímání světa a své pozice v něm

Ve vnímání intersekcionality dle některých osob účastnících se výzkumu se jasně projevuje epistemologický aspekt intersekcionality, jak o něm hovoří May (2015: 35). Intersekcionalita je v tomto ohledu chápána jako přesnější, komplexnější a kontextualizovanější pohled na okolní svět a naši vlastní pozici v něm. V rozhovoru citovaném níže je pro tyto účely používána metafora *intersekcionalních brýlí*:

„Myslím si, že [intersekcionalita] je nástroj, jak se koukat na svět „pravdivěji“. Je to nástroj, který rozšiřuje vnímání. Člověk skrze to může vidět nuance, kterých si předtím nebyl vědom. [Když se] člověk kouká na problémy skrze brýle intersekcionality, tak může být úspěšnější v tom řešení, protože se nebude zaměřovat jenom na jednu perspektivu...kdyby to řešení bylo postavené jenom na té jedné lince, tak tam potom můžou vzniknout nějaké negativní „side effects“, ale když se na to podívá komplexně (...), tak má větší šanci vyřešit, co chce.“ (KP6)

3.2.2.7.1. Reflexe vlastní pozice a privilegií

Zakiya Luna (2020) uvádí, že reflexe vlastní pozicionality znamená uvažovat o vlastní pozici v rámci mocenských vztahů a o tom, jakým způsobem tato pozice ovlivňuje vlastní zkušenost s privilegií a útlakem (Luna 2020: 47). To se objevovalo i v některých rozhovorech s účastnictvem výzkumu:

„Je třeba pochopit různé aspekty toho, kdo jsi jako člověk, nebo že to, kdo jsi a odkud pocházíš, ovlivňuje tvůj pohled a tvá paradigmatata.“ (KP4)

„Zaměřujeme se na intersekcionalní feminismus, protože nás velmi zajímají související vztahy útlaku (...), takže je velmi důležité, abychom zpochybňovaly naše vlastní vnímané předsudky i předsudky světa okolo nás.“ (KP11)

„Člověk může být v něčem privilegovaný, v něčem ne, a [intersekcionalita znamená] trochu víc komplexní pohled.“ (KP18)

3.2.2.7.2. Zahrnování více marginalizovaných perspektiv

Collins zdůrazňuje *situovanou* a *částečnou* povahu zkušenosti s působením moci, a proto vyzdvihuje dialog jako nástroj překonání těchto limitů, v rámci něhož je zásadní decentralizování perspektivy dominantních skupin (1990: 236-237 dle Yuval-Davis 2012).

V tomto ohledu Weldon shrnuje, že „dělání intersekcionality“ nejčastěji znamená „věnování pozornosti rozdílu mezi ženami a usilování o to, aby jedinečné pohledy marginalizovaných skupin žen nebyly umlčovány, vylučovány nebo zastiňovány perspektivami privilegovanějších žen,“ (2008: 217-218).

Právě zahrnování více marginalizovaných perspektiv byla na diskurzivní rovině v rozhovorech rovněž zmiňována:

„Myslím, že (...) smyslem [intersekcionality] je upozornit na prostory, které jsou ignorovány – pozvednout hlasy, které jsou ignorovány.“ (KP11)

3.2.2.7.3. Dekolonizace vědění a dekonstrukce kánonu

S epistemologickým aspektem intersekcionality souvisí i dekonstrukce (nejen) feministického kánonu. V některých rozhovorech se zřetelně projevoval důraz na dekolonizaci vědění, respektive dekonstrukci kánonu v rámci feministické teorie:

„Myslíme si, že první, druhá a třetí vlna feminismu neodvedla nejlepší práci, když reflektovala pouze západní hlasy zejména bílých žen, ale zapomněla na ostatní ženy bojující po jejich boku v jiných hnutích. Například ve Spojených státech [amerických] v 60. letech existuje tolik hnutí, včetně hnutí za ženská práva, ale nevěnuje se pozornost tomu, co dělá Angela Davis, (...) nebo Dolores Huertas v Kalifornii, takže je pro nás hodně důležité „centrovat“ hlasy, které nejsou jen z jedné perspektivy, a také dekonstruovat všechny hlasy, které zabírají tolik místa v existující literatuře feministického kánonu literatury.“ (KP11)

„Myslím si, že nejvíc intersekcionalní věcí na naší práci je intenzivní pozornost, kterou věnujeme dekolonizované perspektivě na současné i historické události.“ (KP11)

V důsledku institucionalizace intersekcionality dochází k „vymazání přínosu celých skupin lidí klíčových pro vznik intersekcionality“ a ke sklonům „upozadřovat aktivistické proudy a upřednostňováním proudů čistě akademických pojímat intersekcionalitu pouze jako „intelektuální inovaci““ (Collins a Bilge 2016: 85 cit. dle Kolářová K. 2018: 22).

3.2.2.8. Dekonstrukce mýtu stejnosti

Jak jsem již shrnula v teoretické části této diplomové práce, politika identit funguje na základě mobilizace osob, jimž byla na politické úrovni (vlivem působení vztahů moci) připsána určitá domněle stejná identita. Tato identita je pouhým sociálním konstruktem, zkušenost s působením moci na základě takovéto identity je však reálná.

Mobilizace na základě stejnosti nevzniká pouze v rámci progresivních sociálních hnutí: „Veškerá politika je politikou identity. Všechny boje o moc se do jisté míry týkají sociálních významů, které se vztahují ke konstruovaným identitám a identifikacím. Subjekt práva, subjekt trhu zajímavější se sám o sebe, subjekt politiky, vnitřní subjekt psychoanalýzy i dělnický subjekt marxismu nejsou o nic méně sociálně konstruované, než žena v rámci feminismu či rasizovaný subjekt v rámci Black Power,“ (Chun, Lipsitz a Shin 2013: 937, rovněž Collins a Bilge 2020: 166).

V některých případech může být určitá sdílená identita mobilizována v kontextu imperialistických cílů nacionalistických států. Z níže uvedené citace je však zřetelné, že intersekcionalita může sloužit rovněž jako nástroj dekonstrukce „mýtu stejnosti“, s nimž nacionalistická rétorika nutně (a v mnoha ohledech selektivně) pracuje:

„Já vidím, že intersekcionalní feminismus funguje, protože jsme v kontaktu s různými protiválečnými skupinami, které jsou v regionech, a s těmi aktivisty a aktivistkami původních národů Ruska. Protože když ruská vláda teď použila narativ jako ‚v Ukrajině jsou Rusové a musíme je zachránit,‘ tak to je otázka, jestli Rusko je úplně ruské. Protože máme hodně původních národů, které se teď zabývají koloniálním narativem, a my to podporujeme. A podporujeme to v rámci intersekcionality. (...) Já vidím, že ti staří liberální lidé jsou také patriarchální, a proto mají ten imperialismus přirozeně, [i] ten patriarchát. (...) [otázka: Takže vlastně osvobození od Ruska je společný cíl, máte společného nepřítele?] Ano, jako kolonizátora. A je to stejné i co se týče Ukrajiny, Bělarus a jiných států bývalého Sovětského svazu. Bělarus je pod okupací. Oni na sebe myslí jako na okupovanou zemi Ruskem a s Bělorusy také spolupracujeme. Protože ti mají svého diktátora, svého patriarchu.““ (KP10)

K tomuto Jennifer Chun, George Lipsitz a Young Shin (2013: 923) uvádějí, že intersekcionalitu lze využít k „rozpoznání štěpících se a konfliktních identit nikoli jako překážek solidarity, ale jako cenného ukazatele nevyřešených problémů a nových koalic, jež je třeba vytvořit“.

3.2.3. Praktické využití intersekcionality v činnostech kolektivů

Elizabeth Evans ve svém výzkumu intersekcionalní praxe feministických univerzitních spolků ve Spojeném království poukazuje na to, že pro feministicky smýšlející osoby je „přemýšlení o tom, jak začlenit feministické teorie intersekcionality do svého každodenního aktivismu, součástí jejich feminismu“ (Evans 2016: 72, zvýraznění v původním textu).

V předchozí kapitole jsem shrnula několik diskurzivních přístupů, jimiž účastnictvo výzkumu chápe intersekcionalitu. V této části shrnu, jak se toto diskurzivní chápání projevuje v praktické činnosti kolektivů. S vědomím, že rozlišování mezi teorií a praxí může představovat falešnou dichotomii, jelikož diskurzivní přístup k intersekcionalitě je rovněž „intersekcionalní prací“ (Okolosie 2014), lze dle rozhovorů identifikovat tři různé praktické formy intersekcionality, které blíže popisují v následujících kapitolách.

3.2.3.1. Inkluzivní praktiky

Inkluzivita v rozhovorech rezonovala jak na diskurzivní, tak na praktické úrovni. Rovněž z odborné literatury vyplývá, že intersekcionalita se v činnostech feministických kolektivů a

organizací nejčastěji projevuje právě ve formě inkluзивity (Evans 2016: 71; Evans a Lépinard 2020b: 290), jež případně zahrnuje i „bezpečné a inkluзивní prostory“ (Evans 2016: 71), dávání hlasu, reprezentaci a stavění perspektiv a zkušeností vícenásobně marginalizovaných osob do středu pozornosti. Tyto formy inkluзивity jsem v různé míře identifikovala i u účastnictva tohoto výzkumu.

Choo a Ferree (2010) upozorňují na existenci kritiky konceptu inkluзивity jako institucionalizované formy diverzity „redukuјící nerovnost na rozmanitost, kdy „namísto využití odlišnosti k přehodnocení kategorie ženy je odlišnost často eufemismem pro ženy, které se liší od tradiční normy,“ (Baca Zinn a Dill 1996: 323 cit. dle Choo a Ferree 2010: 133). Tento přístup vede mimo jiné k vyprázdněnosti intersekcionality jejím nepřevedením do praxe, jakož i k tokenizujícím přístupům k odlišnosti. Intersekcionalitu je tedy třeba do praxe převést způsobem, jenž se těmto úskalím vyhne.

Inkluзивita je důležitou součástí přístupu k intersekcionalitě na individuální úrovni (respektive i kategoriální úrovni). Je však třeba rovněž připomenout již zmiňované volání Hancock (2007), MacKinnon (2013), Dhamoon (2011) a ostatních po nutnosti propojovat individuální úroveň intersekcionality s úrovní procesů a systémů v kontextu dekonstrukce mocenských vztahů a kladení odporu vůči nim. Bez tohoto propojování totiž intersekcionalita ztrácí svůj kritický aspekt zakotvený v étosu sociální spravedlnosti (Collins a Bilge 2020: 1036).

3.2.3.1.1. Rozmanitost, naslouchání a zohledňování potřeb členstva

Jak je patrné z následujících výpovědí, zohledňování potřeb a rozmanitosti členstva představovala velice častou odpověď na otázku, *jak se intersekcionalita projevuje v praxi vašeho kolektivu.*

„Když bys přišla na naše akce, tak tam je tak strašně rozmanitá skupina lidí, že to podle mě vypovídá o tom, že je to bezpečné místo pro strašně moc lidí. Už jen jaké účastnictvo tam máme a jak různé a barvitě je. (...) A tím, že se tam vrací, tím jen potvrzují to, že se tam cítí bezpečně.“ (KP14)

„Třeba zohledňování různých zkušeností, různých míst, různých povah lidí. Zohledňování různých věků, různých genderů. (...) Že třeba hlasujeme o tom, kdy

a kde se setkáme a není to dané. Nebo třeba netlačíme na lidi, když potřebují pauzu a tak. Že je to o zohledňování individuálních potřeb člověka.“ (KP15)

„Že tam diskutujeme všechna témata. Že tam jsou všichni na jedné rovině (...), když já řeknu, že mám tenhle problém, který se vás vůbec netýká, protože souvisí s nějakou mojí pozicí (...), tak oni jsou empatičtí, respektují to. A to samé, problém, který mě vůbec nezajímá, protože s ním nepřijdu do styku, tak já ho také vyslechnu, i třeba problémy těch menšin. I to, že si nasloucháme. (...) A máme různě znevýhodněné lidi, diskutujeme různá znevýhodnění a není nic větší nebo menší, když to tak řeknu. Dáváme pozornost všem těm problémům, když s nimi někdo přijde.“ (KP9)

I přesto, že z žádného z citovaných rozhovorů nevyplývá vědomé⁴⁶ reflektování přístupu „intersekcionalita zevnitř“ (Carstathis 2013), často se v nich (více či méně explicitně) objevovalo, že to, jakým oblastem sociální spravedlnosti se kolektiv ve své činnosti věnuje (či nikoliv), je do velké míry důsledkem zejména toho, s jakými formami marginalizace má (přímou či nepřímou) zkušenost aktivní členstvo kolektivu, případně jaké oblasti sociální spravedlnosti považuje z jiného důvodu za důležité:

„Přemýšlím ještě nad inkluzivitou uvnitř kolektivu, protože mám pocit, že logicky [naše akce] musí odrážet to, kdo [je] dělal. I když se snažíme myslet na to, že existují starší lidi, tak mezi námi nejsou. Vlastně my nemáme ani prostředky, ani kapacity na to, abychom zjišťovali, co přesně chtějí.“ (KP5)

Broad (2017) v návaznosti na Stockdill (2003: 23) zmiňuje koncept „opozičního vědomí“, tedy jakéhosi kolektivního vědomí, utvářejícího se v závislosti na mocenských vztazích, vůči nimž se kolektiv ve své činnosti aktivně vymezuje (Broad 2017: 49). Avšak právě to, na jaké mocenské vztahy se činnost kolektivu zaměří, do určité míry závisí na „sociální pozici“ osob, jež tvoří součást kolektivu (tamtéž). Intersekcionalní kolektivy se proto podle ní musí naučit pracovat s „vícenásobně situovanými vědomími“ (tamtéž).

Z výzkumného hlediska by bylo zajímavé zaměřit se na to, do jaké míry je zvědomována stejnost či vzájemná odlišnost členstva, spolu s tím, jak s touto reflexí kolektivy pracují (jestli vůbec) a do jaké míry a v jaké formě tyto stejnosti/odlišnosti ovlivňují oblasti sociální spravedlnosti, jimž se kolektivy věnují (co rezonuje, o čem se mlčí), jakož i další činnosti a

⁴⁶ Zde je třeba dát důraz, jelikož to nemusí nutně znamenat, že se tento přístup v praxi nevyskytuje, jen nebyl v rozhovorech verbalizován.

dynamiky uvnitř kolektivu. Stejně tak by bylo zajímavé zkoumat, jak privilegia a znevýhodnění v určitých kontextech ovlivňují to, kdo ve feministickém aktivismu chybí (obdobně Okolosić 2014: 94 ve vztahu k feministickému diskurzu). Z hlediska omezeného prostoru se zde však na tuto problematiku nezaměřuji.

3.2.3.1.2. Prostředí bezpečné a přístupné pro všechny

Inkluzivita se velmi často projevuje také ve formě zajištění bezpečných a přístupných akcí (či jiného prostředí, například v případě sbírky menstruačních pomůcek na vysokých školách, KP7) pro všechny, přičemž z níže citované části rozhovorů (KP14) vyplývá rovněž důraz na transparentní komunikaci směrem ven ohledně přístupnosti:

„Vždy tam bude, pro koho je to přístupné a pro koho ne. Například, že tam budou lidé, kteří budou přepisovat diskuzi a bude to možné jen číst, takže to bude i pro lidi, kteří mají nějaké sluchové problémy. Vždycky tam budou informace, které jsou pro rozmanitější skupinu lidí. Když jdeš pak na akci někam jinam, kde je vstup pět set korun a vlastně se nic nedozvíš, tak to je pro mě už znak, že to asi nebude pro všechny. Nebo jak to mám zjistit, že je to pro všechny, a jak to, že už to nevím, že je to pro všechny, pokud by to pro všechny bylo. A proč bych se na to měla vůbec ptát? Většinou ti lidé nad tím už přemýšlejí dopředu a cítíš už z té akce, že je to bezpečné místo pro spoustu různých lidí.“ (KP14)

Inkluzivita na akcích však byla v rozhovorech i součástí kritiky z hlediska vnímaného formalistického a aditivního přístupu ve formě jakéhosi pomyslného „odškrtávání kolonek“:

„Mám občas pocit, když dělám se svými liberálními přáteli, [že] když něco organizujeme, tak často berou v potaz právě znevýhodněné skupiny – mám pocit – „až potom“. Jakože se udělá ta věc a „a ještě to musíme udělat pro ty postižené, a ještě bychom měli zmínit, že nás zajímají i Romové“ a tak.“ (KP8)

V návaznosti na předchozí podkapitolu se lze domnívat, že k takovému přístupu může docházet například (ale nikoliv výlučně) v situacích, kdy se kolektivy snaží být inkluzivní k osobám čelícím marginalizaci, s níž nikdo v rámci členstva kolektivu nemá osobní (přímou či nepřímou) zkušenost a ve své činnosti se jim primárně nevěnují.

3.2.3.2. Začleňování zkušeností marginalizovaných osob

Začleňování zkušeností, perspektiv a hlasů marginalizovaných osob představuje další formu intersekcionalních praktik. Tento přístup navazuje na koncept politické intersekcionality (Crenshaw 1991: 1245) a Choo a Ferree (2010) ho nazývají „přístupem k intersekcionalitě založeném na hlasu“ (*voice approach to intersectionality*), jež posouvá zkušenosti daných osob „z okraje do středu“ zájmu (Collins 1990; hooks 1984 dle Choo a Ferree 2010: 132-133).

„Zároveň tohle jsou často témata, ke kterým je dobré vyjadřovat se ze zažité zkušenosti. Dělat platformu pro lidi, kterých se to týká, protože se k tomu dokáží vyjádřit nejlépe a nejlépe ví, co můžeme změnit. Vnímám to jako nějakou vnitřní hodnotu, kterou bychom měly naplňovat, protože to je vnitřní hodnota kolektivu a jestli to tady chceme dělat dobře, tak je to něco, co musíme začít implementovat a s čím musíme pracovat. Žitá zkušenost je nejhodnotnější, co se do toho dá přinést, a myslím si, že často vyjadřovat se jako „abled“ člověk k bezbariérovosti a přístupnosti je možné a dá se to dělat dobře a také se to dá hodně jednoduše pokazit, protože s tím tu žitou zkušenost nemáme a než (...) se k tomu vyjadřovat jako „abled“ lidi, dává větší smysl tu platformu vytvořit a pak ji dát lidem, kteří s tím tu žitou zkušenost mají a vědí o tom mnohem víc a jsou schopni mnohem lépe formulovat to, co a jak měnit.“ (KP17)

S poukázáním na odkaz Combahee River Collective je třeba připomenout, že úspěšné hnutí musí být založeno nikoliv na potřebách těch nejméně utlačovaných, ale těch utlačovaných nejvíce (Crenshaw 1991: 1296-1297; Collins a Bilge 2020: 183; Smith 2017).

Z hlediska epistemologického aspektu intersekcionality (May 2015: 35, 41), vycházejícího do velké míry ze epistemologické teorie stanoviska (*standpoint theory*), mají takovéto osoby na průsečíku útlaků výsledkem své zkušenosti větší vhled do systémů a vztahů moci. Umístěním této zkušenosti do středu pozornosti může kolektiv lépe dosáhnout „kriticky situovaného vědění“ (Broad 2017: 51), či toho, čemu Broad říká „kolektivní intersekcionalní vědomí“ (2017: 43), tedy uvědomění si utlačujících struktur, kdy toto vědomí není jen částečné (případně záměrně selektivní).

Hae Y. Choo a Myra M. Ferree (2010) uvádějí, že přístup k intersekcionalitě založené na hlasu lze kritizovat z hlediska popírání dynamické povahy moci (Jordan-Zachery 2007; McCall 2005 dle Choo a Ferree 2010: 133), kdy se tato praxe může projevovat považováním

marginalizovaných osob za znevýhodněné vždy a za všech okolností (Wadsworth 2011: 202). To může vést k esencionalizaci, dekontextualizaci a aditivnímu přístupu (Kováts 2020: 17-18)

Choo a Ferree v návaznosti na Staunaes (2003) doplňují, že společně s přístupem k intersekcionalitě jako k hlasu je třeba se zaměřovat na „neoznačené“ kategorie difference a s nimi související privilegia (2010: 133).

3.2.3.3. Vzdělávání, zvědomování a sebezcitlivění

Diskurzivní přístup k intersekcionalitě souvisí s potřebou reflektovat vlastní privilegia (například Evans a Lépinard 2020 tomuto věnují celou publikaci) a svou pozicionalitu. Jako důležité se ukázalo i to, jakým způsobem naše sociální pozice ovlivňuje naše myšlení a jednání. V tomto ohledu některé kolektivy zahrnují praxi (sebe)vzdělávání za účelem zvědomování vlastních privilegií:

„[B]ýt feministkou znamená především vzdělávat se, pochopit, co je patriarchát a co je mužské privilegium. Znamená to postavit se za ostatní lidi, s nimiž se podle vás zachází nespravedlivě.“ (KP4)

„Sledovaly jsme dokument o tom, co je to bílý feminismus, jaké jsou problémy bílého feminismu, máme diskuze, kde se snažíme uvědomovat si naše vlastní nevědomé předsudky a navzájem se o nich vzděláváme, a lidé z našeho kolektivu z různých prostředí nám také dost pomáhají – poskytují nám materiály nebo nás udržují v obraze (...). Je [to] pro nás důležité.“ (KP4)

„Cílem bylo uspořádat vzdělávací setkání, kde bychom se dozvěděly něco mimo rámec západní perspektivy.“ (KP11)

Některé osoby účastníci se výzkumu popisují, že v rámci něj dochází ke zvědomování vlastních nevědomých předsudků, což v konkrétním citovaném příkladu níže vytvářelo negativní emoce na straně osob v tomto ohledu se považujících za privilegované. Tyto emoce však byly v daném rozhovoru považovány za produktivní:

„Jako skupina jsme se bavili o tom, že většina lidí v našem kolektivu má například nevědomé předsudky a že jsme ze své podstaty také rasističtí kvůli tomu, jak jsme byli vzděláváni, a myslím, že se všichni cítili vážně nepříjemně – nikdo nechtěl přiznat, že jeho myšlenky nebo chování jsou rasistické (...). A přiznat si to bylo pro mnoho lidí

opravdu těžké a fakt nepříjemné a myslím, že každý odcházel trochu buď zahanbený nebo našťvaný a myslím, že bylo [dlouho] o čem přemýšlet, ale že to bylo hodně produktivní.“ (KP4)

„Myslím, že se tak moc bojíme cítit se nepříjemně, (...) že se tak moc bojíme, že překročíme práh [slušnosti] a [tak moc chceme], aby všichni byli pořád šťastní a spokojení, [ale] to není možné. A někdy je třeba se cítit nepříjemně, což se týká zejména privilegovaných lidí, kteří na to nejsou zvyklí.“ (KP4)

Armine Ishkarian & Anita Peña Savedra (2019) v této souvislosti podotýkají, že osoby pohybující se v feministickém aktivismu „uznávají a zviditelňují existující nerovnosti a vedou "nepříjemné rozhovory" (Gökariksel & Smith, 2017, s. 640), aby změnily své vlastní jednání, skupinové praktiky a zpochybnily struktury moci a útlaku ve společnosti“ (2019: 2).

Afektům objevujícím se v rámci diskuzí o projevu mocenských vztahů ve formě privilegií a znevýhodnění, respektive zde konkrétně rasismu, se věnuje určitá část odborné literatury. Charlene Calderaro a Éléonore Lépinard (2021) shrnují: „Vina, strach, hněv a defenzivnost na jedné straně, zlost a únava na straně druhé, to byly emoce, které nejčastěji popisovaly akademičky zabývající se „pravidly cítění“ (*feeling rules*) mezi bílými a nebílými feministkami druhé vlny [feminismu] zejména ve Spojených státech [amerických]“ (2021: 400).

Calderaro a Lépinard v návaznosti na daný výzkum feministického aktivismu mladých lidí ve Švýcarsku a Francii uvádí, že tato pravidla cítění ovlivňují způsoby, jimiž bílé feministky přistupují k otázce rasismu a inkluзивity: „Tvrdíme, že intersekcionalita podněcuje mladé bílé feministky k sebevzdělávání, sebekritice a sebekontrolě ve vztahu rasismu (...)“ (2021: 389).

Radikální feminismus druhé vlny ve Spojených státech amerických dal vzniknout praxi tzv. zvyšování povědomí (*consciousness-raising*). Ty měly pomoci ženám uvědomit si sdílenou zkušenost s útlakem *jako ženy*, a tedy že *osobní je politické*. Praxe zvyšování povědomí se postupně rozšířila i mimo radikální feminismus a dnes slouží obecně jako způsob nabývání (sdíleného) politického vědomí. Intersekcionalita samotná je spojována se získáváním politického vědomí (*consciousness-raising*) z hlediska zkušeností s vícenásobnou marginalizací (Collins 1990 dle Broad 2017: 2017).

V souladu s přístupem Crenshaw (1991), Hancock (2007), MacKinnon (2013), Dhamoon (2011) atp. by tato intersekcionalní praxe vzdělávání, zvědomování a sebezcitlivování mohla těžit z rozšíření svého potenciálu od sdílení *odlišných individuálních* zkušeností s útlakem

(případně privilegii) ke *společné* kritice vzájemně propojených *vztahů moci*, z nichž tyto útlaky vychází (a jež nás, vždy kontextualizovaně, utváří jako utlačované či privilegované), jakož i na zdůraznění *sdílené* snahy bojovat proti nim (viz například Tungohan 2016).

Toto rozšíření by mohlo napomoci vyhnoutí se riziku individualizace a esencialismu, ke kterým ze zkušenosti některých osob účastnících se výzkumu v souvislosti s praktikováním intersekcionality dochází (viz relevantní část věnovaná kritickým pohledům a zkušenostem s intersekcionalitou).

3.2.3.4. Spolupráce s jinými kolektivy a propojování scén

Marta Kolářová (2008) v návaznosti na Karen Brodtkin Sacks (1989) v americkém kontextu uvádí, že lze sledovat posun pozornosti kolektivů od vlastní utlačované „identity“ ke koalicím vyznačujícím se „pestrým zaměřením na širokou paletu témat, od dřívějších protestů zaměřených na jedno téma (*single issue*: gender, etnicitu atd.) se posunují k „*multi-issue*“ (multitematické) orientaci“ (Sacks 1989 dle Kolářová M. 2008: 5). Tento posun Sacks nazývá „konceptualizace jednoty v diverzitě“ (tamtéž).

K. L. Broad (2017) uvádí, že z hlediska spolupráce mohou intersekcionalní kolektivy a organizace volit tři odlišné přístupy ke spolupráci, jiné než ty založené na stejnosti: (i) Spolupráce na základě sdíleného zájmu, (ii) spolupráce při uznání plurality identit a zájmů (navazující na koncept intersekcionality zevnitř, Carastathis 2013), či (iii) spolupráce určované dle zájmů osob se zkušeností s vícenásobnou marginalizací, jelikož tyto zkušenosti je staví do významné pozice z hlediska „důkazů, nápadů, poznatků a ambicí, jež mohou pomoci vyřešit závažné sociální problémy,“ (Chun, Lipsitz a Shin 2013 dle Broad 2017: 47).

Z rozhovorů lze identifikovat první dva z výše uvedených přístupů, tzn. spolupráci na základě sdílených zájmů (KP5, KP8, KP10) a na základě plurality zájmů i identit (KP1, KP5, KP13, KP16), což navazuje na samostatnou kapitolu 3.2.2.3 výše ohledně diskurzivního přístupu k intersekcionalitě jako zaměřování se na více oblastí sociální spravedlnosti. Z přístupů účastnictva výzkumu lze sledovat, že oba přístupy jsou vzájemně nevýlučné a používány dle konkrétní situace, což odpovídá sdílenému étosu sociální spravedlnosti *pro všechny*.

„Je potřeba, aby ta témata spolupracovala, nebo je žádoucí intersekce protínat. A hledat zajímavosti tam, kde se setkávají, a že vlastně spolupráce mezi kolektivy je důležitá. U nás se to hodně projevuje asi s klima organizacemi teď nejvíc

spolupracujeme, ale dovedu si představit, že kdybychom se při nějaké akci potkaly s nějakou organizací, která třeba zastupuje romskou minoritu v Česku, tak že s nimi [si] taky budeme rozumět a budeme dělat nějaké společné akce a bude nám to připadat stejně relevantní jako klima akce nebo nějaké jiné. Téma „queerness“ a tak dále. Jo a myslím si, že v čem se to v mé hlavě protíná, tak je ta sociální spravedlnost. A pak ty nespravedlnosti můžou být z různých hledisek.“ (KP1)

„Snažíme se myslet na to, že program bude odrážet to, co děláme my a co nás zajímá. Ale mělo by to být i pro jiné skupiny, třeba i pro starší lidi. Takže občas jsme spolupracovaly třeba s Životem 90 a takovými organizacemi.“ (KP5)

Z rozhovorů také vyplynul příklad toho, že v rámci spolupráce dochází i k propojování různých feministických scén,⁴⁷ a oblastí sociální spravedlnosti, čímž dochází k nabourání falešných dichotomií mezi teorií a praxí či věděním a děláním (Collins a Bilge 2020: 232-233; May 2015: 35, 41):

„Prostě jsme chtěly udělat nějakou feministickou akci, která by nebyla komerční nebo nezisková, aby byla „zdola“, a zároveň jsme to chtěly propojit s LGBT a queer tematikou [a feministickým liberálním hnutím]. V té době byla levicová kritika mainstreamové LGBT duhové politiky, a tu jsme tam chtěly mít. Takže umožnit diskuzi na nějaká témata a propojit zajímavé lidi, kteří se věnují zajímavým tématům, a nějak to všechno dát v jeden čas na jedno místo. (...) Pro mě to bylo jako zjevení, že se to podařilo (...). Myslím si, že i [pro] ty další lidi, kteří byli moje, dejme tomu, souputnice nebo souputníci na projektech, tak že to pro nás bylo důležité.“ (KP16)

3.2.4. Kolektivní identita

Polletta a Jasper (2011: 285) definují kolektivní identitu mimo jiné jako vztah spojení jednotlivé osoby s širší komunitou, respektive jako „vnímaný sdílený status nebo vztah, který může fungovat spíše na úrovni představ než přímé zkušenosti a který je odlišný od osobní identity, avšak může tvořit její část.“ Kolektivní identita hraje v sociálních hnutích zásadní roli a je vyjadřována například prostřednictvím názvů či označení, narativů, symbolů, stylu oblékání a mluvení aj. a je spojována s pozitivními afekty.

⁴⁷ Nyklová 2014: 13.

Z toho, že se mnoho kolektivů za intersekcionalní označuje či se k intersekcionalitě jinak hlásí, Evans a Lépinard (2020) dovozují, že intersekcionalita je součástí jejich kolektivní identity (s. 16). Osoby účastníci se výzkumu pocházejí z celkem z dvanácti různých feministických kolektivů, přičemž šest z těchto kolektivů se veřejně označuje za intersekcionalní.⁴⁸ Tuto skutečnost lze vnímat tak, že intersekcionalita je pro mnoho kolektivů důležitá nejen z hlediska kolektivní identity, ale – jak popisuje následující podkapitola – mimo jiné rovněž z hodnotového hlediska.

3.2.4.1. Intersekcionalita jako hodnota

Některé osoby účastníci se výzkumu označily intersekcionalitu za hodnotu:

(otázka: Vy jako kolektiv máte na internetu, že jste intersekcionalní. Byla u vás ohledně toho nějaká diskuze?) „Ne, to jsou naše hodnoty. Nebylo potřeba o tom diskutovat.“ (KP14)

„Zároveň si myslím, že ten způsob, jakým to kolektiv používá – je v tom nějaká hodnota se za to prohlašovat, jelikož tím dáváme najevo, že intersekcionalita je důležitá.“ (KP17)

„Myslím, že [označení se za intersekcionalní slouží] jako popis hodnot, kterých se snaží dosáhnout. Myslím si, že ty hodnoty můžou být i nějaký ideál. (...) A samozřejmě někdo může říct, že je intersekcionalní a potom nebyť. A tak to je taky asi nějaký ideál.“ (KP5)

Z poslední citované části rozhovoru s KP5 je intersekcionalita vnímaná nejen jako hodnota, ale rovněž jako „ideál“, tzn. cíl, jenž nemusí být dosažitelný (či to ani není možné), ale je důležité se k němu přibližovat. To odpovídá konceptu intersekcionality jako „pohyblivého cíle“ (Luft a Ward 2009 dle Tungohan 2015: 3), něčeho, co je stále na dosah ale nelze se k tomu přiblížit. Tento přístup má zajistit, že intersekcionalita dále zůstane modelem, který je „stále ještě vizionářský, stále ještě nedosažitelný, a tak interaktivní a inkluzivní, že se ho ještě nepodařilo dosáhnout“ (Tungohan 2015: 3).

3.2.4.2. Normativní přístup k intersekcionalitě

⁴⁸ Některé další osoby účastníci se výzkumu, jež jsou součástí kolektivů, které se za intersekcionalní výslovně neoznačují ani s intersekcionalitou explicitně nepracují, rovněž zmínilo, že koncept intersekcionality považují za důležitý.

Evans a Lépinard, v návaznosti například na Weldon (2008: 217) či Tungohan (2016) dovozují, že intersekcionalita se stala normativním závazkem (Evans a Lépinard 2020a: 6, rovněž Hancock 2007: 249; Okolosie 2014: 90; Davis 2008; Evans 2016 v kontextu feministických univerzitních spolků ve Spojeném království) a nezbytnou podmínkou „dobrého“ feministického a queer aktivismu (Evans a Lépinard 2020b: 291, taktéž Laperrière a Lépinard 2016: 375).

Shrnují výzkumy týkající se intersekcionality ve feministických a queer hnutích v několika zemích světa a docházejí k tomu, že k přijetí intersekcionality ze strany kolektivů a organizací může docházet v reakci na „transnacionální normy dobrého aktivismu“: „Konfrontovány s otevřenou kritikou své nedostatečné inkluzivity, mainstreamové a/nebo dominantně bílé organizace se snaží přijmout intersekcionalitu jako novou „dobrou praxi“ aktivismu“ (Evans a Lépinard 2020b: 291). Autorky uvádějí, že intersekcionalita se stala normou, či alespoň „žádoucí formou feministického a queer aktivismu“ minimálně ve Spojených státech amerických (Laperrière 2020, viz také Weldon 2008), Kanadě (Labelle 2020) a Spojeném království (Evans 2016, 2020) (Evans a Lépinard 2020b: 289-290). V těchto kontextech jsou „dobré“ aktivistické praktiky jasně posuzovány ve vztahu k normě intersekcionality.

Normativní požadavek intersekcionality se objevoval i v některých rozhovorech:

(otázka: A když jsi zmiňoval, že jedna z věcí jsou sdílené hodnoty, tak jaké to jsou hodnoty?) „No to je těžké. Asi jako určitě feministické, ale určitě bude v Česku organizace, která se považuje za feministickou, ale nebyla by v souladu s našimi hodnotami. (...) Spíš to budou hodnoty intersekcionalního feminismu, když už feminismu. A inkluzivity.“ (KP2)

„Tím, že tam máme obě ty slova [pozn.: intersekcionalní a feministický], tak se snažíme zdůraznit tu příchut' feminismu. To, jak vnímáme feminismus my. I když si myslíme, že všichni by tak měli vnímat feminismus. A neznamená to, že bychom byly vždycky stoprocentně intersekcionalní, jenom že je to ta hodnota, kterou bychom chtěly.“ (KP3)

Některé osoby účastníci se výzkumu šly ještě dál a navazovaly své normativní vnímání intersekcionality na dnes již relativně rozšířenou frázi „feminismus musí být intersekcionalní, jinak bude k ničemu“⁴⁹ („My feminism will be intersectional or it will be bullshit“) (Flavia Dzodan cit. dle Ahmed 2017: 5):

⁴⁹ Český „usměrněný“ překlad převzatý z Kolářová K. (2018: 28).

*„Pro mě obecně musí být feminismus intersekcionalní, jinak jsi součástí problému.“
(KP4)*

„Vzpomínám si, jak jsem si říkala: „Pořád zapomínám napsat intersekcionalní, protože takový je feminismus samotný – pokud není intersekcionalní, není to feminismus“. A pak jsem si řekla „ano, nicméně ne každý to tak chápe, protože ne každý je tak moc součástí diskurzu,“ takže si myslím, že je prostě důležité to slovo používat, dokud se nestane nadbytečným, dokud feminismus každého [z nás] nebude intersekcionalní.“ (KP11)

Na normativní apel intersekcionality v současném feministickém aktivismu reagovaly některé osoby účastníci se výzkumu vcelku kriticky, jiné se cítily být umlčovány a za nejlepší přístup považovaly se k intersekcionalitě nevyjadřovat:

„Co to vlastně je ta intersekcionalita? Reakce by na to byla: „Cože? Zbláznila jsi se? Všichni jsme teď tady intersekcionalní.“ (KP12)

„Když se podíváš na Feminismus pro 99 %, vůbec se o intersekcionalitě nezmiňují a myslím, že to je nejlepší přístup, lepší než proti ní argumentovat, než ji konfrontovat.“ (KP19)

Podle Eszter Kováts (2020: 16) se intersekcionalita „stala v levicových feministických kruzích na západě natolik hegemickou, natolik nekritizovatelnou, že pokud se někdo odváží ji zpochybňovat, může být snadno označen za rasistického, -fóbního, zpátečnického, či může být přirovnán k pravici“. Dle Diany Young (2020: 19) přístup k intersekcionalnímu feminismu jako jediné správné formě feminismu představuje falešnou dichotomii, jelikož máme více možností volby, než jen mezi intersekcionalitou a feminismem „k ničemu“ (*bullshit*).

I v některých rozhovorech se promítal respekt k různým formám možného děláni feminismu:

„Nezažívám to, že bychom „judgovali“⁵⁰ organizace, které mají ten feminismus trochu jiný než my.“ (KP1)

„Většina z nás preferuje intersekcionalní feminismus. Máme pár liberálních feministek, ale to není nic proti ničemu. Není to jako, že „my vysloveně nesouhlasíme, že existuje nerovnost“ (...), je to spíš, že mají trošku jiná pohled na to, jak by se věci měly řešit. Není to tak, že by byly proti myšlenkám intersekcionalního feminismu.“ (KP15)

Naopak v jednom rozhovoru byla intersekcionalita považována za sice přínosný koncept, avšak z hlediska šíře svého záběru rozmělnuje aktivistickou pozornost více směry, nikoliv vhodný ve

⁵⁰ Pozn. LD: Ve smyslu „odsuzovali“.

všech případech. Intersekcionalní přístup by tedy měl být volen v závislosti na cíli, jehož chce kolektiv dosáhnout (KP10, KP8).

Odlišné názory panovaly rovněž v tom, zda stačí intersekcionalitu praktikovat směrem dovnitř kolektivu (například ve formě inkluzivity ve vztahu k potenciálnímu či existujícímu členstvu a zajištění rozmanitého a bezpečného prostředí – KP2), nebo je bezpodmínečně nezbytné intersekcionalní praktiky směřovat i ven (zejména ve vztahu k akcím kolektivu – dávání hlasu a reprezentace marginalizovaných osob a skupin – KP17, či ve vztahu ke spolupráci s jinými kolektivy, zaměřujícími se primárně na jiné oblasti sociální spravedlnosti – KP8). V níže uvedené části rozhovoru (KP17) lze rovněž identifikovat tendenci považovat pouze intersekcionalitu směrem *ven* za *praktickou* formu intersekcionality, což je poměrně úzké vymezení:

„Je důležité si zjistit (...) jak kolektiv funguje interně, protože interní intersekcionalita je hodně důležitá a veřejně to vždy nejde nutně poznat, protože když začínáme a jsme menší, tak trvá, než se k praktické intersekcionalitě dostaneme. Záleží nám na obojím. (...) Pro nás je důležité vidět, že (...) členstvo je rozmanité nebo z vnitřních hodnot nebo budoucích vnitřních plánů je pro ně tohle téma, které se snaží uvést do praxe. Když to vidíš interně, neznamená to, že se to ve veřejné sféře odrazí. Zároveň pokud by to byl nějaký hodně dlouho fungující kolektiv, který určitou vnitřní intersekcionalitu má a je tam rozmanitost a dělají to dobře, ale na veřejnosti ta svá témata neprezentují super intersekcionalně, tak je to na pováženou.“ (KP17)

„Je to [pozn.: intersekcionalita] přístup k životu a k různým otázkám, který reflektuje různé nerovnosti, které tady mezi námi jsou. A vnímá jako důležité je narovnávat. Což si zároveň nemyslím, že musí být nutně součástí – ta aktivní část –, ale minimálně to reflektovat.“ (KP2)

„Je intersekcionalita v rámci kolektivu, kterou vnímám za mnohdy problematickou, a potom je intersekcionalita v rámci kolektivů, to znamená sdružení kolektivů, a ta si myslím, že je nosná. Že ve schématu třídního boje nebo antikapitalistického boje (...), tak daný feministický kolektiv hraje roli intersekcionalní, protože se zabývá ženami. A třeba jiný kolektiv se zabývá třeba Romy. A ten cíl je vlastně společný, ale oni vynakládají sílu na to, aby se zaměřili čitelně a asi mnohem víc produktivně na jednu z těch škatulek, a to si myslím, že je produktivnější, než když jeden kolektiv se snaží obsáhnout všechny ty škatulky. (...) Že společně s dalšími kolektivy tvoří

intersekcionalitu, protože spolupracují s organizacemi, které se zaměřují na jiné identity.“ (KP8)

Z výše uvedených citovaných rozhovorů lze sledovat tenzi mezi intrakategoriálním přístupem (analýza komplexity *uvnitř* sociální skupiny organizované podle konkrétní analytické kategorie) a interkategoriálním přístupem (analýza vztahů mezi sociálními skupinami *napříč* analytickými kategoriemi) (McCall 2005). Z výše citované části rozhovoru (KP8) dále plyne zavržení přístupu *intersekcionalita zevnitř* (Carastathis 2013) a příklonění se pouze k jedné z forem budování intersekcionalních spoluprací, a to prostřednictvím zastoupení *dalších* marginalizovaných skupin (nikoliv však prostřednictvím zastoupení *vícenásobně* marginalizovaných skupin) (Evans a Lépinard 2020a: 5, 8).

3.2.4.3. Intersekcionalita jako vymezení se

Označení se za „intersekcionalní“ dle Evans a Lépinard (2020a: 7) jimi zkoumané feministické a queer kolektivy a organizace využívají jako pro vymezení se vůči jiným, neintersekcionalním organizacím. Rozhovory s účastnictvem mého výzkumu rovněž intersekcionalitu takto intersekcionalitu využívají, přičemž níže identifikuji tři možné druhy feministických kolektivů a organizací, vůči nimž se intersekcionalní kolektivy zamýšlejí vymezit.

3.2.4.3.1. Vůči liberálně-feministickým organizacím

Z rozhovorů poměrně často vyplývalo, že nálepka intersekcionality a koncept samotný je dáván do opozice k liberálnímu feminismu,⁵¹ či k neoliberálnímu feminismu, v němž je feminismus redukován na individualistické rozvíjení vlastní kariéry:

„Když se kolektiv označí za feministicky intersekcionalní, tak je vidět, že o tom svém feminismu hodně přemýšlí. A vysílá zprávu „nejsme liberální feministky“.“ (KP7)

„Myslím si, že je to spíš o tom „signálování“. Nebo dávání některých věcí do popředí, aby to fakt bylo jasné. (...) Myslím si, že v [kolektivu] sdílíme definici feminismu, která je intersekcionalní, tím pádem bychom asi nemuseli používat oba pojmy. Ale zároveň to vůbec není tak jednoduché, co se týče obecného vnímání toho slova. V Česku si spousta

⁵¹ Dle Alison Jaggar (1977) liberální feminismus usiluje o zlepšení postavení žen a co nejsvobodnější možnost každé jednotlivé ženy zvolit si vlastní společenskou roli a soutěžit s muži za co nejrovnějších podmínek (1977: 6-7,9).

lidí myslí, že nepotřebujeme feminismus, protože ženy mohou chodit do práce. (...) Je asi důležité říct, že jsme vyloženě antikapitalistický kolektiv. Shodneme se v tom, že nestačí dělat neoliberální feminismus a ženy, když jsou CEO, tak feminismus vyhrál, ale že je potřeba to dělat intersekcionalně. (...) Že feminismus je pro všechny a nejenom pro „girl boss CEOs“.“ (KP3)

„Často se [feminismus] definuje jako snaha o rovnost mezi muži a ženami. Ale já mam osobně radši snahu o rovnost všech, bez ohledu na gender. A nejen na gender, protože si myslím, že je tam hodně důležitá intersekcionalita. A už jsem ve fázi, kdy mi liberální feminismus nestačí. Osobně vnímám feminismus jako snahu o maximálně spravedlivou společnost.“ (KP15)

„Rozumím tomu. Když máš na Facebooku 50 slov, tak tam musíš něco napsat, a rozumím tomu, co se tím [pozn.: označením se za intersekcionalní] chce říct. Není to jako liberální, feministický retardní klub. V pohodě, do toho bych šla.“ (KP12)

Lépinard upozorňuje na to, že feminismus je silně zakořeněný v liberalismu (Lépinard 2014: 128). V současné společnosti se především liberálně-feministické organizace stávají institucionalizovanými a tím také častěji součástí mainstreamového diskurzu. Tungohan (2015) se zaměřuje na zkoumání tvrzení, že advokační skupiny a jiné „mainstreamové“ feministické organizace (za tyto považuje všechny organizace, jež nejsou součástí „aktivismu zdola,“ tj. nekomerčního aktivismu) nikdy nemohou dosáhnout opravdového *intersekcionalního* aktivismu, protože jsou „v konečném důsledku nefunkční, jelikož existují v rámci (a nikoli mimo nebo proti) nefunkčních politických a právních institucí“ (Spade 2013 dle Tungohan 2015: 5).

Ve svém výzkumu Tungohan výše uvedené tvrzení zmírňuje, když dochází k tomu, že i mainstreamové feministické organizace teoreticky mohou být intersekcionalní, avšak jejich prorostlost v zavedených institucích jim výrazně ztěžuje možnost podílet se na *strukturálních* změnách společnosti a možnosti odporu proti utlačovatelským mocenským vztahům. Tungohan v návaznosti na další feministické autorky uvádí, že realizace intersekcionalního aktivismu začíná být problematická v momentu, kdy se kolektivy tzv. NGOizují (Sangtin Writers 2010) – jsou „složené z placených profesionálů,“ „zavázané sponzorům“ a „upřednostňují poskytování služeb“ (INCITE! 2007 dle Tungohan 2015: 5).⁵² V takovém případě podle

⁵² Sangtin Writers (2010) tuto dynamiku dokládají na příkladu indického grassrootového shromáždění osob pohybujících se ve farmářství a zemědělství v indickém státu Uttarpraděš, které v momentu, kdy začalo rozšiřovat

Tungohan dané organizace „ztrácejí své kritické kapacity a ignorují potřeby lidí, které dle vlastních slov zastupují,“ (Tungohan 2015: 5).

Mainstreamové feministické organizace tak sice údajně nemohou dosáhnout opravdového intersekcionalního aktivismu, nicméně mohou se alespoň snažit uvést své praktiky do souladu s intersekcionalními principy, a to „odmítnutím „kariéristických modelů organizování se zdola,“ „vytvořením struktur, jež budou více odpovídat vizi společnosti, kterou se snaží budovat,“, jakož i tím, že pochopí, že jsou „odpovědné sociálním hnutím... [ale] nejsou jejich součástí,“ (INCITE! 2007: 10, 15 cit. dle Tungohan 2015: 13).

3.2.4.3.2. Vůči „ženským“ organizacím

V rozhovorech se kromě vymezení se proti liberálně-feministickým a neoliberálních organizacím objevovalo i vymezení se proti „ženským“ organizacím:

„Hodně „nevibíme“⁵³ s myšlenkou individualismu a nějakého esencialismu a takových věcí. Některé odnože feminismu mohou být zaměřené jenom na ženská práva a nesnaží se třeba spolupracovat s dalšími aktivistickými spolky. Nebo se snaží třeba jen změnit jeden zákon. A ne, že by to bylo špatně, ale my se snažíme dělat trošku něco jiného. Mít ten přesah trošku delší a víc se soustředit na komunitu.“ (KP3)

„Zároveň určitě i spousta českých, hlavně mainstreamovějších institucí je feministických, ale je to právě hodně o nějaké dichotomii muži-ženy a nejde to nikam moc dál. Není to [pozn.: intersekcionalní označení] nějaké vyhranění se vůči tomu, ale upřesnění, co je za nás feminismus.“ (KP2)

„Myslím si, že feminismus není jenom o ženách, ale o všech utlačovaných patriarchátem. Což jsou všichni kromě cis mužů. Někteří lidé vnímají feminismus jako ideologii, která má nějakým způsobem chránit nebo bojovat za cis ženy, ale podle nás to tak vůbec není. Podle mě spektrum lidí, kteří jsou oběťmi patriarchátu, je hodně široké a náš feminismus zahrnuje všechny, kdo jsou proti patriarchátu.“ (KP8)

svou pozornost a rámování od jediné definice ženství v podobě ženy - oběti násilí - na propojení s dalšími mocenskými vztahy (kastovním systémem, třídou a dalšími formami marginalizace), přišli o podporu sponzorů (Tungohan 2015: 5-6).

⁵³ Pozn. LD: Ve významu „nesouzníme“.

Je patrné, že „ženské“ feministické organizace jsou často ztotožňovány s mainstreamovými (KP2) a staršími zavedenějšími organizacemi (KP1). Evans a Lépinard si všímají toho, že právě forma a zavedenost (délka fungování) organizací ovlivňuje pravděpodobnost implementace intersekcionalních praktik (2020b: 294).

Výzkum Strolovitch (2007) ve vztahu mimo jiné k marginalizovaným skupinám žen došel k tomu, že mainstreamové organizace, jež ženy hájí, mají tendence „zvýhodňovat zvýhodněné podskupiny“ a „marginalizovat zájmy znevýhodněných skupin“ (Strolovitch 2007 dle Al-Faham, Davis and Ernst 2019: 254).

Wadsworth (2011) si v souvislosti s dynamickou povahou moci a tím, že i ženy se mohou podílet na utlačovatelských vztazích, všímá toho, že „naše zapojení do různých systémů nadvlády znamená, že existuje několik způsobů, jak můžeme vystupovat jako dominantní a zároveň chápat samy sebe jako účastníci se osvobozující politiky“ (Razack 1998: 159 cit. dle Wadsworth 2011: 204).

3.2.4.3.3. Vůči TERF přístupu k feminismu

Součástí feministického diskurzu je dekonstrukce nejen sociální kategorie „žena“, ale rovněž „gender“ (Butler 2014 aj.) či „pohlaví“ (Fausto-Sterling 1996 aj.). Určitý směr myšlení však zastává názor, že subjektem feminismu jsou pouze cis ženy a transgender ženy jsou z něj nejen vyloučeny, ale případně dokonce představují pro feministické požadavky hrozbu (například ve vztahu k prostorům, které by měly být určené výlučně pro ženy). Tento směr myšlení je označován jako „TERF“ (v angličtině *trans-exclusionary radical feminist – TERF*).

Z některých rozhovorů vyplývalo, že označení se za intersekcionalní slouží právě k vymezení se proti TERF přístupu k feminismu:

„Slovo intersekcionalní upřesňuje to, jaký feminismus tím myslíme. TERF hnutí je také jakoby feministické, ale pro mě to totálně není ten samý feminismus, který vnímám já jako vlastní pro sebe. Ale používají slovo „feminismus“ a tak je fajn dát vědět, jaký feminismus to je.“ (KP2)

„Když tam máme intersekcionalní, taky bychom nemuseli dávat trans inkluzivní, ale když k nám jela paní z Polska a říkala, že byla hrozně ráda, když to tak viděla, protože si nebyla jistá jestli...že v dnešní době to není samozřejmé.“ (KP3)

3.2.4.3.4. Univerzalita feminismu jako označení

Je otázkou, zda je samotné označení „feminismus“ v současnosti dostatečně univerzální na to, aby naplnilo potřeby všech feministicky smýšlejících osob. Názory na tuto otázku se lišily – některé osoby účastníci se výzkumu se domnívaly, že nikoliv, případně že univerzalitu ve smyslu spravedlnosti / rovnosti / svobody *pro všechny* zajišťuje teprve nálepka intersekcionality:

„Přemýšlím nad slovem feminismus a nad tím, že slovo feminismus ze své podstaty není intersekcionalní.“ (KP1)

„To jsem taky zmínila u toho pojmenování, že jsme chtěly univerzálnější pojem [než „feministický“], což tam potom dodala ta intersekcionalita.“ (KP9)

„V Česku je hrozný problém se slovem feminismus obecně, že si pod ním laická veřejnost představuje cosi, co není úplně feminismus, a ta intersekcionalita to posouvá ještě někam jinam, ještě možná dál (...). Myslím si, že tím [že se kolektiv označí jako intersekcionalní] může kolektiv vyslovovat to, že je feministický, ale v tom intersekcionalním slova smyslu. (...) [Tím] myslím inkluzivní nejen vůči tomu, že tady máme muže a ženy a že ženy mají mít stejná práva jako muži, což je určitě velkou součástí feminismu a velkou součástí historie feminismu a tak dál. A zároveň určitě je to v souladu s našimi hodnotami, ale není to jen o tom, je to o spoustě dalších nerovností, které tam jsou a na které to slovo feminismus moc nemyslí...záleží, jak člověk to slovo nazírá a pro někoho to tam je, ale pro spoustu lidí ne. Hlavně pro tu veřejnost, která si pod feministkami typicky představí nějakou ženu, která bojuje za práva žen. Ale tohle je posunutí se trošku ještě dál.“ (KP2)

„Je to aktivismus, kde je intersekce různých faktorů, skrze které mohou být lidé znevýhodnění. Není to jen [gender], ale také třída, kulturní kapitál, jestli jsi z vesnice nebo města. Kvůli tomu slovo „feministické“ nestačí, protože nevěřím, že je jen jeden důvod, kvůli kterému jsou lidé znevýhodnění. Není to jenom [gender], jen třída, je to intersekce různých důvodů.“ (KP12)

Jiné osoby účastníci se výzkumu naopak zdůrazňovaly, že feminismus je *pro ně* univerzálním označením, zahrnujícím všechny formy útlaku.

„Já tomu říkám feminismus, který už negenderuje. Že už nekope jenom za práva žen a rovnost žen, ale všech lidí. (...) Takhle já vnímám feminismus. (...) Když jsme vymýšleli ten název, tak jsme chtěli něco, co to zahrne, ale lepší název [než „feministický“] jsme nenašli. A [jiná členka kolektivu] vysvětlila, že to je implikace feminismu, takže to tak bereme.“ (KP9)

„Pro mě je hrozně důležité, že ta definice feminismu, se kterou souzním, obsahuje hrozně moc věcí a obsahuje všechny formy útlaku, které vytváří patriarchát a kapitalismus v takovém sloučeném, zlém klubičku. Takže samozřejmě je to systematický útlak žen, ale zároveň je to útlak queer lidí a je to útlak lidí, kteří jakkoliv nezapadají do kapitalistického patriarchálního modelu schopného produktivního člověka, normálního člověka, „whatever that means“. Takže útlak lidí s postižením, útlak lidí, co jsou pracující třída atd. Nejen bílých lidí. A podpora vzájemné péče, spolupráce a vzdoru.“ (KP3)

Zaznívalo rovněž zdůraznění, že existuje více druhů feminismů, a tedy používání obecného termínu „feminismus“ (implikujícímu jednotnost) homogenizuje tyto odlišné formy různých feminismů:

„A pak ještě druhá problematičnost, která mě napadá, je, že když se používá feminismus, tak to může vyznívat, že existuje jen jeden feminismus. A já vnímám, že existují různé feminismy, které mohou být hrozně rozdílné a že ten jeden pojem to všechno smrskne dohromady.“ (KP6)

3.2.5. Kritické pohledy a zkušenosti s intersekcionalitou

Intersekcionalita představuje komplexní téma s dlouhou historií, k němuž se – především v kontextu Spojených států amerických – pojí obsáhla odborná literatura, jež je k tomuto konceptu z různých důvodů kritická. Některé aspekty, vzbuzující kritiku, se objevovaly i v některých rozhovorech s účastnictvem výzkumu, přičemž tato kritika se vztahovala k intersekcionalitě jednak na teoretické úrovni, tak na úrovni osobní zkušenosti s tím, jak je intersekcionalita využívána (či někdy zneužívána) v praxi.

3.2.5.1. Intersekcionalita jako koncept ze západních akademických kruhů

V odborné literatuře, zejména v západním kontextu, se často objevuje názor, že intersekcionalita se vlivem svého začlenění do osnov akademických institucí, stále více poplatných „neoliberálnímu globálnímu režimu“ (Aguilar 2015: 203 cit. dle Young 2020: 19), stala depolitizovanou (Bilge 2013, Collins 2015 dle Broad 2017: 41) a „vybělenou“ (*whitened*) (Bilge 2013). A to do takové míry, že Sirma Bilge hovoří o „konci intersekcionality“ (Bilge 2013 cit. dle Kolářová K. 2018) a připouští, že je třeba „zachránit intersekcionalitu od (akademických) studií intersekcionality,“ (Bilge 2013 a Collins 2015: 11 dle Broad 2017: 41). Stále častěji se lze setkat s vymazáváním původu kořenů intersekcionality v aktivismu nebílých žen, vycházejícímu ze zkušeností těchto žen s vícenásobnou marginalizací (tamtéž).

Kritiku z hlediska kooptace intersekcionality neoliberalismem v důsledku její popularizace na západních akademických institucích lze najít i v rozhovorech s některými osobami z účastnictva výzkumu:

„Jak jsem na té akademické půdě, tak se všechno devaluje. Patnáct let zpátky jsem byla nadšená z intersekcionality a teď jak to pořád slyšíš a vidíš občas, co to znamená, a ono to neznámá nic. To je trochu jako projekty pro Evropskou unii, které používají klíčová slova, aby projekt prošel. I teď musíš mít klíčová slova.“ (KP12)

„Máš všechny ty ženy z LSE [London School of Economics], všechny ty bílé ženy, které pracují s intersekcionalitou, to naznačuje, že intersekcionalita ztrácí na ohlasu, takže si myslím, že byla zkorumpovaná (...). Ale protože [intersekcionalita] byla kooptovaná, existují lidé v rámci studií černých žen, kteří říkají: "Dobře, musíme si najít něco jiného, nebo se vrátit k původnímu významu intersekcionality."“ (KP19)

V tomto ohledu docházelo vcelku často (KP8, KP11, KP12, KP17, KP18, KP19) z hlediska přístupu k intersekcionalitě k odlišování mezi západním a českým kontextem:

„Často drtivá většina příkladů, se kterými jsem vyrůstala, byly absolutně neintersekcionalní [organizace], které si to dávají na první místo, aby se mohly cítit a vypadat dobře. Já k tomu slovu mám negativní vztah, obzvlášť, když je takto centrované. Mám pocit, že je to nějaká výmluva, že když si to napíšeme, tak to pak nemusíme dělat. (...) Nemyslím si, že v Česku je to až tak prevalentní, jako na tom západě, že jsme do tohoto bodu nutně nedošli, ale pro mě je to stále velmi zabarvené“ (KP17)

„To je otázka například „Black lives matter“, no samozřejmě, že „matter,“ ale tady v tomto prostoru bychom se měli soustředit – samozřejmě solidární demonstrace –, ale

měli bychom řešit rasismus tady, a ne jenom rasismus v USA. Tady ten rasismus také je, a hlavně vůči Romům, Asiatům (...). Takový akademický kolonialismus, který se objevuje na aktivistické půdě.“ (KP12)

Broad (2017) zdůrazňuje, že „intersekcionalní hnutí“ nejsou monolitem a že odlišný historický kontext kolektivů vztahujících se ve své činnosti k intersekcionalitě nám může pomoci osvětlit, jak politické prostředí ovlivňuje formu daného projevu intersekcionality (s. 46, viz rovněž podmínka historické a lokální kontextualizovanosti intersekcionality dle Collins a Bilge 2020: 228-231).

V tomto ohledu Kováts (2020) poukazuje ve vztahu k intersekcionalitě na specifický kontext středovýchodní Evropy z hlediska závislosti daných zemí na zahraničních investicích a k „architektury EU,“ stavících tyto postsocialistické státy do role kolonií EU s levnou pracovní silou (včetně ve vztahu k genderovanosti péče a jejímu globálnímu řetězení) (s. 18).

Kateřina Kolářová (2018) se dále v návaznosti na Edwarda Saida (1983) zamýšlí nad tím, nakolik lze v českém kontextu sledovat projevy intersekcionality jako *travelling concept* a ptá se: „Jak by mohla v českém postsocialistickém kontextu vypadat „politika identit“, nevyprázdněná neoliberální politikou spořádanosti a příslibem symbolické inkluze?“ (Said 1983 dle Kolářová 2018: 25-26).

3.2.5.2. Individualizace a esencionalizace

V některých částech rozhovorů lze ve větší či menší míře sledovat mimo jiné i redukcí intersekcionality toliko na pomůcku k popisu identity, bez návaznosti na kritiku vztahů moci.

„Intersekcionalitu beru jako průsečíky různých charakteristik, které mohou lidé žít a prožívat. Představím si kolonky: třídní, rasové, identity – co všechno nějakým způsobem vypovídá o člověku a jak by se mohl identifikovat, ať už je to např. že jsem matka, jsem bílá, jsem ve starší skupině lidí v určitém věku, ve střední platové vrstvě, které dokáží lidi spojit, ale i rozdělit.“ (KP14)

Chun, Lipsitz a Shin (2013: 922) se staví kriticky k tomu, že intersekcionalita se někdy interpretuje jako „nástroj pro vytváření jakési osobní designérské identity založené na složitosti a rozporuplnosti individuálních biografii.“

Z několika rozhovorů nadto však vyplynulo, že intersekcionalita může být v praxi používána nekonstruktivním či útočným individualizujícím způsobem. Za povšimnutí stojí, že ke všem negativním osobním zkušenostem se zneužitím intersekcionality, popsány v této kapitole, došlo v zahraničí.

„Podle mě jsme se o tom bavily, ale začíná to být takové klišé, jako že „check your privilege.“ Také jsem se bavila s jednou kamarádkou, tak říkala, že byly ve Španělsku a že všichni tam byli spokojeni. Zapsala se se dvěma holkami na workshop o genderu a feminismu a bylo tam hodně z toho „check your privilege“. Dopadlo to tak, že i přestože tam byli lidé z Anglie, Španělska a z Německa, tak ty Češky byly skoro nejvíce privilegované. Nebyly lesby a bylo tam hodně otázek z těch „identity politics.“ Všechno je to tak, jak to používáš. „Check your privilege“ začalo být takové, že se za tím schovám. (...) Mám s tím trochu problém. Velmi často je to kvůli tomu, abys na někoho zaútočila: „Ty, check your privilege!“ (KP12)

„Ale zároveň to vyvíjí hierarchii útlaku, jakože někdo je víc nebo míň na základě toho, kolik nasbírá bodů za ty různé sekce. A v tom může být intersekcionalita obstruktivní v tom – a s tím já souhlasím –, že se jednotlivec, nebo i seskupení, soustředí na jeden z těchto bodů v rámci těch sekcí intersekcionality, ale reálný utlačovatel, v mojí mysli kapitalismus, uniká, protože na něj nezbyvá pak síla, nebo vůbec iniciativa. A to si myslím, že je spíš takový rozklad intersekcionality, který vidíme.“ (KP8)

Výše uvedený jev je v odborné literatuře nazýván tzv. olympiádou útlaků (*oppression olympics*). V návaznosti na Elizabeth Martinez (1993) ho zpopularizovala Ange-Marie Hancock (2007). Olympiáda útlaků označuje „domnělou soutěž mezi marginalizovanými skupinami o to, která z nich prožila největší utrpení a zaslouží si tak zlatou medaili za tu „nejutlačovanější“ (Hancock 2011 dle Al-Faham, Davis a Ernst 2019: 259, viz také Kováts 2020: 17), přičemž však mocenské vztahy zůstávají beze změny (Hancock 2007).

K tomu Collins (1997) uvádí: „Ačkoli je lákavé tvrdit, že černé ženy jsou utlačovány více než ostatní (...), jednoduše to nemusí být pravda,“ (Collins 1997: 74 cit. dle Yuval-Davis 2012: 46). Al-Faham, Davis a Ernst (2019) dále poznamenávají, že olympiáda útlaků znemožňuje vytváření solidarity a nakonec nepomáhá nikomu (s. 259-260).

Soupeření o status nejvíce utlačované skupiny však není jediné, co z výše citovaných rozhovorů vyplývá. Lze z nich sledovat rovněž tzv. *weaponizaci* intersekcionality – tj. její zneužití za účelem delegitimizace druhé osoby. Kováts (2020: 18) uzavírá, že „namísto toho, abychom ostatním říkali, aby si 'zkontrolovali svá privilegia', a zjišťovali, kdo [z nás] je nejvíce utlačovaný, měli bychom hledat způsoby, jak dané problémy řešit. Spojenectví by se mohla vytvářet nejen (možná ani ne primárně) mezi různými lidskoprávními [skupinami] (duhová koalice), ale rovněž mezi feministkami a zdravotními sestrami, odbory a matkami dětí s „postižením“, svobodnými matkami a pracovníci pečujícími o seniory - mezi východem a západem.“

Kováts (2020) dále ve vztahu k obrázku intersekcionality jako „kruhu moci a privilegií“ (přiložený jako příloha č. 5 této diplomové práce) kriticky poukazuje na to, že individualizovaný přístup k intersekcionalitě přistupuje ke kategoriím diference jako ke statickým (tzn. jedni jsou vždy a ve všech případech utlačováni a druzí vždy a ve všech případech utlačujícími), a pracuje s nimi dekontextualizovaným/ahistorickým a aditivním způsobem, založeném na diskriminaci (2020: 17-18).

V tomto důsledku vede intersekcionalita v praxi k esencializaci druhých, což vyplynulo rovněž z níže uvedeného rozhovoru:

„S někým jsem se hádala a on (...) chtěl, abych mu ukázala, 'kde si stojím' a ukázal mi takový „kruh myšlenek“ (...), protože předpokládal, že to je samozřejmé. Tak jsem řekla: 'Tohle je [tvoje] ideologie. To, co po mně chceš, je, abych zkompromitovala své chápání světa tak, aby odpovídalo tvé ideologii'. (...) Intersekcionalita je takový kruh útlaku, kdy máš ukázat, kde se [v něm] nacházíš. (...) Intersekcionalita znamená, že jsi ztotožňovaná se svou odlišností.“ (KP19)

Collins a Bilge (2020) připomínají, že v rámci zkoumání intersekcionality došlo ke změně přístupu k identitě od „toho, co někdo má, k tomu, co někdo dělá,“ (2020: 166, zvýraznění v původním textu). Identity jsou performativní, dynamické (nikoliv fixní) a mění se kontext od kontextu, avšak vždy jsou předmětem mocenských vztahů (tamtéž). Identita je „neustále se měnící proces zaujímání pozic (*positioning*)“ a „nikdy nedokončený proces stávání se“ (Hall 2017: 16 cit. dle Collins a Bilge 2020: 166, zvýraznění v původním textu). Esencializující přístupy k intersekcionalitě naopak chybně pojímají identitu jako něco fixního a neměnného (Collins a Bilge 2020: 178).

Kováts si v tomto ohledu v souvislosti mimo jiné s výše zmiňovaným obrázkem intersekcionality jako „kruhu moci a privilegií“ (viz příloha č. 5 této diplomové práce) všímá toho, že současná mainstreamová praxe intersekcionality ignoruje třídu (viz následující podkapitola) a je „aditivní, statická, dekontextualizovaná a individualizovaná,“ (2020: 16). Kromě neoliberalní kooptace intersekcionality spatřuje důvod těchto jevů mimo jiné rovněž v tom, že intersekcionalita vznikla ve Spojených státech amerických, které jsou daleko více individualizované (Kováts 2020: 16).

3.2.5.3. Kritika z marxistických pozic

Několik osob účastnících se výzkumu se k intersekcionalitě explicitně vyjadřovalo z marxistických pozic. Hlavní důvod kritiky intersekcionality z jejich pohledu představoval zejména princip neredukovatelnosti (Carastathis 2014: 308), tedy že všechny systémy moci spolu vzájemně souvisejí, přičemž žádný z nich nemá před ostatními kauzální či vysvětlující přednost (Collins a Bilge 2020: 781).

Podle Marthy Gimenez (2018) podle ní je intersekcionalita „nejnovějším příkladem akademického a politického „odklonu od třídy,““ (2018: 108). Gimenez poukazuje na to, že mezi třídou a jinými systémy moci existuje „kvalitativní rozdíl“ a třída tak nemůže být chápána „jen jako další systém útlaku“ (tamtéž, s. 26): „Zatímco rasismus a sexismus nemají žádnou spásnou (*redeeming*) vlastnost, třídní vztahy jsou dialekticky jednotou protikladů; jsou místem vykořisťování a zároveň objektivně [i] místem, kde se utvářejí potenciální činitelé společenské změny,“ (tamtéž, s. 31). Pouze třída pracujících má totiž kolektivní sílu svrhnout kapitalismus (Smith 2017).

Gimenez dále cituje Deliu D. Aguilar, když uvádí: „Právě kapitalistický způsob výroby a z něj vyplývající společenské vztahy jsou klíčem k pochopení toho, proč se gender, rasa a další znaky identity mění v útlak ... kategorie identity jsou aktivovány jako mechanismy usnadňující vykořisťování,“ (Aguilar 2015: 211-212 cit. dle Gimenez 2018: 101). „Kapitál je intersekcionalní. Vždy se prolíná (*intersects*) s těly, která produkují práci. Proto je akumulace bohatství zakotvena v rasových a genderových strukturách, které ji posilují.“ (Eisenstein 2014 cit. dle Collins a Bilge 2020: 781).⁵⁴

⁵⁴ Výše uvedený přístup dle Gimenez nemá naznačovat redukci genderového či rasového útlaku na třídní útlak; cílem je popsat, že třídní moc je zásadní „bezejmennou“ mocí, která je základním zdrojem toho, k čemu dochází v rámci sociálních interakcí založených na „intersekcionalitě,““ (tamtéž, s. 32). Opačný názor nabízí Collins a

Některé osoby účastníci se výzkumu kategorii třídy považují za důležitou, ale nikoliv za primární:

„Myslím, že (...) „identity politics“ zahrnují velkou problematiku a dívat se na to jen skrz třídu je reduktivní. Spíš vnímám, že třídní pohled je něco, co nám chybí, ale úplně bych to neredukovala jen na třídní podmínky. Pro mě je to něco, co je důležité a vnímám, že to tady není, proto o tom mluvím hodně, narozdíl třeba od jiných aspektů (...).“ (KP17)

V jiných rozhovorech zazníval postoj, že primárním bojem, který by se měl vést, je boj proti kapitalismu, jelikož ekonomické vykořisťování se týká drtivé většiny z nás:

„Můj názor je, že kapitalismus je voda, ve které plaveme, a proto jediný způsob, jak se vypořádat se sexuálním útlakem nebo útlakem žen, je identifikovat jeho zdroj, který je podle mě v kapitalismu.“ (KP19)

„Jako marxistka se díváš na to, jak kapitalismus strukturuje svět, a kapitalismus není jen ekonomický proces, ale má dopad i na sociální vztahy. Je tedy zřejmé, že role žen v kapitalismu je určována kapitalismem, a pokud se tedy chceme zbavit útlaku, který ženy snášejí, měly bychom se zaměřit na kapitalismus. Pokud přemýšlíme o mezinárodních vztazích, pokud přemýšlíme o klimatických změnách, pak nám naše marxistické chápání nejen ekonomických základů, ale také kulturní nadstavby, dává představu o tom, jak to můžeme zvrátit. (...) Ellen Meiksins Wood napsala v devadesátých letech velmi dobrou sérii esejů [kde] říká, že jako feministka se zasazuje o emancipaci lidstva, což znamená, že je socialistka, a cítí, že prostřednictvím emancipace lidstva dojde k emancipaci žen. Takže s touto její formulací jsem celkem spokojená.“ (KP19)

V této souvislosti bylo v jednom rozhovoru zdůrazňováno, že marxismus je inherentně intersekcionalní. Pokud se však příliš zvýznamňují identitární otázky, stává se z něj politika identit, jež má potenciál štěpit boj proti kapitalismu:

„Pro nás jako pro marxisty je to jednodušeji pochopitelné, protože všechno je podle nás intersekcionalně propojené vykořisťováním materiálních podmínek, a i odcizení

Bilge, podle nichž vycházíme-li z třídy jako hlavní analytické kategorie pro popis ekonomické nerovnosti s tím, že kategorie rasy, genderu, sexuality, etnicity atp. vnímáme pouze jako druhotné doplňky toliko zpřesňující analýzu třídního systému, nemůžeme postihnout případy sociální nerovnosti, které se kategorii třídy vymykají (Collins a Bilge 2020: 767).

práce a duševní vykořisťování je na to navázané. (...) Tam ta intersekcionalita je podle mě inherentní. A tím pádem, když už je více vyslovena, tak se fakt klade důraz na různé identity, a to potom je problém, protože je to distrakce. Myslím si, že je to hodně komplikované a že na to máme různé názory. Já třeba intersekcionalitu neodmítám tak vehementně (...). Spíš intersekcionalitu vnímám jako zajímavý, důležitý nástroj, který je potřeba, a zároveň si říkám, že „všeho s mírou.““ (KP8)

„Mám pocit, že „identity, politics“ trochu narušují jak třídní boj, tak feministický boj. Takže jak to vnímám já, že jsme antikapitalistický kolektiv a našim cílem je primárně svržení kapitalismu, s tím, že v rámci toho by mělo být součástí osvobození žen a dalších utlačovaných skupin.“ (KP8)

Collins a Bilge (2020: 180) shrnují, že intersekcionalita je z tohoto hlediska předmětem trojí kritiky: „(1) kvůli svému (údajnému) lpění na (domněle) fixních kategoriích identity; (2) kvůli svému zaměření na identity, jež jsou považovány za příliš "exkluzivní" nebo "okrajové"; a (3) kvůli své chybějící aspiraci na univerzalizmus a velkou teorii.“

Intersekcionalita je často spojovaná s politikou identit, jež bývá označována za separatistickou a štěpící: „[I]ntersekcionalita oslabuje třídní boj tím, že obrací pozornost lidí ke kulturním záležitostem. Tento odklon od tradiční politiky protestů proti politice státu slouží globálnímu kapitalismu,“ (Mitchell 2013 dle Collins a Bilge 2020: 180).

„Bud' můžu bojovat za svoji emancipaci jako žena, nebo jako queer žena nebo jako genderqueer člověk nebo jako člověk s postižením nebo můžu bojovat za svoje práva jako etnická nebo náboženská menšina. Což si myslím, že tak tu intersekcionalitu spousta lidí vnímá, a podle mě chybně. Anebo můžu bojovat za svá práva jako člověk vykořisťovaný kapitalismem s tím, že si uvědomuji všechny úrovně vykořisťování na úrovních tady těchto sekcí. Takže bud' to je nástroj, nebo to je cíl. (...) Může to být nástroj pochopení toho, jak bojovat sdruženě vůči tomu všemu, nebo to může být štěpící.“ (KP8)

V rozhovorech však zazněl i názor, že obava z „politiky identit“ v českém kontextu je neopodstatněná:

„Přijímáme hrozně moc ze západu, to je hlavní, odkud sem jdou ty věci. Ale situace tady je jiná, takže jasně, nemůžeme pořád řešit politiku identit, ale kdo tady reálně řeší politiku identit. Nějací lidé na Twitteru? Zabíhají do detailů, které už jsou mi pak jedno.“

*Pokud se bavíme o reálném aktivismu, který se děl, tak kde se tady řeší politika identit?
To mi přišlo, že byla spíš fráze.“ (KP18)*

Diana Young cituje Carbin a Edenheim (2013), když ohledně intersekcionality uvádí: „[P]olitika identit, kterou nelze zcela oddělit od intersekcionality, může vést pouze k právním, politickým a ideologickým změnám, jež zanechávají strukturu vykořisťování a nadvlády nedotčenou. Skutečnost, že kritická zkoumání a praxe informované intersekcionalitou nezmění a nemohou změnit kapitalistický status quo, může být klíčovou základní podmínkou jejího (...) fenomenálního úspěchu,“ (2020: 22).

Julia Jordan-Zachery (2007) poukazuje na skutečnost, že omezování intersekcionality pouze na deskriptivní analýzu limituje její využití jako politického emancipačního rámce (*liberation/political framework*), jak byl daný koncept původně formulován v rámci černošského feminismu (s. 261). Rovněž Gimenez (2018) zastává tento názor, když tvrdí, že intersekcionalita je (zejména ve své mainstreamované a depolitizované verzi) „deskriptivním nástrojem, sloužícím k posílení politiky identit“ (Gimenez 2018 cit. dle Young 2020: 21).

Názor ohledně deskriptivní povahy intersekcionality a ohledně toho, že se jedná spíše o nástroj než o cíl, zazníval i v rozhovorech:

„Myslím si, že [intersekcionalita] je deskriptivní ... není to strategie svržení kapitalismu. (...) Kdyby se intersekcionalita týkala spíše zkušeností lidí s útlakem než nálepek, mohla by to být účinnější strategie.“ (KP19)

Martha Gimenez (2001, 2018) zdůrazňuje, že nechceme-li zůstat pouze na úrovni žité zkušenosti, či využívat intersekcionalitu pouze jako analytický či metodologický rámec, je zapotřebí propojit ji s jinými teoriemi – přičemž marxismus je k tomuto účelu nejvhodnějším teoretickým a politickým nástrojem (2001: 25, 32, 2018: 97).

5. ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem z rozhovorů s 19 lidmi z celkem 12 feministických aktivistických kolektivů v ČR (vč. těch složených zcela či zčásti z expat osob) dovedla 8 různých způsobů, jak kolektiv⁵⁵ chápou intersekcionalitu. Intersekcionalitu pojmají jako: (1) Propojené formy

⁵⁵ Toto chápání je omezeno daty, která jsem získala z rozhovorů s účastnictvem výzkumu, tzn. nelze ho logicky považovat za reprezentující názor celého členstva kolektivu, což ani není cílem tohoto výzkumu.

útlaků, (2) rozdílné zkušenosti s marginalizací a privilegií, (3) více oblastí sociální spravedlnosti, (4) nehierarchie systémů a vztahů moci, (5) spojení projevů útlaků s jejich příčinami, (6) inkluzivitu, (7) reflexivní vnímání světa a své pozice v něm (reflexi vlastní pozice a privilegií, zahrnování marginalizovaných perspektiv a dekolonizaci vědění a dekonstrukci kánonu), a (8) dekonstrukci mýtu stejnosti.

Z velké části rozhovorů vyplynulo, že tyto diskurzivní přístupy k intersekcionalitě jsou vedeny étosem sociální spravedlnosti, tedy lepšího světa *pro všechny*. Z něho vyplývá apel na inkluzivitu, který byl v několika rozhovorech rozlišován na inkluzivitu směrem dovnitř (interní inkluzivita) a inkluzivitu směrem ven (veřejná inkluzivita), kde se projevovala v zahrnování více oblastí sociální spravedlnosti do diskurzu i činnosti kolektivu.

V žádném z rozhovorů nezazněly všechny níže uvedené přístupy naráz, nejčastěji zazníval přístup k intersekcionalitě jako k inkluzivitě (dovnitř) a více tématům, od nichž se pak případně odvíjely další přístupy k intersekcionalitě na diskurzivní úrovni. V některých případech byl například dáván důraz na nehierarchii forem útlaků (KP1 a KP9), někdy na vzájemnou propojenost projevů útlaků s jejich příčinami (KP6, KP3, KP10, KP7, KP17), případně na reflexivní vnímání světa a své pozice v něm (KP6 a KP18) – včetně centralizování marginalizovaných perspektiv (KP1, KP5, KP6, KP17) a dekolonizace vědění a dekonstrukce kánonu (KP11) –, či boření mýtu stejnosti (KP10).

Intersekcionalita kolektivů však nebyla pouze neperformativní, nýbrž převáděna do praxe ve formě především (i) inkluzivních praktik, zahrnující zohledňování potřeb členstva a různorodé snahy o větší vnitřní rozmanitost a zajišťování prostředí bezpečného a přístupného pro všechny), (ii) začleňování zkušeností marginalizovaných osob, (iii) vzdělávání, zvědomování a sebezcitlivění sebe samých a (iv) spoluprací s jinými kolektivy a propojování scén.

Na teoretické rovině zaznívala kritika z hlediska intersekcionality jako depolitizovaného a institucionalizovaného konceptu a kritika vycházející z marxistické pozice (intersekcionalita je dobrá jako nástroj, ale nikoliv jako cíl, jelikož primárním cílem je svržení kapitalismu). Na praktické rovině se ukazuje, že intersekcionalita může být některými organizacemi či osobami používána individualizujícím a esencializujícím způsobem, či přímo „weaponizována“ jako nástroj delegitimace a druhých, vnímaným jako čelícím marginalizaci v menší míře.

Intersekcionalita slouží především jako signál inkluzivity. Funkcí této nálepky je usnadnění spolupráce s dalšími intersekcionalními kolektivy a deklarace vlastních hodnot, a s tím

související vymezení se proti liberálním a/nebo „ženským“ feministickým organizacím, včetně tzv. TERF proudu „ženského“ hnutí.

Ostatními je daná nálepka čtená korespondujícím způsobem rovněž jako signál inkluzivity a pravděpodobně bezpečné spolupráce (i když k danému závěru přistupují i jiné faktory, zejména osobní zkušenost s kolektivem a osobami, jež ho tvoří). Kromě toho je nálepka intersekcionality vnímaná jako projev komplexního a informovaného přístupu k feminismu.

Několik osob z účastnictva výzkumu vyjádřilo opatrnost ve vztahu k nálepce intersekcionality kvůli různým možným významům přikládaným intersekcionalitě, jakož i kvůli riziku pinkwashingu či pouhému deklarování intersekcionality, aniž by se intersekcionalita projevovala v praxi. Intersekcionalita jako nálepka byla rovněž kritizována z hlediska délky a akademičnosti tohoto označení, případně z hlediska toho, že implikuje politiku identit, a tedy kritiku s ní spojenou.

Lze tedy shrnout že intersekcionalita je téma, které rezonuje a které u mnoha kolektivů navázalo na vnímaný étos sociální spravedlnosti. Intersekcionalita vyjadřuje rovněž snahu distancovat se od vylučujících směrů feminismu, či aktivismu obecně. I přes převážně (ovšem nikoliv výlučně) pozitivní vnímání intersekcionality ze strany účastnictva výzkumu mohou neoliberální, individualizující a esencializující vlivy, jež jsou chápány jako přicházející ze „západu“, vést k negativním postojům a zkušenostem s intersekcionalitou.

Navíc i přes víceméně sdílený étos sociální spravedlnosti se může lišit způsob, jakým si některé kolektivy představují jeho dosahování. Zejména kolektivy ztotožňující se s marxistickou kritikou intersekcionality se mohou od intersekcionality distancovat do té míry, do níž intersekcionalita nepodporuje hlavní vnímaný cíl, jímž je boj proti kapitalismu. Tyto potenciálně konfliktní aspekty intersekcionality by si v českém odborném prostředí zasloužily více výzkumné pozornosti. Jak ale navrhuje například Smith (2017), mezi oběma směry existuje prostor pro spolupráci.

POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE:

Al-Faham, H. a Angelique M. Davis a Rose Ernst (2019): Intersectionality: From Theory to Practice. *Annual Review of Law and Social Science* 15: 247-65.

Beal, F. (1970): *Double Jeopardy: To Be Black and Female. The Black Woman*. Ed. Toni Cade Bambara. New York: Signet.

Broad, K. L. (2017). Social Movement Intersectionality and Re-Centering Intersectional Activism. *Atlantis* 38(1): 41-53.

Butler, J. (2014): *Trampoty s rodom. Feminizmus a podryvanie identity*. Aspekt. ISBN: 978-80-8151-028-1.

Calderaro, Ch. a Éléonore Lépinard (2021): Intersectionality as a new feeling rule for young feminists: Race and feminist relations in France and Switzerland. *European Journal of Women's Studies* 28(3): 387-404.

Carastathis, A. (2014): The Concept of Intersectionality in Feminist Theory. *Philosophy Compass* 9(5): 304-314.

Carastathis, A. (2013): Identity Categories as Potential Coalitions. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. Special Issue: Intersectionality: Theorizing Power, Empowering Theory. Eds. Kimberlé Williams Crenshaw, Sumi Cho and Leslie McCall. 38(4): 941-65.

Choo, H. Y. a Myra Marx Ferree (2010): Practicing Intersectionality in Sociological Research: A Critical Analysis of Inclusion, Interactions, and Institutions in the Study of Inequalities. *Sociological theory* 28(2): 129-149.

Ciccio, R. a Conny Roggeband (2021): Unpacking intersectional solidarity: dimensions of power in coalitions. *European Journal of Politics and Gender* 4(2):181-198.

Císař, O., Jiří Navrátil a Kateřina Vráblíková (2011): Staří, noví, radikální: politický aktivismus v České republice očima teorie sociálních hnutí. *Sociologický ústav AC ČR* 47(1): 137-167.

Cole, R. E. (2008): Coalitions as a Model for Intersectionality: From Practice to Theory. *Sex Roles* 59 (5-6): 443-453.

Collins, P. a Bilge, S. (2020): *Intersectionality*. Polity Press, druhé vydání. ISBN: 978-1-5085-3969-7 (epub).

Collins, P. (1990): *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. Boston: Unwin Hyman.

Combahee River Collective (1977): *A Black Feminist Statement. All the Women are White, All the Blacks are Men, But Some of Us Are Brave*. Eds. Gloria Hull, Patricia Scott a Barbara Smith. New York: The Feminist Press: 13-22.

Crenshaw, K. W. (1989): *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. University of Chicago Legal Forum: 139-167.

Crenshaw, K. W. (1991): *Mapping the Margins: Intersactionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color*. Stanford Law Review 43.6: 1241-99.

Davis, A. (1981): *Women, Race and Class*. New York: Random House.

Davis, K. (2008): *Intersectionality as Buzzword. A Sociology of Science Perspective on What Makes a Feminist Theory Successful.* Feminist Theory, Vol. 9, No. 1: 67-85, <https://doi.org/10.1177/1464700108086364>.

Dhamoon, R. (2011). *Considerations on Mainstreaming Intersectionality*. Political Research Quarterly, Vol. 64. No.1: 230-243.

Evans, E. (2016): *Intersectionality as feminist praxis in the UK*. Women's Studies International Forum 59: 67-75.

Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020a): *Confronting privileges in feminist and queer movements*. In: *Intersectionality in Feminist and Queer Movements*. Routlege. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 1-26. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 15. 11. 2023].

Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020b): *Conclusion: privileges confronted?* In: *Intersectionality in Feminist and Queer Movements*. Routlege. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 1-26. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 15. 11. 2023].

Esterberg, K. G. 2002. *Qualitative methods in social research*. Boston: McGraw-Hill.

Fausto-Sterling, A. (1996): *How To Build a Man*. Gender and Sexuality Reader. On-line. Dostupné z: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203390252-11/build-man-anne-fausto-sterling> (cit. 1. 1. 2024).

Gimenez, M. (2001): *Marxism, and Class, Gender, and Race: Rethinking the Trilogy*. *Race, Gender & Class* 8.2: 23-33.

Gimenez, M. (2018): *Marx, Women, and Capitalist Social Reproduction* Leiden: Brill, 2019. ISBN: 978-90-04-27893-6.

Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. „Competing paradigms in qualitative research“. In Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.) *Handbook of qualitative research*. London: SAGE Publications, s. 105–116.

Hancock, A. M. (2007): *Intersectionality as a Normative and Empirical Paradigm*. *Politics & Gender* 3(2): 248-254. Hendl, J. (2016): *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.

Havelková, H. (2008): *Otazníky českého ženského hnutí po roce 1989*. In: *Odvaha nesouhlasit. Feministické myšlení Hany Havelkové a jeho reflexe* (2019). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. ISBN: 978-807571038-3.

hooks, b. (1981): *Ain't I a Woman? Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.

Cherubini, D., Giulia Garofalo Geymonat a Sabrina Marchetti (2020): *Intersectional politics on domestic workers' rights*. In: Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020): *Intersectionality in Feminist and Queer Movements*. Routledge. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 236-254. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 14. 12. 2023].

Christoffersen, A. a Akwugo Emejulu (2023): „Diversity Within“: The Problems with „Intersectional“ White Feminism in Practice. *Social Politics* (30)2: 630-653.

Chun, J. J., George Lipsitz a Young Shin (2013): *Intersectionality as a Social Movement Strategy: Asian Immigrant Women Advocates*. *Signs* 34(4): 917-940.

Intersekcionalita (2021) Sborník textů z online feministické konference. Nadace Rosy Luxemburgové. [On-line]. Dostupné z: <https://sdruzeny.org/wp-content/uploads/2022/01/Intersekcionalita-sbornik-textu-z-online-feministicke-konference-1.pdf> [26. 12. 2023].

Jaggar, A. M. (1977). Political philosophies of women's liberation. In M. Vetterling-Braggin, F. A. Elliston, & J. English (Eds.), *Feminism and philosophy* (pp. 5 - 21). Totowa, New Jersey: Littlefield, Adams & Co.

Jordan-Zachery, J. S. (2007): Am I a Black Woman or a Woman Who Is Black? A Few Thoughts on the Meaning of Intersectionality. *Politics & Gender* 3(2): 254-263.

Kapusta-Pofahl, K. a Hana Hašková a a Marta Kolářová (2005): „Only a Dead Fish Flows With the Stream“: NGO Formalizations, Anarchofeminism, And the Power of Informal Associations. *Anthropology of East Europe Review*.

King, D. (1988): Multiple Jeopardy, Multiple Consciousness: The Context of a Black Feminist Ideology. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 14.1:42-72.

Kobová, L. a Zuzana Uhde (2015): Rekonstrukce kritického feminizmu. Zpráva z konference *The Strength of Critique*. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 8.2: 1-10.

Kolářová, K. (2018). Paradoxy úspěšné teorie: intersekcionalita mezi kritikou a stvrzováním hegemonie. *Gender & výzkum* 19.2: 11-31. [On-line]. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2018/02/02.pdf> [cit. 5. 12. 2023].

Kolářová, M. (2008): Na křižovatkách nerovností: Gender, třída a rasa/etnicita. *Gender, rovné příležitosti a výzkum* 8.2: 1-10. [On-line]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/fss/podzim2020/SPRn4476/um/intersekcionalita/Kolarova_2008.pdf [cit. 10. 12. 2023].

Kovalová, K. (2017): Intersekcionalita v kontextu afroamerických studií. *Gender a věda* 18.2:155-158. [On-line]. Dostupné z: <https://www.genderonline.cz/pdfs/gav/2017/02/08.pdf> [cit. 17. 12. 2023].

Kováts, E. (2020): Intersectionality for East-Central Europe? Sborník textů z online feministické konference. Nadace Rosy Luxemburgové. [On-line]. Dostupné z: <https://sdruzeny.org/wp-content/uploads/2022/01/Intersekcionalita-sbornik-textu-z-online-feministicke-konference-1.pdf> [cit. 1. 12. 2023].

Křížková, A. a Hana Hašková (2018): Intersekcionalní přístup ve zkoumání sociálních nerovností. *Gender & výzkum* 19.2: 3-6. [On-line]. Dostupné z: https://www.soc.cas.cz/sites/default/files/publikace/editorial_intersekcionalni_pristup_nerovnosti.pdf [cit. 3. 12. 2023].

- Labelle, A. (2020): Intersectinal praxis from within and without. Challenging whiteness in Québec's LGBTQ movement. In: Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020): Intersectionality in Feminist and Queer Movements. Routledge. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 219-235. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 8. 12. 2023].
- Lépinard, E. (2014): Impossible Intersectionality? French Feminists and the Struggle for Inclusion. *Politics and Gender* (10)1: 123-130.
- Laperrière, M. (2020): Paradoxes of intersectional practice. Race and class in the Chicago anti-violence movement. In: Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020): Intersectionality in Feminist and Queer Movements. Routledge. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 219-235. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 15. 12. 2023].
- Letherby, G. 2003. *Feminist research in theory and practice*. Philadelphia: Open University Press.
- Lorde, A. (1984): *Sister Outsider: Essays and Sppeches*. The Crossing Press. ISBN: 978-1-58091-186-3.
- Luna, Z. (2020): Location matters. The 2017 women's marches as intersectional imaginary. In: Evans, E. a Éléonore Lépinard (2020): Intersectionality in Feminist and Queer Movements. Routledge. ISBN: 978-0-429-28985-9. S. 46-63. [On-line]. Dostupné z: <https://www.routledge.com/Intersectionality-in-Feminist-and-Queer-Movements-Confronting-Privileges/Evans-Lepinard/p/book/9781032084404> [cit. 15. 12. 2023].
- Lykke, N. (2012). *Feminist studies: a guide to intersectional theory, methodology and writing*. Routledge.
- MacKinnon C. A. (2013): Intersectionality as Method: A Note. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 38(4): 1019-1030.
- May, V. M. (2015): *Pursuing Intersectionality, Unsettling Dominant Imaginaries*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN: 978-0415808408.
- McCall, L. (2005): The Complexity of Intersectionality. *Signs*. 30.3: 1771-1800.

- Mohanty, Ch. T. (1988): *Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses*. *Boundary 2*, 12/13, 333–358. <https://doi.org/10.2307/302821>. [On-line]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/302821> [cit. 15. 12. 2023].
- Mohanty, Ch. T. (2003): *Feminism Without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Durham: Duke University Press.
- Moraga, Ch. a Anzaldúa, G. eds. (1981): *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*. New York: Kitchen Table Women of Color Press.
- Novotná, H. (2019). Výběr vzorku a prostředí výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Š. Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (pp. 289 - 314). Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Nyklová, B. (2014): *Česká feministická scéna: teoretické inklinace, postoje a kontroverze*. Dizertační práce, Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Vedoucí práce: Marie Čermáková. Praha.
- Okin, S. M. (1989): *Justice, Gender, and The Family*. Basic Books, New York. ISBN: 0-465-03702-X.
- Okolosisie, L. (2014): beyond 'talking' and 'owning' intersectionality. *Feminist Review*, black british feminism 108: 90-96. [On-line]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1057/fr.2014.14> [cit. 13. 12. 2023].
- Pixová, M. a Véronique Ananké Nebeská (2022): *Budoucnost je feministická. Gender a intersekcionalita v českém klimatickém hnutí*. Heinrich-Böll-Stiftung. ISBN: 978-80-88289-43-2.
- Polletta, F. a James M. Jasper (2001): *Collective Identity and Social Movements*. *Annual Review of Sociology* 27: 283-305.
- Ramazanoglu, C., Holland, J. 2002. *Feminist methodology: challenges and choices*. London: Sage.
- Reinharz, S. 1992. *Feminist methods in social research*. New York: Oxford University Press.
- Tomlinson, B. 2013. „Colonizing Intersectionality: Replicating Racial Hierarchy in Feminist Academic Arguments.“ *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, Vol. 19, No. 2: 254–272, <https://doi.org/10.1080/13504630.2013.789613>.

Tungohan, E. (2015): Intersectionality and social justice: assessing activists' use of intersectionality through grassroots migrants' organizations in Canada. In: Politics Groups and Identities. Routledge. S. 1-16.

Tungohan, E. (2015): Intersectionality and social justice: assessing activists' use of intersectionality through grassroots migrants' organizations in Canada. In: Politics Groups and Identities. Routledge. S. 1-16. Smith, B. ed. (1983): Introduction. In: Home Girls: A Black Feminist Anthology. New Brunswick: Rutgers University Press.

Wadsworth, N. D. (2011): Intersectionality in California's Same-Sex Marriage Battles: A Complex Proposition. Political Research Quarterly 64(1): 200-216.

Weldon, S. L. (2008): Intersectionality. In: Goertz, G. A Amy G. Mazur (2008): Politics, Gender and Concepts. Theory and Methodology. Cambridge, New York. ISBN: 978-0-521-89776-1.

Young, D. (2020): Intersectionality: post-Marxism, anti-Marxism and neoliberal capitalism. In: Sborník textů z online feministické konference. Nadace Rosy Luxemburgové. [On-line]. Dostupné z: <https://sdruzeny.org/wp-content/uploads/2022/01/Intersekcionalita-sbornik-textu-z-online-feministicke-konference-1.pdf> [10. 12. 2023].

Yuval-Davis, N. (2006): Intersectionality and Feminist Politics. European Journal of Women's Studies 13(3): 193-209.

Yuval-Davis, N. (2012): Dialogical Epistemology—An Intersectional Resistance to the “Oppression Olympics. Gender and Society 26(1): 46-54.

Zandlová, M. (2019). Rozhovor. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Š. Jantulová (Eds.), Metody výzkumu ve společenských vědách (pp. 289 - 314). Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Smith, S. (2017): A Marxist Case For Intersectionality. Socialist Worker. [On-line]. Dostupné z: <https://socialistworker.org/2017/08/01/a-marxist-case-for-intersectionality> [cit. 27. 12. 2023].

PŘÍLOHY:

Příloha č. 1

Vzor oslovovacího dopisu (v českém a anglickém jazyce)

CZECH

Pěkný den,

jmenuji se Linda Dařílková a jsem studentkou magisterského oboru Genderová studia na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. **Píši diplomovou práci, která se věnuje feministickému aktivismu v ČR.** Konkrétně mě zajímá to, jak členstvo feministických aktivistických uskupení přistupuje k feminizmu a aktivismu v ČR.

Touto cestou bych Vás ráda **požádala o rozhovor s 1-2 lidmi** z [doplnit název uskupení], při němž se těmto tématům budeme věnovat. Rozhovory budou probíhat individuálně (aby bylo na vše dostatek prostoru), a to v průběhu září/první poloviny října. Délka samotného rozhovoru je zhruba 1 hodina.

V případě zájmu o rozhovor budu ráda, pokud mě kontaktujete s návrhem termínů, které by Vám vyhovovaly. Pokusím se co nejvíce časově i místně přizpůsobit. Zároveň ráda zodpovím všechny případné otázky.

Kontaktovat mě je možné buď telefonicky (anonymizováno), na whatsappu nebo e-mailem na anonymizováno. V případě zájmu je možné kontaktovat i vedoucí mé diplomové práce, Mgr. Ľubicu Kobovou, M.A., Ph.D., na emailové adrese anonymizováno.

Má diplomová práce bude po obhajobě veřejně dostupná a ráda Vám ji pak nasdílím. Doufám, že bude užitečná všem lidem pohybujícím se v rámci feministického aktivismu v ČR.

Děkuji a přeji krásný den,

Linda Dařílková

ENGLISH

Dear [doplnit název uskupení],

My name is Linda Dařílková and I am a Master's student in Gender Studies at the Faculty of Humanities, Charles University. **I am writing my thesis on feminist activism in the Czech Republic.** Specifically, I am interested in how members of feminist activist groups approach feminism and activism in the Czech Republic.

In this way, I would like to **ask you to have an interview with 1-2 people** from the [doplňit název uskupení], in which we will address these topics. The interviews will be conducted individually (to allow enough time for the discussed topics) during September/first half of October. The length of the interview itself is approximately 1 hour.

In case of interest I would be happy for you to contact me with a suggestion of dates that would suit you. I will try to accommodate as much as possible in terms of time and location. I will also be happy to answer any questions you may have.

I can be contacted either by phone (anonymizováno), on whatsapp or by email at anonymizováno. If interested, it is also possible to contact my thesis supervisor, Mgr. Ľubica Kobová, M.A., Ph.D., at anonymizováno.

My thesis will be publicly available after the defence and I will be happy to share it with you. I hope it will be useful to all people involved in feminist activism in the Czech Republic.

Warm regards,

Linda Dařílková

Příloha č. 2

Písemné informační sdělení zaslané před udělením souhlasu (česká a anglická verze)

INFORMACE K ÚČASTI VE VÝZKUMU V OBLASTI FEMINISTICKÉHO AKTIVISMU V ČR (DIPLOMOVÁ PRÁCE)

Výzkum v oblasti feministického aktivismu v ČR

Byl jste přivánx k účasti na výzkumu souvisejícím s feministickým aktivismem v ČR, realizovaném mnou, Lindou Dařílkovou (nar. anonymizováno), jakožto studující Genderových studií FHS UK, kde tento výzkum provádím pro účely své diplomové práce. Výzkum probíhá s vybranými feministickými kolektivy působícími v ČR alespoň jeden rok.

Průběh rozhovoru

Pokud budete souhlasit s účastí ve výzkumu, provedeme společně neformální rozhovor podle předem připravených otázek, které se budou týkat témat souvisejících s výzkumem. Samotný rozhovor může trvat něco mezi 1 až 1,5 hodiny. S vaším dovořením bude rozhovor nahráván, aby bylo možné zajistit přesné zachycení vašich myšlenek a jejich následnou analýzu.

Důvěrnost a doba uchování nahrávky

Záznamy z tohoto výzkumu budou uchovány v soukromí. Pokud budou publikovány jakékoliv části rozhovoru, nebudou obsahovat žádné informace umožňující Vaši identifikaci (leďaže budete samx chtít a požádáte o to). Výsledky výzkumu budou zabezpečeny proti zneužití jinými osobami, přístup k nepublikované části výzkumu budu mít pouze já. Totéž platí pro nahrávky rozhovorů. Zvukové záznamy budou použity pouze k přepisu informací (na přepisu rozhovorů spolupracuji s jednou až dvěma dalšími osobami, které však nejsou informovány ohledně identifikace konkrétního člověka na nahrávce, tzn. zde se rovněž co nejvíce snažím o zachování anonymity). Po skončení výzkumu (obhájení diplomové práce – tj. ideálně na jaře 2024) budou nahrávky nevratně smazány.

Kontakty a otázky

Pokud budete mít nějaké otázky později, je možné mě kontaktovat na telefonním čísle anonymizováno či prostřednictvím emailu anonymizováno.

Souhlas s pořízením záznamu a ze zpracováním svých osobních údajů obsažených v záznamu

Před začátkem rozhovoru si potvrdíme, že jste se seznámilx s touto informací a že/zda souhlasíte s pořízením nahrávky, jak je popsáno výše, a s tím souvisejícím zpracováním svých osobních údajů ve smyslu GDPR.

V případě jakýchkoli dotazů ohledně zpracování osobních údajů či pokud si přejete v souladu s GDPR uplatnit některé své právo (např. si budete přát své osobní údaje aktualizovat či opravit, případně pokud budete chtít požádat o jejich výmaz či omezení zpracování anebo pokud budete chtít uplatnit námitku proti zpracování), můžete se na mě obrátit na výše uvedených kontaktních údajích.

INFORMATION ON PARTICIPATION IN RESEARCH IN THE FIELD OF FEMINIST ACTIVISM IN
THE CZECH REPUBLIC
(MASTER'S THESIS)

Research in the field of feminist activism in the Czech Republic

You were invited to participate in research related to feminist activism in the Czech Republic, carried out by me, Linda Dařílková (born anonymizováno), as a student of Gender Studies at the Faculty of Humanities, Charles University, where I conduct this research for the purposes of my master's thesis. The research is carried out with selected feminist collectives operating in the Czech Republic for at least one year.

Interview process

If you agree to participate in the research, we will conduct an informal interview together according to pre-prepared questions that will be related to topics relevant to the research. The interview itself can last anywhere from 1 to 1.5 hours. With your permission, the interview will be recorded to ensure that your thoughts are accurately captured and analysed.

Confidentiality and retention period of the recording

Records of this research will be kept private. If any part of the interview is published, it will not contain any information that can identify you (unless you request it specifically). The results of the research will be secured against misuse by other persons, only I personally will have access to the unpublished part of the research. The same applies to interview recordings. Audio recordings will only be used to transcribe information (I cooperate on the transcription of interviews with one/two other people, but they are not informed about the identification of a specific person on the recording, i.e. here I also try to maintain anonymity as much as possible). After the end of the research (defence of the master's thesis – i.e. ideally in the spring of 2024), the recordings will be irreversibly deleted.

Contacts and questions

If you have any questions before or after the interview, you can contact me at anonymizováno or via email anonymizováno.

Consent to the recording and processing of your personal data included in the recording

Before the interview begins, we confirm together that you have read this information and that/whether you agree to the recording as described above and the related processing of your personal data within the meaning of the GDPR.

If you have any questions regarding the processing of your personal data or if you wish to exercise any of your rights in accordance with the GDPR (e.g. if you wish to update or correct your personal data, or if you want to request their deletion or restriction of processing, or if you want to object to processing), you can contact me at the above contact information.

Příloha č. 3

Rámcový okruh otázek (verze v českém jazyce)

1. Feminismus a hodnoty obecně

- Otevírací otázka: Jak byste představilx váš kolektiv někomu, kdo o něm ještě neslyšel?
- Jak byste vlastními slovy popsalx feminismus, který jako kolektiv děláte?
- Z jakých myšlenek váš kolektiv vychází? [ujištění: je to otevřená otázka, nehledám konkrétní odpověď, můžete popsat, jak to vnímáte, vlastními slovy]
 - (Jaké principy/hodnoty zastává?
 - Jaké zastává při svém vnitřním fungování (výkonných orgánů/schůzek členstva atp.)? Jsou zachycené nějakým způsobem?)

2. Inkluzivita, hierarchie, odlišnosti, dávání hlasu/reprezentace, konflikty

2.1. Uvnitř kolektivu

- Jakou máte v kolektivu zkušenost s tématem inkluзивity? Narazilx jste v kolektivu na toto téma?
 - Pokud ano, v jaké souvislosti? Jak se to vyřešilo/dopadlo?
 - Pokud zmíní KP nějaké problematické situace: Bavilx jste se v kolektivu o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet/jak je řešit do budoucna?
- Jakou máte v kolektivu zkušenost s tématem hierarchie? Narazilx jste v kolektivu na toto téma?
 - V jaké souvislosti? Jak se to vyřešilo/dopadlo?
 - Pokud KP zmíní nějaké problematické situace: Bavilx jste se v kolektivu o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet /jak je řešit do budoucna?
- Jakou máte v kolektivu zkušenost s tím, jak vás jako kolektiv ovlivňují vzájemné odlišnosti (nebo naopak stejnost)? (případně vztáhnout na KP – jestli někdy daná osoba vnímala na sebe)
 - V jaké souvislosti? Jak se to vyřešilo/dopadlo?

- Pokud má člověk z kolektivu znevýhodnění X, znamená to, že více v kolektivu tematizuje X?
 - Jak se to promítá do spolupráce s jinými kolektivy?
- Pokud KP zmíní nějaké problematické situace: Bavilx jste se v kolektivu o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet /jak je řešit do budoucna?
- Zamýšlelx jste se v kolektivu nad reflexí vlastních privilegií/znevýhodnění?
 - Případně narazilx jste vy osobně na toto téma v nějakém konkrétním případě?
- Diskutovalx jste uvnitř kolektivu otázku „dávání hlasu“ nebo „repräsentace“ osob, které čelí více znevýhodnění, a jak zahrnovat v kolektivu více různých perspektiv?
 - V jaké souvislosti? Jak se to vyřešilo/dopadlo/jaký byl výsledek?
- Řešilx jste v minulosti uvnitř kolektivu případné konflikty / konfliktnější situace / neshody?
 - Pokud ano, co považujete za jejich příčiny/zdroj? [ujištění: stačí v obecné rovině/rámcově]
 - Bavilx jste se v kolektivu o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet?)

2.2. Při spolupráci s jinými kolektivy/organizacemi

- (Spolupracovalx jste za kolektiv v minulosti s nějakými jinými kolektivy/organizacemi? Řeknete mi o tom něco víc? [pouze pokud bude třeba k otevření tématu a rozproudnění myšlení])
- Narazilx jste téma inkluзивity či hierarchie v souvislosti se spoluprací s jinými kolektivy či organizacemi?
 - Pokud ano, v jaké souvislosti?
 - Jak se to vyřešilo / jak to dopadlo
 - Pokud KP zmíní nějaké problematické situace: Bavilx jste se v s daným kolektivem/kolektivy o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet /jak je řešit do budoucna?
- Narazilx jste téma vzájemných odlišností (že nejste stejní) v souvislosti se spoluprací s jinými kolektivy či organizacemi?

- Pokud ano, v jaké souvislosti?
- Jak se to vyřešilo / jak to dopadlo
- Pokud KP zmíní nějaké problematické situace: Bavilx jste se v s daným kolektivem/kolektivy o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet /jak je řešit do budoucna?
- Narazilx jste při spolupráci s jinými kolektivy/organizacemi na otázku reflexe vlastních privilegií/znevýhodnění?
- Diskutovalx jste při spolupráci s jinými kolektivy/organizacemi otázku „dávání hlasu“ nebo „reprezentace“ osob, které čelí více znevýhodnění, a rovněž otázku, jak zahrnovat při spolupráci více různých perspektiv?
 - V jaké souvislosti? Jak se to vyřešilo/dopadlo/jaký byl výsledek?
- Řešilx jste v minulosti při spolupráci s jinými kolektivy/organizacemi nějaké případné konflikty / konfliktnější situace / neshody?
 - Pokud ano, co považujete za jejich příčiny/zdroj? [ujištění: stačí v obecné rovině/rámcově]
 - Bavilx jste se v kolektivu o tom, jak takovým situacím do budoucna předcházet?)

3. Intresekcionalita a spolupráce

- Podle čeho poznáte / v minulosti jste poznalx, že s nějakou organizací chcete spolupracovat nebo se s nimi do organizace zapojíte? Máte nějaká kritéria, ať už formální či neformální? Doplnující: Co když je to úplně nový kolektiv? Pokud zazní, že přes sdílené hodnoty, pak se doptat, jaké to jsou a jak se o nich dozví?
- Pokud se nějaký kolektiv označí za intersekcionální, jak tomu budete rozumět? Co to pro vás bude znamenat, pokud to tedy pro vás bude mít nějaký význam?
 - Znáte nějaké intersekcionální kolektivy/organizace?
 - Z čeho poznáte, že jsou intersekcionální?
 - Pokud samy sebe označují za intersekcionální - proč myslíte, že to dělají?
- Scénář A) [self declared I nebo zmíněno dříve v rozhovoru, že kolektiv je I:]
Zmínilx jste dříve v našem rozhovoru / zmiňujete na svých

stránkách/sociálních sítích, že jste intersekcionalní kolektiv / zastáváte intersekcionalní hodnoty. Můžete to rozvést? Jak konceptu intersekcionality rozumíte? [ujištění: je to otevřená otázka, nehledám jednu správnou/konkrétní nebo nějakou učebnicovou odpověď, můžete popsat, jak to vnímáte, vlastními slovy, jak potřebujete]

- Kde jste se o konceptu intersekcionality a jejím významu dozvěděli?
- Proč jste se jako kolektiv označili za intersekcionalní?
 - Má to nějaký zvláštní důvod/účel/záměr?
- V čem se v praxi podle vás intersekcionalita vašeho kolektivu projevuje?
- (V čem spatřujete přínos intersekcionality (pokud vůbec nějaký)?)
- [Pokud diskrepance oproti dosavadní konceptualizaci intersekcionality v rozhovoru] – zmínit, že zde vlastně KP přistupuje k tomu konceptu intersekcionality trochu odlišně než předtím a doptat se. Zároveň – pokud to bude relevantní – sdílet, že u sebe jsem vysledovala (stejný/obdobný) rozpor mezi teoretickou konceptualizací intersekcionality a jejím uplatněním v konkrétním kontextu v praxi a že mi to přijde zajímavé. A že budu ráda, pokud je napadá vysvětlení nebo se můžeme společně zamyslet, čím to třeba může být.
- (bonusová otázka: bavil jste se v kolektivu o tom, zda všichni vnímáte termín „feminismus“ stejně nebo jsou v tomto určité odlišnosti?)
- (bonusová otázka: V kontextu široké definice intersekcionality – není feminismus podřaditelný pod intersekcionalitu a nestačí tedy o sobě říct, že kolektiv je intersekcionalní?)
- (bonusová otázka: bavil jste se v kolektivu o tom, zda všichni vnímáte termín „feminismus“ stejně nebo jsou v tomto určité odlišnosti?)
- (bonusová otázka: Jak vnímáte hranice aktivismu – co podle vás je aktivismus a co už ne?)
- Scénář B) [**NOT self declared I a zároveň intersekcionalita nezmíněna v rozhovoru:**] Považujete váš kolektiv za intersekcionalní? Proč ano/ne? Jak konceptu intersekcionality rozumíte? [ujištění: je to otevřená otázka,

nehledám jednu konkrétní nebo nějakou učebnicovou odpověď, můžete popsat, jak to vnímáte, vlastními slovy, jak potřebujete]

- Pokud ano, kde jste se o konceptu intersekcionality a jejím významu dozvěděli?
- Označili byste se jako kolektiv za intersekcionalní?
 - Proč ano/ne?
 - Pokud ano, v čem se v praxi podle vás tato intersekcionalita vašeho kolektivu projevuje?
- (V čem spatřujete přínos intersekcionality (pokud vůbec nějaký)?)
- [Pokud diskrepance oproti dosavadní konceptualizaci intersekcionality v rozhovoru] – zmínit, že zde vlastně KP přistupuje k tomu konceptu intersekcionality trochu odlišně než předtím a doptat se. Zároveň – pokud to bude relevantní – sdílet, že u sebe jsem vysledovala (stejný/obdobný) rozpor mezi teoretickou konceptualizací intersekcionality a jejím uplatněním v konkrétním kontextu v praxi a že mi to přijde zajímavé. A že budu ráda, pokud je napadá vysvětlení nebo se můžeme společně zamyslet, čím to třeba může být.
- (bonusová otázka: bavili jste se v kolektivu o tom, zda všichni vnímáte termín „feminismus“ stejně nebo jsou v tomto určité odlišnosti?)
- (V kontextu široké definice intersekcionality – není feminismus podřaditelný pod intersekcionalitu a nestačí tedy o sobě říct, že kolektiv je intersekcionalní?)
- (Jak vnímáte hranice aktivismu – co podle vás je aktivismus a co už ne?)

Závěrečná/zavírací otázky:

- Jak se vám odpovídalo na otázky? Byla pro Vás nějaká náročná nebo naopak snadná? Případně je něco, co vás přivedlo k nějakým úvahám?
- Je něco, co byste chtěli doplnit, nebo se na něco zeptat?
- Je něco, na co bych se já ještě měla zeptat/doptat a neudělala jsem to?

Demografické otázky

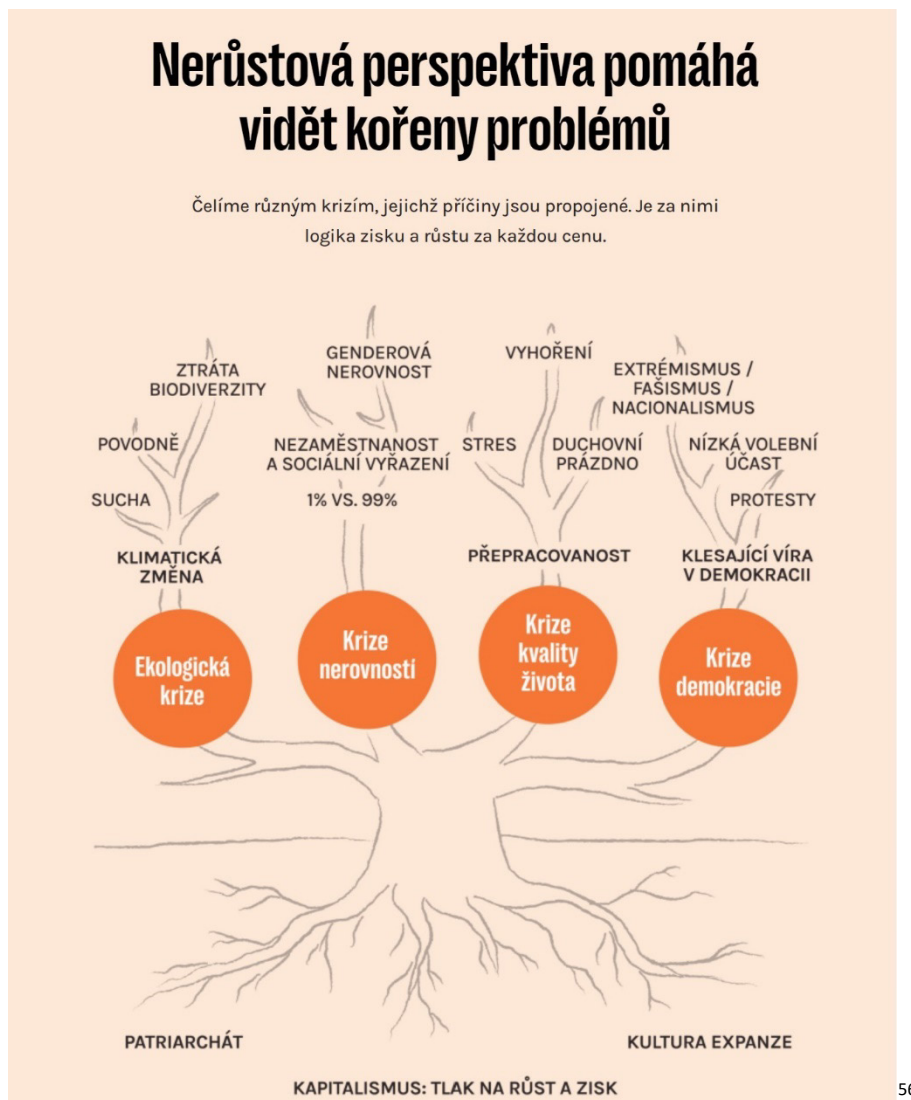
- Jak dlouho kolektiv funguje (pro upřesnění informací o kolektivech, co budu mít v úvodu)
- Jak dlouho jste vy v kolektivu?
- Jste ještě v nějakých jiných kolektivech?
- Jak vnímáte vzhledem k tomuto rozhovoru svou pozicionalitu?
 - Tj. Faktory důležité pro to, proč tvé odpovědi byly takové, jaké jsou?
 - Co ovlivňuje vaši zkušenost – něco co by jste chtěl tematizovat?
- Věnujete se feminismu/genderovým studiím/intersekcionalitě odborně?
- Mohu se zeptat na váš věk?

--- konec nahrávání ----

- DĚKUJI
- Horizont dalšího průběhu
- Můžu kontaktovat, kdybych se potřebovala doptat?
- Informace o společné diskuzi/příručce

Příloha č. 4

Obrázek „stromu problémů“

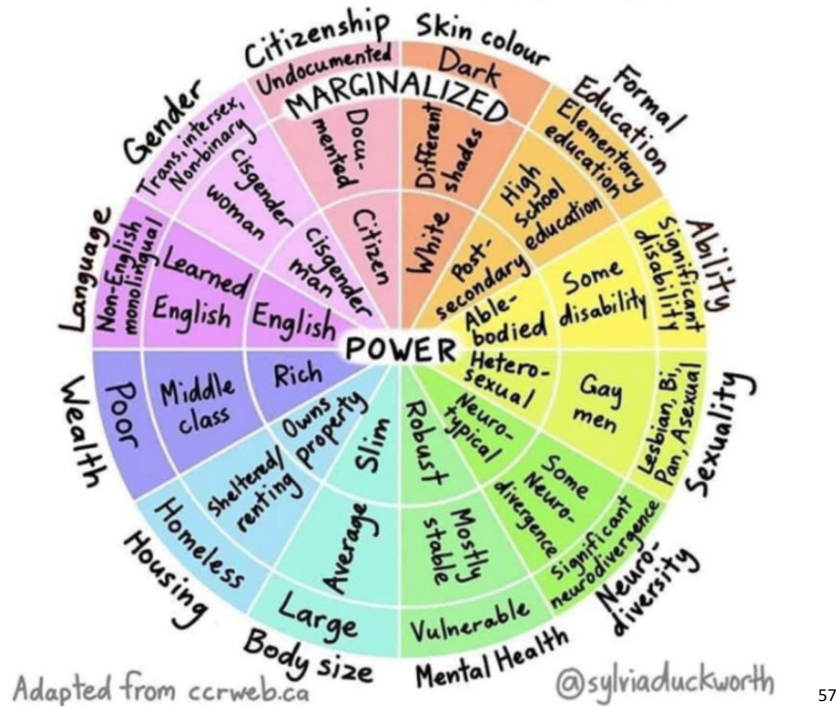
56

⁵⁶ Zdroj: www.nerust.cz

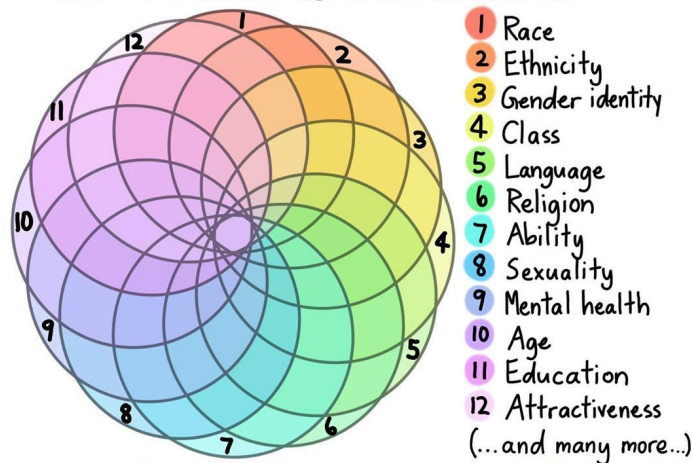
Příloha č. 5

Obrázek „kruhu moci a privilegií,“ s chybějící složkou mocenských vztahů

WHEEL OF POWER/PRIVILEGE

INTERSECTIONALITY

Intersectionality is a lens through which you can see where power comes and collides, where it locks and intersects. It is the acknowledgement that everyone has their own unique experiences of discrimination and privilege.

- Kimberlé Crenshaw -

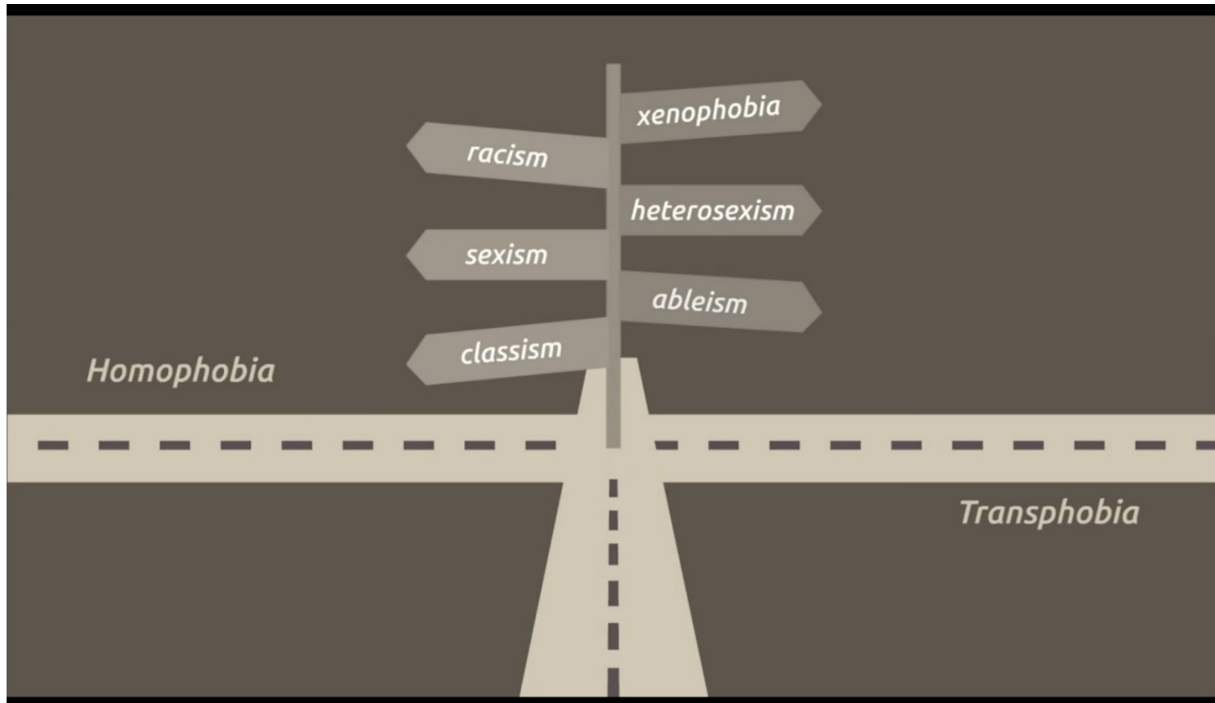
@sylviaaduckworth 58

⁵⁷ Zdroj: <https://www.everylearnereverywhere.org/blog/promoting-equity-in-the-classroom-with-intersectional-pedagogy/>

⁵⁸ Zdroj: <https://i.pinimg.com/originals/c7/b8/18/c7b8186d254b2f37242926aab413a60a.jpg>

Příloha č. 6

Obrázek intersekcionality používaný Kimberlé Crenshaw

59

⁵⁹ Zdroj: vystoupení Crenshaw na konferenci TED talks z roku 2016, dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=akOe5-UsQ2o&t=633s>